

ТРАГ

Часопис за књижевност, уметност и културу

Издавач

Јавна библиотека „Данило Киш“, Врбас

За издавача

Мирјана Баста

Главни и одговорни уредник

Бранислав Зубовић

Уредништво

Мирослав Алексић, Благоје Баковић,

Никола Шанта, Павле Орбовић,

Светислав Шљукић и Драгица Ужарева (лектура и коректура)

Досадашњи уредници

Ђорђо Сладоје (2005-2009), Небојша Деветак (2010-2017)

Адреса

Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас

21460 Врбас, Маршала Тита 87

Тел/факс +381 (21) 707-566

e-mail: tragvrbas@gmail.com, casopistrag@sbb.rs

www.vrbasbiblioteka.org.rs

УДК 82(05)

YU ISSN 1451-9437

Тираж

300 примерака

Рукописе слати у електронској форми

Илустрације

Карл Плешер (Karl Plescher)

Часопис се финансира из буџета општине Врбас, Секретаријата за културу АП Војводине и Министарства културе РС

САДРЖАЈ

пѐраї њоезије

Милош КОРДИЋ.....	5
Јово РАДОШ.....	10
Момчило БАКРАЧ.....	14
Јовица ЂУРЂИЋ.....	19
Лара ПЕТРОВИЋ.....	22
Јованка НИКОЛИЋ.....	25
Ивана СТОЈИЋ.....	29

пѐраї њрозе

Радосав СТОЈАНОВИЋ.....	33
Александар М. АРСЕНИЈЕВИЋ.....	35
Вукан ПОЛИМАЦ.....	45
Душан МИЛИЈИЋ.....	50
Тихомир СТЕВАНОВИЋ.....	53
Радиша ДРАГИЋЕВИЋ.....	60

пѐраї на пѐраїу

Миливоје ПАЈОВИЋ.....	68
Мирослав АЛЕКСИЋ.....	77

пѐраї њуџоџиса

Слађана РИСТИЋ.....	82
---------------------	----

пїраї црцїиѡ

Вања ДУШЕВА.....	88
Лалка ПАВЛОВА.....	93

пїраї доје

Соња ЖУЛОВИЋ.....	97
-------------------	----

пїраї ицципїавања

Јела МАРИЋЕВИЋ.....	98
Горан БЈЕЛАНОВИЋ.....	102
Растко ЛОНЧАР.....	106
Љиљана ЛУКИЋ.....	109
Милица МИЛЕНКОВИЋ.....	113
Небојша ЛАПЧЕВИЋ.....	118
Тања ПРОКОПЉЕВИЋ.....	120

пїраї наслеђа

Владимир УВАЛИН.....	123
----------------------	-----

Милош КОРДИЋ

ПРОЉЕЋЕ

Неко је све те небеске ватре,
по блиским ћувицима завичаја,
претрчао, па застао.

Дани бијаху као цвјетови
јагорчевине – жути.

А танки облаци,
и кад се изненада појаве,
ни под језиком Сунца
не дају се у кишоносне овчице.

И кад заспи, пастир сања звуке
своје, од базге, послушне свирале.

А у свакој ватри гори по једна
кључалог дисања звијезда.

Некоме ће и тај жути цвијет
да изрони на пучини нове ватре –
за још једно такво прољеће.

ПОВОДОМ БУРЂЕВДАНА

Сипи киша, данима сипи.
Крв је и даље с раном без вина.
Вино и није лијек за онога ко не пије.
А онај ко пије, пронаћи ће своју ноћ
за пјесму коју ће јој са свраком
дјетињства сложно крештати.

Сипи киша, данима сипи.
 Аждаје ваљају црне комаде
 ђурђевданске земље по онима
 који им, с коњима и копљима, пријете.
 А затим Свети Ђорђе долази сам.
 И да му не би копља, остао бих
 и ја без вина за онога ко пије.

Сипи киша, данима сипи.
 Напољу је тишина као снијег.
 Окрећем се да видим ко се то скрива
 у мачу руке коју ћу лако сломити.
 Јуче је био празник, па ће се оно
 што није поједено – јести данас.

ЈУТРО

Отворио сам свој врапчији прозор
 и дуго гледао у облаке
 пресвучене сивом бојом
 персијске мачке.

У исто вријеме
 по не баш удаљеној кори
 крушке јечмењаче куцка
 Пера Детлић Волтера Ленца.

А ноћ је била горка
 и сва у сновима бијега са вјешала.

Гледам и замишљам како ми је
 душа мека као маховина
 на тој крушци.

И добра као детлић
 што кљуцка црве испод њене
 храпаве коре и у трен ока
 слатко их поједе.

Затим је неко отворио
 већ откључана врата и рекао да је
 дошао на прву јутарњу кафу –
 без шећера.

СЛИЧИЦЕ ИЗ РАТА

Постоји ли онај, једини,
који по јеленским пропланцима,
изнад наших дрвених кућа,
може да заустави рат?

Питам, док звона
с нарушеног торња
цркве Преображења Господњег
узалуд ломе небо.

Кад је све било готово,
преживјеле мајке поравнале су
своје вјечне већ изношене
и посивјеле црне рупце.

Па су и саме нестале
у тихој дубини властитих суза.

За то вријеме вјетар
изнад изгорјелих наших кућа
разносио је, такође узалуд,
голубе мира у густе колутове
све тежег љетног дисања.

ИЗ ЛОВЧЕВИХ ЗАПИСА

Обриси сјенки заустављају се
код извора, у хладу
под прољећем листалом брезом.

И кошута на извору уплашена је
сјенком ловца који је прати.

Једном сам видио и једну
која се не плаши у кору јасена
уцртане ловчеве руке.

А та, по листовима брезе
расута рука: из Ловчевих је записа
Ивана Сергејевича Тургењева.

Тургењев је устао рано
и, претворивши се
у властиту сјенку, кренуо је
да се напије прве јутарње воде.

Кошута из мог сна убрзо се
вратила у реченицу коју сам
то јутро, са И. С. Тургењевом
још дуго, преплашен, ћутао.

ЗИМСКИ АКВАРЕЛИ

Вјетар долином села вија
жицама снијега.

Пред мојим тврдим очима клизе
Гогољеве санке, лете мога трошног оца
жилави коњи.

Вјетар је пустахија, с три гране зиме:
на једној су двије вране, а друге двије
и саме се промећу у птице.

У каменој кући, без подрума, пацова
и спрата, пију се посљедње капи
гроздова француских винограда.

Ми, колико своја толико и туђа дјеца,
весело се тражимо по беспућима мапе:
од Идрије до Инђије, од Гњилана
до Бесне кобиле.

Ни вјетру двије вране нису више
на леду једне гране.

ЈОШ ЦРЊА НОЋ

Никад моја рука није била лакша,
као гранчица јасена трепери ваздухом,
непоткупљива је за било шта друго.

У смијеху папирних усана, цртао сам је
и лијево и десно, до врха последњег прста,
до кога и без руке може да се стигне.

Њена танка линија, што води од гранчице
до истине да је она заиста то што јесте,
јавља се и тихим спуштањем вечерње
гугутке на ту исту танану гранчицу.

Над градом се топило копно мора
које је и ту, под мојом руком, постојало.

Уз „Звиждук у осам“ Ђорђа Марјановића,
док ми се у прсте не спусти и црња ноћ.

Карл Плешер: *The Whole World in Your Hands*,
уље на платну 100 x 70 cm

Јово РАДОШ

НАШИ СТАРИ

Наши стари су нас учили:

копати
косити
и косу наоштрити
лозу орезати
и краве повезати
коње јашити
и чворке плашити
кромпир вадити
и воћку посадити
на гулама загудити
и с људима се дружити
у колу заиграти
и гангу запјевати
ракију попити
и здравицу изговорити
вино оточити
и пролете поскочити
Богу се помолити
и свакој сили одолити
мјешину обријати
и пасуљ развијати
купус расадити
и мотику насадити
смокву пред зиму зашушкати
и старију чељад послушати
ватру наложити
с комшијама се не гложити
лук у вијенце плести
раштан с коленицама јести
сијено попластити
и клачину загасити
пред душманина стати

и никада не издати
вазда поштен бити
и од људи се не крити

КЉУЧ БОЖИЈЕГ ПРОМИСЛА

Читаво љето
падале су кише
уљевице,
и грожђе потруну.
Не би вина
да се оточи
те године
Пропадоше
и други усјеви
и воће на гранама
Само је травуљина
расла
и коров с њом
Немогаху се откоси
осушити
и у сјенару
здјети
Једном налеће
и олуја
с градом
као разуларена војска
која руши и пали

Све је личило
на смак свијета,
на тешку невољу
и пропаст
Мајка не задржа
тегобне мисли у себи
већ гласно рече:
„Све однесе ђаво
не оста ништа!“
Једино ђед
мудро из дубине
смирено каза:
„Остаће оно
што је наше
(оно што Бог допусти),
јер је куга и прије морила,
па није све поморила!“

ПОРУКА

Чини ми се да чујем
тајанствени шапат
који долази
одозго,
али речи не разумем
нити поимама
њихов смисао,
па стојим разапет
између
скривене премудрости
и болесног самољубља
које ме обузима
нудећи хуку и буку
и дрско лупетање
да језик ради шта хоће
да смандрљава мисли
и бахати се
наизглед скривеним порукама
које ће изазвати
дужно поштовање
код онога који чита
моју песму

А онда, без најаве
до мене допире
небески ехо
и јасне речи:
„Не горди се,
већ Веруј
и ослушкуј“!

САБОР ОБЛАКА

Кључају белкасти облаци
и подижу се
испод модрога свода
са свих страна
света
и плове
ка средишту небеса,
где се љуља
ваздушаста храм
јасно омеђан

Мала је Госпојина
па се сабирају
Божја творевина
и живе душе
што горе бдију,
окупљају се
на важном сасатанку
по Божијем промислу

Скривени од наших очију
хрле свети људи
да кажу своју реч
о стању на Земљи
и у људским срцима,
а против безобразних
уљеза
и маскираних
лупежа
против надмених
мудраца
и празноглаваца,
обмањивача своје врсте
и Сатаниних синова,
који наступају
осионо
и бомбасто
као да нешто мисле
и знају,
ти тупоглавци и брбљивци
који теже да се
сами себи
допадну
и овладају
светом

Момчило БАКРАЧ

ТАМБУРАШ И ГАЈДАШ

Кад залутах у међуземље
 на збрисаном простору посади ватру
 разапни шатру од мисли па гледај како прокишњава
 јетком светлошћу милосног небосклона
 Ако ли зађеш између нигде и онамо-намо
 између пешчаре и преткове дашчаре
 за линију међе од гласкања јединог ти језика
 где дуси продају надрилек
 од зове издељај за дудук писак
 да тули између неизговорених реченица
 Па се отисни
 путуј коридорима међудржавним
 док не оптрчиш скучени свет
 У лавор пун океана помочи ноге да их окупа со
 на ничијој обали где улива се вена прљаве кише
 што је свој пут безброј пута окружила
 Па простри марамицу као софру
 од вина из сећања начини намештај
 На рамена нека ти поседају тамо тамбураш
 овамо гајдаш
 да ти у уши сипају од материнске песме чорбу
 Па се сети да ни у нигдини ниси сам
 него те неуземљеног недоумна топлина збрињава

ИЗБАВИТЕЉСТВО

Ономад на шалтеру датотеке тражио сам атавизам
 неку баш ноторну застарелост
 древни чвор при дну карактера
 на рубу нестанка

Свет прокњижен и проскрибован угнуо се
ка дубљој депресији
Уљудни грађани зинуше од непријатности
Зумирали су ме командири службе
скенером да ми пробуше плићак овога ми подобија
проуче ме цепидлачки

Кафкијански збрчкан шалтериста зашкрипа лед-светлошћу
по површини својих фото-греј наочара
Хтео је да прочита цену којом ме проценио мецена
али моја је етикета нечитка

Сит сам малих чуда – рекох голубовима на агори –
довољно је и оних славних древних
но ваљало би неко грђе чудо
способно да нас опустоши
котрљајуће и несагледиво као кружење воде
нешто укрштено између муње и леденице

Испаравајући кроз дах и зној прикључујем се стратусима
живуцкам помало усхитно и епифанијски
премда знам да се нећу венчати с ватром
нити се преточити у кристал
Мука недосежног навек ће да ми стиска ребра

Грезнем под плуском фотона
не марим што ме кибицују очне ћелије недогледног инсекта
Убрзо ће он одмахнути пипком
овериће моју излишност
Препустиће ме светлуцавој слободи маргине

О КРОТКОМ О

Шта све чинимо кисеонику ми непочинци
Ено спаљују небо шареном лажом ватромета
зарад сумњиве прославе, пиште ракете, лети жар
Ево палим фитиљ и зурим у пламен кандила
Жедно дахћем јашући самог себе уз планину
стањени кислород шумори кроз вене
На полигону пси рата пале гуме, на лицима им
блиста зима, дим црта апстрактни колаж смрти
Ено се врти на ражњу исколечених очију брав
а остарели сватови заваљени срчу дувански дим
Хорда на тргу турира моторе, ауспуси пухћу
нерви нечујно вриште и сагоревају киселе атоме
што лебде у земаљском пролећу
Ево ложим шишарке само да бих забављао децу

кроз игру учим их непочинском предању
 прастари смех крај огњишта пршти у атмосферу
 као плутуни хаубица, лепи смо и меснати
 расна пошаст кисеоничка
 Мрдам уснама, сричем стих по стих, умачем
 језик у ракетно гориво што спава у танковима
 не бих ли укресао вар

ДИНАРСКИ СОУЛ

Погледаш ли у њега јасно ти је: постојање је
 самотна авантура.
 Обрастао временом и однедавно посве слеп
 није имао куд да пође, али је трупкао штапом
 седећи по целе дане испред колибе, то су били кораци
 његовом изнутра осветљеном панорамом.
 Ни транзистора ни каквог другог кокодакања,
 забављало га је бућкање капи из бушног корита
 у ком се отапао снежник, случајна клепсидара.
 Прикрадао сам се да у њега зурим из потаје.
 Артефакти света сви су ми били чудновати, још сам био
 сав од паперја, пиле ђедово.
 За дути минут или два зазвао би ме именом,
 не погађајући правац, али без сумње у моје
 присуство, па сам му прилазио, окатији од кукувије,
 па сам слушао његов говор из бурета, свечан,
 неразумљив, загледао му поглед застрт белином,
 увијене бркове димом озлаћене, пергаментне шаке,
 прашњаву устајалост сукна.
 Тако смо вековали целцато бескрајно лето, њему последње.
 Следећег ме је дочекао загушљиви ореол празнине.
 Ђедова клупа и клепсидра растројене од сувишности
 и бесмисла.
 У размацима између широких комада игре згучио бих се
 у тај прохладни шупљи сат, па стезао на груди јецаву
 озлеђену мисао о нестанку.
 Стремила је ка некуд, да се пробије, досегне,
 одгонетне, порекне.
 И сада, ево је још увек ту крај мене. Капље.

МАЛЕ ЗАСЛУГЕ

Навласало је двориште давно пуштено на слободу
уз кућни камен гуја
на рутавом крову крагујка
Земља расте увис, не журећи, век по век
чатрња удављена је нанизаним кишама, унутра под мраком
капи звоне
На трулом лишћу спазим даждевњака
откуд ти, створе, рекох, па запалих ватру по сред друма
Запалио бих дедове дворе када би могли горети
али унутра тиња само утвара
Никакав сам гост, памти ме и одјек корака
Ту сам оставио делове бића:
чуперак дечијег плача, суве мрље крви из носа
ноћни страх и зјап питања што малену мудрост море
Отишао сам низом дана дугим као пут свиле
Полутах никада да се не вратим, ни сада вратио се нисам
јер немам чему
само навратио сам да ту бацим одрон свега што је пролазило
Провирих кроз развалину врата
И усиса ме срк
Студ
Стид

НЕНИКЕКАМЕН

Љубомиру Мицићу

Осветиће се барбарогеније, мада допао је
сјајних рана и шуге смеховне којом нас
запрашује Европа
мада нам је једру дрскост динарску подсекао чмав
Дрво силази на воду, пауков висак савршеном
вертикалом пикира са зенита, искон ми
дахће под прагом – ерго све је и даље елементарно
гибају се зглобови освештаног трајања
На централној тржници развалина, костур брода
пребраја своја ребра, из пробушене кесе шишти кислород
кибернет киби у бљутаво доба
надгледа звекет касе и безреконост лица
тупи пасијанс
Али не одбацује стрпљење жилави Бог, дух држи
кога хоће, иде где му драго и живом водом кропи
Вратиће се са одсуства децивилитар, немај бриге, бре
Уз брдо Сизифово сам попеће се камен

а на брду чврсто клесана котва неког надпојамног
пристаништа
На оном ветру могуће је разлепетати једра
са оног вида збацити љуску
Чује ли се то бат гласникових табана
Назире ли се прасак истине и припрема ли се гозба

САБЛАСНИ ЗАПАХ МЛАДУНСТВА

Да имам баштицу у Ердевику, кровињару на
две воде удно шора, до шумарка, на
кривом зиду танцару, злу затребало
ако нагрну хорде.
Таква ми се слика запатила на мозговом пресликачу,
цврчи као риба на врелом уљу, греје ме
кроз зимовник.
Сојаком треште тамбуре, а ја, газда сиротан,
за ревер контрабасу тутнем шушку, прихватим
пљоску дударе, па тарем брк као да гори.
До чесме расте зова ушата, у мају обрадује па очас
свене, у лонцу пасуљица и комад беле сланине,
крај прага дрема керуша, на уско грло
певуши пешчани сат.
Та чежња опхрвала ме ненајављена, туђа, немила,
придошла као зараза.
И још ме ово спопало: налећем посвуда на оно
почетно стање кад се свежом збиљом блудело,
набасам на неког мене што га је памћење спаковало
у шкатулу, но гледај лудости – тај није ужегао.
Будан је и трепће, у мени.
Слути се да ће почети да чинодејствује, да измахује
песмом и песницом, листа филозофе, слути
опсењиве хоризонте.
Он је крив за чудну тлапњу о селендри у којој цватем
наново и позно, он развејава опори хлорофил
познат у давне јуришне дане.
Изгледа никад се није скрасио, протеже се, брунда, очито
спреман да обара руке и на женску кидише.
Протрчао је јоргован, ускоро ће зова, па липа,
већ је грунуо ластар, али ново вино у стару мешину
виноградар неће лити.
А у предворју неживелог сна, уколико нас је икада било,
још више ће нас бити.

Јовица ЂУРЋИЋ

ОНА

Прегиб њеног струка лепши је од зоре,
Док уз њега припија прсте, сред воде.
Та узбибана бедра, које љуби море,
Морски коњаници галопом походе.

И док уза се свија шал од месечине,
У меком ходу плашљиве препелице,
Сви ти мириси лета, богињом је чине –
А неугасива светлост озарује лице.

Корачајући, иза оставља лепршави траг.
Неизрецива је то лепота, као из сна.
Сваки тај тренутак подједнако је драг,
Мом оку, што она не слуги, и не зна.

НЕВРЕМЕ

Сидро је бачено у дубину узбуркане воде,
Пред моћном најездом муња и ветрова.
Заточени у ували, из које не може да се оде,
Ослушкујемо удар таласа и шкрипу борова.

Прострте на жалу три разлупане барке,
Опомињу нас на ветрове што су палили.
Њихова дрвена ребра личе на угарке,
Сав свој гнев богови су на нас свалили.

Тај удес с много немира, вике и шкрипе,
Уплашени, мокри, сваки нам дамар стрепи,
У пометњи и стрци, ето, и прве капи сипе –
Слуге да ће и за нас несрећа да се залепи.

СВЕТЛОСТ КОРАЛА

Далек, паперјаст облак, набоден
На на сунчани јарбол, мирно спава.

Причвршћени за камену подлогу,
У дубини мора, трепере црвени
Корали, то чудесно морско дрвеће.

Невешт сам дубокој води, и, зато
Моја драга неће добити ту лепоту.

Гледам ту блиставу светлост доле
И жалим што нисам риба или рак,
Како бих прошетао међу њима.

Ватромет боја, прободен сунчевим
Зрацима, чека да још јаче заблиста.

РУКА ПРИЈАТЕЉА

Рука пријатеља на рамену
Кад ти је тешко и свега доста
Има најлепши лук моста

Рука која те благо такне
И намах део бола макне
Чудесне нити душе споји

Наша срећа је у нама
Са мостовима и рукама

У ШЕТЊИ С МАЈКОМ

Као никад дотад, високо,
Запевала је у гранама
Два-три пута умилно
Најлепшим гласом на свету
Непозната птица

Мајка и ја слушали смо је
Седећи у сенкама
Зелених стабала
Као у пролећном атрију
И обоје ћутећи

Беше тај пев порука
Коју сам добро разумео
Као похвала сину који је
Извео стару мајку
У ђурђевданску шетњу

Мој поглед не проналази
Ту пернату грудвицу горе
И тада схватих
Оно што давно прочитах –

Лепота се не може видети
Очима већ једино срцем

ПОСЛЕ ПОЛА ВЕКА

Памтим и након пола века
Ту меку распуштену косу
Црну и дугу као чекање

Никад ми се није учинила
Тако лепом нека девојка
И њено танко ломно тело
Као те вечери у шетњи градом

Пуна мириса ко цветна ливада
Нагло се распрсла из пупољка
Тог раскошног пролећа
У ноћима кад је месечина
По нама падала као снег

А у ствари то су само изнад нас
Прштали цветови вишње
И жар уцвалог глога у међи
Док сам касније убирао бисере
Испод њених ушних шкољки

Разгоревах потом данима
Ватру на њеном телу
У сутонима који су се лепили за лице
Устрептале лепотице
Запљускивао нас лековити дах липе
Док смо проучавали боју ветра
На тепиху ливадске цвасти

Памтим и након пола века
Те усне налик дозрелој трешњи
Сећања сежу далеко
А заборав још даље

Лара ПЕТРОВИЋ

прва реч

никада те нисмо облачили као бебу
нисмо хтели да те потцењујемо
читали смо
грешке на почетку су највеће

облачили смо ти
поло мајице, шорцеве, патике
увек спреман за излазак у парк

ипак
ма колико се трудили
месецима ниси проговарао

били смо забринути
негде смо погрешили

за викенд је дошла она
насмејала се
ти си показао прстом
само рекао ба-ба

помоћ са стране

твој деда је дошао код нас и
почео да чисти wc шољу
хтео је да помогне

ја сам те дојила

други пут је твоја бака дошла
донела црвене чипкасте гаћице
хтела је и она да помогне

хвалила се да их је купила
на панчевачком бувљаку
удобне су а и мужеви их воле

дојила сам те

у ритму маленог стомака
два млекоторња
пунила су се и празнила

у црвеним чипкастим гаћицама
на чистој вџ шољи
скривала сам се с тобом

деда и бака су долазили сваки дан
хтели су да помогну

сахрана

плес ватре и ветра у руци
молитва за спасење душе
једини звук

предубока
рака чека месо и кости
превелика
дрвена кутија за усахло тело

сузе нису неопходне
тек благи наклон главе
знао је да живи

на очевом гробу

испод мермерног замка
снивају кости
поља сунцокрета и пролећа уз реку

понекад
маслачак провири између
црних плоча што притискају таму

на каменој ивици живот се јави и
када га одавно више нема

то није коров, мама
то је поздрав од њега

волим кад донесе лале

ставим их у широку вазу
оне се опусте све до стола
растегну вратове као жирафе док пију воду
извију из целофанског загрљаја

као на рођендану
кад сам играла лудо, слободно
куковима ломила ритмове
рукама вртела собу

стајао си са стране
гледао ме и смејао се:
сломићеш се!

понекад се сетим тога
кад у вазу стављам лале
извијају се као ја некада

чекам да се за неколико дана сломе

Јованка НИКОЛИЋ

СЛОБОДА

Сви смо ми Пол Гоген-дрво плаво, а пас црвен
и стварност се људ' ма друкчијом бојицом каза:
неко доратом језди, а под њим тек ступац дрвен,
а неко ни у суши не спази моста ни газа.

Сви смо ми Пол Гоген-Христ жути, грех Тахити-мек,
у очима нежним друкчије зеница лети,
маслачак ли дунеш, намиче бошчу ветром тек,
слобода је скок дивокозе сред врлети.

РАДА

Рада из Србобрана
малине бере брже од свих.
Младокожним берачима
ускаче у редове
да доскоче норми
док се они псовкама
рву са сунцем
и тако беспотребно исушују грло
којим су у брање пошли.
Но дежурна друкара
Радине малине словослаже
у газдине уши
у памфлете о ометању
који трују газдине бубне опне
те му језик губи малинасту боју
и бива сив, бодљикав и поган.
Њиме газда шутира Раду
и по поду баца црвене дневнице.
Рада ћути

и само јој се тамни врат кити
 ђерданима од малина.
 У мој малинар не примам
 бераче другог реда,
 гласи се газда
 док тамни облак
 шуња лед над малиногорјем.

ШУМЕ

Моја и твоја шума
 не секу се за исту зиму,
 прво тињам ја,
 а онда ти,
 а љубав чека
 пепео да се за крила смеша.

Моја и твоја шума
 не листају истог пролећа,
 прво олистам ја,
 а онда ти,
 а љубав чека
 гусенице да једу истовремено.

Отровне печурке
 расту на међи.
 Наша ће деца
 грешком их наћи.

СТЕЗАЊЕ ЊИВСКОГ ПОПОНЦА

када сам се обрео са њим
 около кукурузишта
 а кукуруз бејаше бели осмак
 а тог с којим се обрех
 звали су бандура
 рекох му да грех мој је
 што гласу му завидех
 гласу који могаше праснути у експлозију
 која велике говорнике одликује
 и да ето моје одобљале гласнице
 тек шапат даваше и он не беше довољан
 да моју драгу у вечност испрати

изрекох му тајну сакривену
у ових неколико редова
једре зелене лиске
што за који месец
талка сасушена биће

и ја волех једну маријету
но она не беше она твоја
и не зва се тако већ свакако
одазиваше се именом
и птице и зечице и блуднице

приђем до средине трећег реда
и покажем му њивски попонац
који грлише струк чежњиво и снажно
а сав у цвату беше и стручак се не гуши
већ гиздав и задовољан бива
и не зна се ко кога носи
толико им се лишће у страсти
беше поједначило

и отворено му казивах
овако се стезасмо моја
птица зечица блудница и ја
противуречили смо левитским законима
сва течења међубедрена
планинска и равничарска гушили нисмо
и све је то нама била
чистота роса и зора

драга моја изгоре од љубави
и сва се у ишчезнуће и шумор
претвори
глас ме издаде тад
и никакав говор над њеним
магличастим нестанком не упристојих
те ораторство твоје имена бандура
са којим се обрех сред једрих кукуруза
молим да испрати ону
која по мени цветаше снажно
попут њивског попонца

бандура проломи
о
птицо
зечице
блуднице
ти вољена би

суза ми сузу стизаше
док се нежни попонац
од оног стручка
белог осмака одмотаваше

и сву ту нежност тихе свечаности
у даху прогута небо
куд звончићи попонца
с мојим срцем
нестајаше

**у песми коришћени мотиви из приповетке
„Посмртне почести” Данила Киша*

НЕБО БЕЗ ОБЛАЧКА

Ако сунцокрет зацакли окрет
часовника удесно,
а ливадарка искорачи
из сенке купиновог жбуна
и заљуља еклиптику,
двадесет стопа под земљом
покрене се жила какве
живе воде
посрнуле за врбовим рашљама,
тада, баш тада
Наташа заклони јару
издиглу над вољавачким пољем
и мир се изједначи
са небом без облачка.

Ивана СТОЈИЋ

БУДИЛНИК

Лимени будилници
Прошлог века
Сувенир једне
Распале државе
И оно звонце
Које би мртве пробудило
Као да каже
Одзвонило вам је!
Рекох бескрајно пута
И поновоћу
У инат времену
Не волим сатове!
Е такав један сам добила
У боји коју највише волим
Румен као јабука
Као образи девојчета
Из народне песме.
Обрадовала сам му се.
Мој мали братић
Који више није мали
Поклонио је тетки
Будилник!
А гле чуда,
Чему радост
Кад не волим сатове?
Ето чуда
Не ради, стаој е
И то у право време
Широм отворених ручица.
Никада више
Неће бити навијен
Овом свету није
Потребно мерило времена

Овом свету
Недостају загрљаји

СОБА 9, КРЕВЕТ 5

Лелујају сенке ходником
Можда су то духови оних
Који су заувек
Склопили очи
Или можда
Они који су
Кренули здраво у нов живот
Болнички зидови
Смедеревске болнице су
Плаво-бели
Као слобода и море
Као невиност
А нигде слободе
Ни мог мора
Невиност не постоји.
Лелујају сенке
Болничким ходницима
Неке кашљу
Неке траже жртву за причу
Неки пуше у вецеу да не пусте воду
А неки леже у креветима
И посматрају флашу с леком
Док време лаже
Кап по кап
А пешчаник цури
Цури
Цури

ПОГРЕШАН ПОКЛОН

Моја мајка
Два дана пред смрт
За свој рођендан
Тражила је
Да јој купимо сат.
Била је ретко бесна,
Али толерантна
(и даље ми је енигма та генетика)
Није јој се свидео
Купљени сат.

Омиљени сестрић
И ја
Купили смо
Неки сат,
Јефтин.
Био ми је леп,
Али превелик
За њене мршаве руке.
Била је љута.
Била сам девојчица.
Нисам имала новац
За неки скуп,
А нисам ни желела да га имам.
Сви знају
(бар они који ме воле)
Не волим сатове!
Време!
Само Сунце!
Волела бих
Да купим сат
Мајци
Који је вечност...
Нажалост
Касно је...

БАНАЛНОСТИМА НИКАД КРАЈА

Кад немаш шта да једеш
Једи маслине.
Миришу на море
И окрепљују.
Кад немаш где да пливаш
Напуни каду
(за коју су те сви осуђивали
Јер је стављаш)
И веруј
То је твоје пространство
(оно друго, слано
Никад ти неће украсти)
Кад немаш коме да се јадаш
Иди на гробље
И читај Киша!

ВЕЛИКА ДИВНА БРИГА

Моја сестра сматра
Да је убрано цвеће
Мртвак.
Моја сестра воли зачине
И не воли људе,
Воли биљке и животиње
И не воли празне приче.
Уме да направи врхунско јело
И говори о Еку и Борхесу,
Мада јој је Борхес
Пре Ека.
Не чита Црњанског и Селимовића,
Мрачни су за њено срце,
Превише мрачни као стварност,
Каже, па је то иритира.
Уме и да лаже
Као какав преварант
Бескућник,
Али погоди укус
И зрнце соли
Кад је нешто за мене.
И срце јој јако куца
Сваки пут кад јавно читам песме,
Посебно једну (Као вино)
Уме да замени фасунг
Старе лице,
Ма свашта она уме.
И има два имена
Зато је моја сестра
Велика дивна брига
Јер ми нисмо од овог света.

Радосав СТОЈАНОВИЋ

ПРЕМИЈЕРА

У магновењу, кроза сан, осетио сам како се квака на вратима собе нежно спустила, није ни шкрипнула, и Марија је плишаним кораком ступила у собу. Спретно и лагано као да је то већ хиљаду пута чинила, а било јој је први пут. Била је тек дошла у нашу позоришну труп.

Писац од пера би написао како је била лепа као сан младога месеца. У спаваћници која је тек касније добила неки светао валер љубичасте боје. Питала је да ли да упали светло или да остане само лампа на зиду која је горела неким већ усахлим жаром. И није се нимало устручавала, ни стидела.

– Како ти је најбоље – одговорио сам, лежећи још обучен на кревету. Ни ципеле нисам био изуо.

– Онда нека отане овако – додала је. – Јеси ли добро? Зашто тако лежиш? – питала ме је као да смо до сада толико пута били заједно, као да се знамо небројено година.

А тек је закорачила у мој живот, и ја у њен.

Месец је пловио над градом необично брзо, био је зрео. Зрела наранџа. И као да је под њим све добијало неку тешку утихнуту страст. Пригушену од непознате непатворене бољке. Видео се лепо кроз стакло које је с те стране хотелске собе било уместо зида.

После представе, када се слегао жамор који прати гостовања театра у другим местима, и када после вечере и пића и домаћин крене своме дому, глумци се запуте у хотел да преноће и у себи још једном проживе оне звездане тренутке из своје игре који су разгалили и на тренутке понели публику. Ја сам се последњи опростио с домаћином и испео до своје собе не користећи лифт. Осећао сам се тромим. Удови отежали.

– Од ових маторих не може човек до вас да дође – говорила је док ми је скидала ципеле.

Од оног присног кад је ступила у собу, одједном је направила отклон. Можда због саме приче.

Сложила их је поред ормара, а онда ми је изула чарапе. Стидео сам се од могућег мириса. Базделе су, претпостављао сам. Цео дан

сам био на ногама.

– Ето, сад ће вам бити лакше. Треба још одело да вам скинем. Не можете тако лежати. Уморни сте од све данашње халабуке.

– Ако си имала потребе, што ниси дошла у канцеларију – рекао сам јој.

– Е тамо вам без разлога не могу привирити, а ово о чему говорим је приватна ствар, и како оној вашој секретарици објаснити због чега хоћу код вас. Она жели све да зна, да би наводно утврдила хитност потребе када да ме пусти вама.

Скинула ми је сако и панталоне и окачила их на вешалицу у ормару.

– Ма могла си изнаћи начин... – рекао сам.

– Не волим да се намећем.

– Па, није то намећање..

– Не знате како то оне часне сестре око вас гледају – додала је с иронијом. – Ма, све их занима, чудо једно, ништа не може да им промакне. Сваки миг.

Стајала је крај кревета.

– Желиш ли, можда, неко пиће из фриџиджера, да се малко разборавиш?

Одбио сам и рекао јој да седне на кревет поред мене.

Села је мало подаље од мене и руке ставила између ногу, преко спаваћице, као да се одједном постидела.

– Кад си толико предострожна, како си се усудила да сада дођеш?

– Интуиција... У представи не игра ни једа од оних бештија која би вам се радо увалила у кревет – и осетила сам се слободном.

– Јеси ли била опрезна док си долазила.

– Не брини, сви су позаспали, а и ти си онако обучен мало уштиную од сна.

Гледао сам у полумраку то одлучно дугуљасто лице.

Поћутала је, па додала:

– Дошла сам ни због чега, да ти олакшам овај минули тмуран и тежак дан. И да знаш ја сам у твојој власти откад сам ушла у позориште. И то ме држи јако.

– Бићеш добра глумица, то сам на сцени више пута осетио и видео, али си овде, рекао бих, и режисер. Како си овај сусрет замислила?

– Живот сâм најбоље изрежира – казала је и већ ме је загрлила.

– Ништа не брини, само се препусти мени.

Где се ноћ завршава тешко је претпоставити, каткад потраје и више ноћи.

– Хвала ти за улогу коју си ми поверио – рекла је остављајући ме уморна на кревету. – Надам се да сам је оправдала.

Ћутао сам.

– Била је то премијера. Верујем да ће репризе бити куд и камо боље и лепше. Бићеш каткад и очаран. И кад се небо над тобом смрачи, не брини – ту сам ја. Довољно је да ме се само сетиш.

Александар М. АРСЕНИЈЕВИЋ

ПЛАВА СВЕТЛОСТ, ВРТ У ВИСИНИ

Утишана замраченост

Међу свим дечачкој души загонетним местима у тетка-Савкиној сеновитој дворишној кући на Душановцу, као најзагонетнији се испоставио, задуго непримећени, кутак изнад старовремског масивног шифоњера у гостинској соби, необичној већ и по свом називу – „гостинска“, будући да су се средином седамдесетих година двадесетог века за собе уобичајено користили називи као што су „велика“ – за дневну, и „мала“ – за спаваћу собу (послератни београдски станови били су углавном двособни). Теткина кућа имала је три собе, велику кухињу са трпезаријом и два ходника.

Гостинска соба била је највећа и користила се за породична славља и друге свечане прилике, те су ролетне у њој, готово током читаве године, биле спуштене, тако да је и у најсунчаније јулско подне у соби владала тајанствена замраченост и, услед те ограничене видивости, зачарна утишаност, у којој се све чуло гласније – и шкрипање дрвеног патоса под босим стопалима, и самопуцкетање стола од храстовине, и шапат плиша чаршавом застртог треседа на коме се није седело много, и равномерно дисање избледелих тапета, и шум сопственог даха.

Како је уопште дошло до тога да, у таквој утишаној замрачености, тек после неколико летњих распуста проведених у теткиној кући, дечак уочи невелику слику, на месту на коме се она тешко могла запазити чак и при подигнутим ролетнама или упаљеном светлу, и у ком се то тренутку тачно догодило – није знао ни сутрадан после тог догађаја, а камоли десетлећима касније када се проседе душе почео присећати дечаштва, онако како то записа древни песник на довратку улазних врата своје колибе: „Врт под шуштавим лишћем – не зато ли се, све чешће, у сутон магловит, присећам пролећне трешње?“

Било како било, уочивши на зиду, у висини, изнад коферa на тешком трокрилном шифоњеру, тик до таванице, нешто (у првом тренутку није знао шта) што никада до тада, у својим истраживачким

експедицијама кроз маштаријски преображене и проширене просторе теткине куће, није запазио, попео се, истога часа, најпре на сандук за постељину, с њега – на застакљену витрину са славским тањирима и чашама, и с ње – на шифоњер.

Морао је да угура десно раме између зида и потежих кофера, и да их, одупирући се коленима о шифоњер, одгурне у страну, тек толико да би могао сагледати шта се то налази иза њих на зиду.

И тада је угледао слику, не већу од двадесет пет са тридесет пет центиметара, урамљену и застакљену.

Слика је, највећим својим делом, била скривена иза два овећа овештала кофера која су лежала један преко другог на горњој страни шифоњера, по тадашњем обичају.

Откуда слика ту?

Ко би окачио слику на скривено место на коме се она не види?

И зашто би уопште ико нешто тако учинио?

Питања су се ројила у ужареном дечачком уму.

Горњи кофер био је нешто мањи од доњег, тако да се у правом углу између десног задњег краја горњег кофера и десног задњег краја доњег кофера назирао правоугаони крајичак горњег десног дела слике и рама у који је била урамљена.

У сваком случају, одоздо, из собе, с патоса, преко предње ивице високог шифоњера, и, уз то, преко оба кофера, слику није било могуће видети.

Поготово то није било могуће десетогодишњаку.

Најчудније од свега, што дечачкој пажњи није промакло, било је то што су кофери и горња страна шифоњера били прекривени ватастом прашином (меко му се лепила за дланове и колена), а да на самој слици, ни на њеном раму није било трунке прашине.

„Како је то могуће?“, размишљао је, превлачећи чистом надланицом преко слике и рама, али до одгонетке те загонетне чињенице није дошао.

Касније је ту чудновату околност потпуно сметнуо с ума.

Прво откриће

Већ само бивање на шифоњеру, теменом близу таваници, високо изнад патоса, први пут у животу, довољно је узбудљиво дечачком срцу.

Нарочито, због измењене перспективе, јер све што је за десетогодишњака, док стоји или се креће у равни кућнога пода – надхват руке, при руци (сав тај свет очигледних, саморазумљивих, приручних, употребних предмета свакодневице), сада, гледано с висине, бива не само донекле удаљено, већ и умањено, и као да помало губи на своме значају, тонући у извесну сенку.

(Касније ће ту сенку умети да именује бар двоструко: као вредносну, као битијну).

Јер бити у висини, висински бивствовати – мења из корена (и то горњег) поглед на све што је у низини, пре свега на себе низинског, на своје све низинско.

Друкчије се соба види с шифоњерског видиковца.

Другачије све изгледа одозго, виђено с гледишта горњег.

Јер, човеков уобичајени поглед је – поглед одоздо навише, увис.

То је основни положај, основни поглед човеков.

(Касније ће, у трансценденталним часцима младости, из Овидијевих „Метаморфоза“ и поетских „Етимологија“ Исидора Севиљског, сазнати да је, у старогрчком језику, човек био именован као anthrōpos – „лице окренуто увис“, разумни поглед усмерен к сунцу, месецу, небеској плавети, озвезданом бескрају ноћнога свода, и даље, преко копрене тог видивог света, ка стварности идеја вечних, надвременских, ка стварностима непролазним, које су видиве искључиво умним видом, које се могу чак бездодирно дотицати зеницама, прстима и уснама ума, како су стари Грци – кроз своје митове, уметност и философију – и чинили на толико незаборавних начина).

Погледу одозго наниже, с висине надоле открива се свет – тај присни стан човекове свакидашњице, човекових крупница и ситница – у сасвим другачијем светлу, у сасвим другачијим размерама, у сасвим другачијем значењу.

Одозго виђено, све оно што је доње – умањује се, постајући приближније сопственој стварној мери.

Одједном, оно што је, претходно, гледано одоздо нагоре, изгледало велико и значајно, сада постаје (на начин преливни, не – прекидни) унеколико незнатније, неважније.

Умањује се тад неприкосновеност ствари доњих.

На изокрећући се начин истанчавају односи доњег и горњег, ниског и високог.

Чудо перспективе!

Перспектива чуда.

(Касније ће искусити да је човек – не само разум који телесним очима гледа увис и око себе, већ и умно срце које с катарке унутарњег царства прозорљивим видом гледа наниже, на унутра, у себе и у светломрачну дубину микрокосмичког врта свог смртништва; да је поглед из висине – поглед у дубину, и притом не – поглед презира већ прозорљивости).

Стварну величину, то јест ограниченост, чак и незнатност сопственог света, за који свагда мисли да је бескрајан, макар по могућностима, човек, био он и дечак, може сагледати тек гледајући га одозго, с висине.

Себе у жабокречини сопства не можеш видети из жабокречине саме.

Жабља и лептирска перспектива различите су веома.

А ластинска тек колико ли је!

Дакле, неопходно је дечаку попети се, макар на шифоњер.

Али, истина је и ово: до тог висинског самосагледања ниједан човек не би могао достићи да претходно већ није – лице које гледа увис, жива метафора умносрдичне окренутости к вечности (у случају космичког дечака – к висини с које се космодечачком маштом види у вечно Сада).

Језиком дечаштва говорећи: ко, гледајући увис, не усхтедне да се попне на шифоњер (да би видео, сазнао – шта има тамо) и не савлада природни страх од тог подухвата, од ризика успона (ма колико незнатан он био), неће се никад ни попети на шифоњер (иако је овај све време ту, у кући бића) и неће никад собу свог детињства моћи да сагледа из перспективе шифоњерске висине (макар та висина била и сасвим невелика, од непуна два и по метра), која се очитује, опитује као чудесна уздигнутост од патоса, помало чак и бестежинска, и, истовремено, као чеоно-теменска близина таваници, безмало присност с њом, натприродна, разуме се, јер, сасвим извесно, није природно бити присан с таваницом, напосто због чињенице земљине теже и висине човекове.

(Осим ако човек не стоји полупогнут, у страну искренуте главе, да не би ударио теменом о строп, у прениском Кафкином собичку у храмчанској Златној улици у Прагу, премда би се ту тешко могло говорити о присности темена с таваницом, већ пре о осећању непријатне притиснутости, стешњености стропом, при чему само то искуство, засигурно, никакве додирне тачке нема с успонском присношћу с копренским аурама таванице).

Другим речима, ко не сме – тај неће моћи, и тај ће наставити да сопствени свет сагледава из перспективе пребивања, стајања и кретања у даноноћној водоравности, у теснотама патосног света. Ко пак искуси пријатну близину, топлину таванице над теменом, одједном почиње да осећа да му иста та соба, чијој се таваници примакао, одједном постаје тесна по висини, да унутарњим чулом за висину (за које, само неколико тренутака пре тога, није ни знао да постоји), висиномером срца претчувствује да успињању ту није крај, да се попети може и изнад висине саме таванице, да може проћи кроз копрену таваничку, и даље, к висини, с које може сагледавати не само собу, већ и стан, дом свог детињства са вртом свог детињства, и још шире, улицу, кварт, град свог детињства, Земљу свог детињства, читав свет, чак и свемир, с висинске тачке ван-изнад свемира.

Има то унутарсрдично чуло за висину у себи нечег надсвемирског.

Јер, како искуство поезије свих стваралаштава људских сагласно сведочи, несумњиво постоји надвасионска унутарња тачка, видиковац трансценденције срца, с кога се свемир и све што је у њему види као дечачка кућица на дрвету или као сламната колибица унутар које дечак, у својој космоторној игри, маштаријски распоређује

своје омиљене играчке: кликере, кључеве, оловке, лењире, угломере, шестаре, хербаријуме, часовнике, пешчанике, клепсидре, лупе, микроскопе, атласе, компасе, секстанте, дурбине, телескопе...

Такав се раст крије у дечачки радозналом пентрању кроз прашину на собни шифоњер.

И ту је прашњави дечак већ малопринчевски сапутник не само Норгајев у његовом успону на Чомолангму¹ или Гагаринов у његовом узлету у Земљину орбиту, већ и Платонов – у свет вечних идеја или Лествичников – у саму вечност прековечну.

Многе су међустанице, биваци, видиви и невидиви, у дечачком успињању к висинама тајинстава неизрецивих, а насушних духу који се заноси сунцима.

На тим непросторним лествицама и лествичним одмориштима, пењачким видиковцима има довољно места за све космодечачке пењаче од искони до конца света, ма којом се брзином и начином пењања успињали, јер брзине су многоразличите и начини су безбројни, онолико колико има срца и слобода смртничких помножених с бесконачјем могућности достизања смисла.

Смерноумни поглед с висине мења одједном све у животу човековом, баш као што, на свој начин, то претходно мења и екстатички поглед к висини, којим започиње успињање.

Тек на висини, космички дечак, био он и човек, схвата колико су још увек минијатурни његови патосни зелен-бескраји.

Висину пак достиже само онај који за њом претходно веома чезне, који, успињући се, у себи победи страх од успона, који превлада искомску вртоглавицу, проузроковану опасном изузетношћу обитавања на висини, будући да је човек, као биће земље, услед недреманог дејства гравитације, склонији да обитава што ниже и ближе земљи.

Многи се због метафизичке акрофобије – страха од висинске промене перспективе, од вртоглаве прозорљивости свише у дубину и ширину, од ризика антигравитацијског одземљења и прекретне новине саме одземљености никад и не усуде да се попну чак ни на хоклицу, а камоли на сто или на шифоњер.

Шта ли тек рећи о смелости неопходној за успон на трешњу у врту?

Или на дрво живота?

Ту се већ не може без шестокрилости духа.

Недовољне су само храброст и спретност гипких и крепких руку и ногу.

¹Непалски шерпас Тензинг Норгај је 1953. године одвео новозеландског истраживача сера Едмунда Хиларија на врх Чомолангме, највишег планинског врха на свету. Док се у западној географској науци није ни знало да Монт Еверест уопште постоји, хималајски људи, племена и народи су га, благодарно уживајући у његовим благословима, без икакве жеље да га „освоје“ (учине својим), будући да су га већ имали, јер су му припадали, вековима и миленијумима с трепетним поштовањем звали, како га зову и данас, његовим правим именом: Чомолангма – „Богиња-Мајка света“ или „Мајка Земље“ (на тибетанском).

*(Патосном бивствовању и орман је гора.
Свака пак гора земаљска – орманче под небесима отвореним.)*

Сав успон пак свагда расте увис из микрокосмичке хаикутачке на којој дечак стоји, љубавно а незнамено погледајући к висинама, безмерје прижељкујући, а како к њему се отиснути – не знајући, јер ко то може знати осим онога који је срцем то искусио?

Тако настају алтамирски цртеж, седамнаестосложни тростих о сакури,² Бахов хорални прелудијум *Ich ruf zu dir*.

Тако и – светови душе човекове, од почетка до краја времена.

Други дар

То је било прво откриће (и откривење, истовремено, јер свагда се открива ономе који открива), проистекло из достизања до висинске тачке с које се могла видети слика на скривеном месту иза коферџа на шифоњеру у теткиној гостинској соби.

То је био први дар – дар (ма како незнатног) опита телес ног усхођења одоздо на горе, од низине к висини.

Био је то први опитни додир с тајном усхођења, кроз телесно додиривање (коленима и длановима) сандука, витрине, шифоњера као пречага лествице успона к висинама бића.

*(Осим телесног успињања, постоји још и духовно.
Прво је слика другог, друго је мера првога.)*

Други дар био је тајноводствени – дар сусрета са загонетном непрозирношћу приказа приказаног на слици тихујућој у скривеном кутку, тешко доступном људским погледима, висински издвојеном од патосне свакодневице.

Дечак на врху шифоњера, клечећи у прабини, и сâм прашина, син сина прабине, посматрао је слику у висини, гледајући у нешто што никада пре тога у свом дечачком животу није видео. Тачније, није знао шта види.

(Беше то десетогодишњи дечак.

Беше то средина седамдесетих година двадесетог века.

Беше то време зрелог „социјализма с људским лицем“ у СФРЈ, које сразмерно убрзо више неће бити, у векове векова).

Од нечега је, ипак, могао поћи.

(Дечачке очи су широм отворене изнутра).

Видео је дрво (није знао које је то дрво, никада раније није видео такво дрво, уосталом – како би градски дечак могао препознати врсту дрвета на слици?).

²Сакура (јап.) – трешња у цвату.

Испод дрвета – човек, с брадом боје жита, дуге косе боје ражи, у необичној одећи налик на хаљину (шта ли би то могло бити?), клечи на земљи, руку прекрштених на грудима.

Лице му, одозго с висине, из горњег левог угла слике, осветљава плава светлост (дакле, ноћ је) – лице озбиљно, преозбиљно, чак веома тужно у својој преозбиљности.

Зашто је тужан тај човек и зашто клечи?

Каква је то плава светлост, какав је то врт?

Шта би све то могло значити?

(Помисли, у часку, да су се у том врту чули ноћни зрикавци. Сетио се тог пријатног звука: ослушкивао га је не само ушима већ читавом кожом, прометнутом у слушину опну, током хварских ноћних шетњи с оцем и мајком кроз мирисна поља лаванде, срмена на месечини, изнад каменитог Сућураја).

Није су га толико збунили зачудни детаљи које је, у узастопним зеничним магновењима, откривао на слици, колико оно што је, у тим висинским тренуцима потпуне затечености неочекиваним открићем, осетио посвуда у себи.

Био је то чудан, до тада непознат, немир испод ребара, бол лак, посве необичан, више циметаст, некакво двосекло а сладосно чувство, пре – претчувствовање, да је на слици, упркос очигледној утишаности светлости, боја читавог призора, ипак, приказано неко и те како драматично догађање (није знао какво).

(Касније ће ту утишаност умети да именује и као валерску, и као хроматску, и као мистагоишку).

Истовремено, у самом призору било је, упркос његовој непомичној суспрегнутости, чак потмулости, за коју није имао доказа осим немира срца, нечег ванвременски мирног (премда, сасвим сигурно, себи није умео тачно да објасни шта уопште значи „ванвременски“, јер дечаци не живе у времену, већ у дечаштву.)

(Светлост – тиха, плава сва.

Спушта се бестежински искоса, с висине.

Осветљава безгласно врт.

Дрво – једноставно, у врту.

Светлосне нити проткивају му сребрне листове, пролазећи кроз њих.

Листови не праве сенку.

Неко клечи под дрветом, сав у светлости плавој.

Нешто се дешава – страшно ли, узвишено ли?

Мир потпун, трепери све изнутра.)

Веома га је узнемирио – у ноктима, кичми, крајницима – (али, не и уплашио) тај призор.

Први пут је осетио нешто тако.

Зенице су му биле приљубљене (не – љубопитљиво, већ љубавно) за сваки непрозирни, неразумљиви детаљ тог призора.

Сваки следећи поглед – после сваког трептаја очних капака (није се ту радило само о рефлексном влажењу очне јабучице, већ пре о хватању опажајног даха за следеће ново виђење!) – све се магнетскије лепио за ту неодољиву непрозирност, сливао с њеном самозатајном ћутљивошћу.

Душу му је, ту на прашњавом шифоњеру, преливши се из слике, облила тајанствена плавост (не – мастилска, густа, већ прозирна, блага: као кад у сну видиш голуба светлосног, плавокрилог како ти, с бешумним лепетом крила, лако улеће у прса и меко слеће на ружу срчаних зализака).

Нешто се судбински важно збива ту, у тој светлости плавој, у том врту висинском, под тим дрветом прозирним.
(...)

* * *

Небивало нешто збило се тада с дечаком између шифоњера и таванице, у собној висини, замраченој и утишаној.

У баршунастом полумраку, при спуштеним ролетнама, осетио је да му се светлуцасто плаве нокти, да плавичаста светлуцавост избија изнутра, из корена његових ноктију.

Прозирно-плавкастим јагодицама додирнуо је површину слике.

Јагодице су лако прошле кроз стаклену копрену.

(Непознатост се мора додирнути, додиром искусити.

Није довољно само гледати.

Тајна је дејствена тек кроз вештаство преко којег се самообјављује.

Душа телесно учествује у истини; душевно, плот – у красоти.

Поглед распламсава душу, али тек телесним додиром душа се тајне прикосњује стварно.

Нема познања без додира.

Кључ је у двоструком додиру – прстима, срцем.)

Додирнувши слику, прошавши кроз стакло којим је била застакљена, уронио је у...

(Будан снити, сневан бити).

Узбуђење се продубљивало и усложњавало у коренским областима душе, подижући се, у плавокрвним дамарима од прстију кроз надлактице, к раменима и врату – одатле двосмерно: навише – к уму, наниже – к срцу.

Беше то свештеночасак, вечнутака висинског откривења: осим свег овог „овде“, патосног света, дечаштву милог, постоји и нешто „неовде“, неовдашњост непозната, висока, која је другде негде,

непросторно „тамо“, а чудесно доступна овде, иако недоступна!

(Касније ће се, и кроз Ванегове „Сунцокрете“, Монеове „Водене љиљане“, уверити у то да фосфоресцентни сунцокрети и водени љиљани овдашњости расту из светлости неовдашње, из надсунчане неовдашњости).

* * *

Откуда би му то узбуђење (без трунке страха, стрепње)?

Да ли због непосредног искуства да, иако просторно исти, свет собе виђен одозго, с шифоњерске осматрачнице близу таванице, није истоветан свету собе, гледаном с патоса?

Да ли због неразговорне интуиције да бескрајни, драги свет куће у којој се налази соба препуна тајни скривених, питомих, гледан с висине шифоњера, крова, трешње, облака или с висина надоблачних, у ствари, није већи од врха чиоде, ако не и умањен до невидивости?

(Размере су изнутра, унутар зеница срца.)

Да ли због лептиравог трепета радости подребарне што му се, у тајности висинског обитавања на надсобном врху шифоњера, пред хијероглифском сликом, кроз њену слатконемирну нечиткост, открило нешто до те мере важно, вододелно да се – иако он то тада, наравно, није могао ни претпоставити, а камоли тога бити свестан – сва брзотечна вода његове смртности, унапред већ, поделила на водоравне воде времена пре тог открића и усправне воде времена после тог откривења?

Али, како би дечачка душа могла одговорити и на једно од ових питања?

Дечаштво је царство сунчане неупитности.

Питања без одговора – праг су преко кога се ступа у област сенке, ван сунчане кугле дечаштва.

Као капље крви

Седам пролећа касније, као седамнаестогодишњак, загледио крвљу кроз зреник, многооком младошћу – кроз очигледност, сазнао је о чему се ради на тој слици, ко је на њој приказан, где се призор слике збива:

*И будући у самртној борби,
мољаше се усрдније,
а зној његов беше као капље крви које капљу на земљу.*

При њима, ван њих

Четрдесет седам јесени касније, сетив се због нечега – звука, мириса, спољашњег, унутарњег? – бескрајног празника дечаштва, времена кад времена било није, покушао је да, у слепоноћном часу

новембарском, у сећање призове макар приближан изглед слике која је, у прошлости, болно-сладосно прострелила његову дечачку душу, несвиклу на вртоглаве противречности тајанства.

Да ли се радило о урамљеној репродукцији Вилеровог гоблена?

Дали о репродукцији слике неког од зачарних „передвижника“, с краја 19. века?

Чувствено се сећао виђења плаве светлости, врта у висини, али саме слике не.

Слика му се у једном трену смртничке кратковремености јавила сама, у другом већ – уронила неповратно у скривеност.

Остале су светлост и висина.

И сетна смртност при њима, ван њих.

Пре свитања

Уставши пре свитања, Савка би се умила, подложила смедеревац, приставила кафу, отворила прозор у кујни да се надише свежег ваздуха и смотреним кораком материнским (да не пробуди ћерке) отишла до гостинске собе, принела столицу до шифоњера, полако померила у страну кофере који су стајали на њему и, преко његове ивице, перушком на дужој дршци пажљиво очистила прашину са слике коју је окачила на зид иза кофера тако да се одоздо, из собе, није могла видети.

Ту би се, у висини, дошаптавајући се са сликом, без гласа – да не чује нико осим слике – стојећи на столици, накратко исплакала за мужем Мијом (који је, три године пре тога, развозећи камионетом јутарњу штампу, страдао у саобраћајној несрећи), и, потом, сишавши са столице, вратила у кујну да закува кафу.

Вукан ПОЛИМАЦ

КАКО ЈЕ ЂУКА ЗАУВИЈЕК ИЗАШАО ИЗ ПРИЧЕ

„Шта је то у људском бићу што га води према пићу?“ Ово философско питање Душана Ковачевића често смо као разуздана студентарија понављали сједајући за кафанске столове и наручујући, попут славних скадарлијских боема, „кило белог и кило соде“. Искуснији конобари су још са врата знали да оцијене од које смо сорте, па су нас, уколико бијаху добро расположени, третирали као „важне госте“, а каткад бисмо, све са циљем да нас мало охладе, нешто дуже чекали на пиће – што нам и није тешко падало, јер смо обично имали пара само за једну или двије рунде.

Десили се пак да у кафани заглавимо до ситних сати, махом због музике с којом се није било лако растати, буђење се наредног јутра, уз мучнину и неубједљиву грижњу савјести, знало развући до поподнева. Е, ту смо већ почињали да се разликујемо од истинских боема, још више од потенцијалних пијаница и трајних жртава алкохола, пошто се никада нисмо ујутро „поправљали“ дуплом љутом.

С временом сам упознао разне људе које су замршене судбине вукле на дно чаше. Ријеткима се посрећило да савладају тај порок и врате се правим вриједностима живота.

У виђенијим кућама у мирном славонском селу, гдје сам углавном проводио љетне распусте, пило се о свечарима или кад бане какав гост. Било је пића на претек: сваке се године пекла ракија од бијелих шљива и правило вино, а бурад се држала у подруму под кључем, који је чуван на скровитом мјесту, знаном само укућанима.

Пролазили су кроз кућу радници и надничари свакодневно, и све док домаћини нису почели закључавати подрум, ови би понекад користили прилику да шмугну кришом у те тамне одајене били бар на кратко смирили страст за пићем. Покаткад би повратак из тог чаробног подземља био болан – уколико би се неки већ припит јунак смандрљао натраг низ уске љестве и буком привукао пажњу домаћина склоног васпитном ударцу у тур.

Ђука, надничар којег сам затекао код ујака на селу једног љета, у многама се разликовао од других. Већ у првим сусретима с

њим, још док сам био дјечак, осјетио сам благост и топлину с којом се опходио према свима. Често сам с њим презао коње у кола и сав важан преузимао кајасе у узбудљивој вожњи до њиве, мада би се коњи нервозно обазирали све док не зачују његов умирујући глас. На њиви бих распрезао и пуштао да пасу најбољу дјетелину, тимарио њежно и тепао им као дјеци. Причао је занимљиве приче о родама и ластама, показивао скровита мјеста гдје су се љети гнијездиле а у јесен их напуштале до прољећа... Најмање је причао о себи.

Остао је Ђука да ради код ујака свих тих седамдесетих година откако се појавио у селу, и за то вријеме сам једва успио да склопим непоуздан мозаик о његовом животу.

Пређашњи живот је затрпао дубоко у себи, иако су ми неки детаљи извирали из сјећања, јер су старији сељани причали како га је милиција првих мјесеци, па и година, редовно провјеравала.

Сјећам се да ми је једном причао како је стигао даљским возом из осијечког Доњег Града и сишао у селу за које је само чуо у некој биртији у свом крају с друге стране Осијека. Сазнао је за кафанским столом да се ту у имућнијим кућама може наћи неко привремено уточиште и преживјети једно вријеме радећи пољске и друге послове. Пропустио је при изласку из воза двије озлојеђене сељанке које су, сад већ са олакшаним обрамицама и празним корпама, бучно оговарале доњоградске „цвелверице“, приградске госпоје које су чекале да православна црква откуца дванаест и тек онда пођу на пијаци у потрагу за намирницама које би се тад почеле продавати у пола цијене.

Ишао је кратким али чврстим кораком, каквим само здепасти људи иду, кроз непознато село тамо негдје на српској страни Источне Славоније. На трен га прену јато гусака које је полагано прелазило пут, и он се са сјетом присјети свога села. Развуче у осмијех густе бркове што су се од усана спуштали на доле – такве су сви у његовом крају носили опонашајући патетичног пјевача шлагера Мишу Ковача.

Туга неће засигурно, мислио је, нико од његових тражити ни солити му ране које је носио из мрачне прошлости. Дуга робија му је отупила осјећај кривице, уколико га је некад уопште и било.

Ех, само да тада није попио оне задње двије, можда би се окренуо и отишао за својим послом... Све се одиграло у трену, а испаштао је годинама. Но, напokon је ријешио да прошлост остави иза себе и мане се пића. Кренуо је из затвора у нови живот, са видном стрепњом и не баш претјераном надом. Оно мало новца што га је зарадио у затворској радионици биће му довољно за кутију „Драве“ дневно за један мјесец, а послјеће се већ снаћи.

Било је вријеме жетве и капије у селу су поваздан стајале широм отворене, па се Ђука осмјелио да завири у једну. Припремао се ручак за вриједне жетеоце и жене су журним кораком преносиле шерпе преко авлије не обраћајући пажњу на дошљака.

Осјети Ђука јак мирис запршке са луком и алевом паприком. Тако омамљеном поглед му паде на стари бунар под дивљим кестеном и амбару крај авлије, па с еодједном пред њим створи слика из дјетињства кад је отац вршио жито са коњима који су ишли у

круг по гувну, гдје се одвајало зрневље и трпало у амбаре, а дјеца разносила пиљевину и сламу уз весели смијех и цику. Није ни опазио да на корак од њега као мртва стража стоји „газдарица“, старија жена са варјачом у руци, и подозриво га гледа. Често су ту долазили надничари, али и они други, који су само тражили мало вина да се „одрже“ и неотријезне потпуно...

Брзо су се споразумјели, и већ је незвани гост журно гутао грах, чекајући пуна кола сламе са њиве, кад ће уврх башче наставити да слажу камару. Сад се већ врше комбајнима и само се још бале сламе довозе кући, а жито се повезано у вреће допрема колима са коњском запрегом.

Тај дан је Ђука показао узорну вјештину у пољским пословима, а навече је испрегао коње и намирио стоку.

У општој ужурбаној атмосфери радници су сапирали прашину са њиве у отученим лименим лаворима, дуго трљајући руке сапуном у тврдој води, не би ли извукли бар мало пјене и опрали лице и уши. Ђука се брисао већ мокрим пешкиром који је након пар дана употребе помало воњао на сирће, кад су му донијели тањир пун јаке и укусне хране. Подразумијевајући да неће одбити, примакли су му и лончић од пола литра вина.

Одвргао је поглед од олупаног лончића, који у први мах и није дјеловао привлачно. Годинама не бјеше окусио алкохол и осјећао је нелагоду. Са пуним стомаком се мало откравио, а онда, као крадом од самог себе, привуче лончић. Послије пар гутљаја осјети благо треперење по цијелом тијелу. Опустање је било толико пријатно да је слио остатак у себе и уморан, али са привидо мсреће, спустио се у лежај у штали који је остао непоспремљен још од његова претходника. Већ првом искушењу није одолио, и гризла га је савјест.

Лијегали су и устајали из те простирке разни и пријеЂуке. На зиду иза кревета су се ударале рецке и шарали неразумљиви цртежи. Ту су се лаке болестио тресале у зноју, понекад и носталгично плакало или необуздано кикотало. Многе тајне су повјерене коњским ушима и остале заувјек заточене у дугим главама...

Као да још одзвања Марјанов молећиви пискави глас докстоји пред подрумом ужагрени хочију: „Дај ми, нано, још само један лончић вина!“ Кад је први пут дошао у село био је живахан момчић, а сада је сву срећу утопио у пиће. Понекад би нешто ситно украо из домаћинства, да би то у другом селу јефтино продао. Вратио би се послјије неколико дана покуњен и пун обећања да ће све одрадiti, само ако сад добије бар један лончић вина.

Други би, као Русин Пајо, у тренуцима доброг расположења послјије првог лончета и док их још није потпуно оборио алкохол, изводили живе представе и неочекивано прелазили из туге у срећу. Са прекрштеним рукама, имитирајући казачок, пјевао би Пајо старе руске пјесме, све не би ли разњежио срца домаћина и досуо у себе бар још пола лончића. Осим његове везаности за вино, све друго је било загонетно. Послије рата се нашао у овим крајевима и нико није успио да из њега извуче ни мјесто ни земљуодаклеједошао. Имао је упадљив руски акценат, и једнакодобру нарав пијанца.

„Ај, дај Божеревоха, добре коње мајеха“ – често је остајало без одјека, јер кад би салио у себе још мало вина, од посла не би било ништа слједећи дан, а стоку ваља намирити. „Ђерданка“, како је звао све газдарице гледајући их умилно и са доброћудним осмијехом, „само још један...“.

Знао је Ђука којем злу то води. На својој кожи је осјетио. Често је, још од ране младости, сам за столом и пуном чашом претурао по глави свакодневне проблеме, који су се само гомилали без икаквих рјешења на помолу. Након више дана пијанчења, свалио би се ма гдје, у неки подрум или у крај јарка, па би се сав мокар и у грозници тријезнио, те оловне главе и са осјећајем немоћи да промијени свијет око себе, довлачио кући. Жена га већ одавно није трпила, па је често у та мутна праскозорја затицао само узнемирену дјецу, која су га агледала као још једног пролазника кроз кућу у посјети мајци.

Једном приликом је затекао туђе мушке ципеле на свом прагу. Ушао је у кухињу и на столу угледао флашу са двије полу празне чаше. Попио их је обје наискап, те нагло поче свијест да му се мути. Зна још само да је свом снагом навалио на врата спаваће собе, а послје се сав у крви будио у некој хладној ћелији у истражном затвору.

На робији се још додатно тријезнио добрих десет година и „преваспитан“ добио прилику да се напосок врати међу људе.

Године су пролазиле, Ђука се одомаћио и већ дуго одлазио недјељом у сеоску гостиону на разговор са мјештанима. Пио је врло умјерено и никога није видио пијаног. Покаткад су га ангажовалида на фудбалским утакмицама трчи уз аут-линију и маше заставицом кад лопта искочи са терена. Послје би у биртији, сав важан, подробно и бучно препричавао и правдао своје махање.

Нашао је у селу и неке пријатеље, чија су се имања полагано распадала и растакала, а разлог је био недовољан рад, немар потпомогнут упорним претакањем туге и среће из једног бурета у друго. Одупирао се пијанчењу с њима, мада је било и ријетких тренутака када би воља могла да поклекне само да му газда није уплаћивао наднице на банковни рачун – како су га посавјетовали људи из неког завода који је издалека бринуо о бившем робијашу.

Сви су га с временом завољели јер је био поштен и благородан. Није био пргав чак ни кад би се наљутио, већ је само одмахивао главом без коментара. Додатних разлога да им буде драг и није требало ...

Ђука је у широком луку заобилазио политику, ни ич га није занимала. Гледао је своја посла. Помало срамежљиво је бацао око на надничарке и маштао о својој срећи. Годинама ни ријечи није чуо о бившој жени и дјечи, па је ваљда и та носталгија код њега изазивала жељу да покуша створити неки нови дом.

Често сам га затицао како замишљено једе за столом у кухињи. Пошто више уопште није пио, чак ни кад оде недјељом у село, домаћини су га драге воље примали у кућу. Капу, неку стару жељезничарску са попуцалим шиљтом, из поштовања према светим иконама које су му висиле изнад главе, редовно је скидао и спуштао на под покрај себе. У цркву није залазио, али се нагробљу крстио „по шокачки“.

Доконим сељанима би у биртији падале на ум свакојаке идеје. Најчешће су то биле безазлене спрдње са полупијаним невољницима, које су се дуго препричавале. Ђука им није давао повода за тако нешто и гледали су га благонаклоно у односу на остале „слуге”, какосу звали надничаре који би се задржали више мјесеци и мијењали газде по селу већ према потребама домаћинстава.

У тренуцима појачаног саосјећања, а потакнуто Ђукином све учесталијом причом о једној сиромашној распуштеници на крају шора према лединама у коју се бјеше загледао, село је синуло племенитошћу и здушно се приклонило Ђукиним настојањима да се њих двоје зближе. Женино оскудно имање, довољно тек да се поштено прехрани, полако се крунило у недостатку мушке главе у кући, а она је упорно одбијала да прими пијанице који би само убрзали тај процес. Спојише их на брзину и Ђука полетно, са својом скромном уштеђевином, крене да поправља кров и намјешта искривљене тарабепе којима су раније падали пијанци. Довео је у ред улазну капију, па је чак и број куће поставио на истакнуто мјесто. Све рјеђе је одлазио недељом у село, али некако измијењен, пун самопоуздања. Иако беземљаш, равноправно и озбиљно је, као са себи равнима, разматрао са сељанима да ли је љетина подбацила и је ли висока цијена стоке.

Милостиви људи су узорном брачном пару давали вишак својих ствари, које су добро дошле за пристојан живот. Сад се Ђука већ и осјећао као прави домаћин, те су га тако доживљавали и сви други. Супружници су марљиво обрађивали своју башту, а у сезони као надничари зарађивали код бивши хгазда.

Чуо сам да се од тада опијао само љубављу према својој жени и задовољством што је домаћин, свој на свом имању. Кад би у ријетким приликама, за кирбајеве, шетали селом, она га је кришом погледивала са пуно љубави и повјерења. Наставили су да живе миран и једноставан живот, окренути једно другом, и напоскон престали бити тема разговора и приповијести у селу.

Након многогодина, приликом једног од мојих ријетких долазака у село, свратим у биртију гдје сада сједе неке непознате „биједје”, како мјештани зову нераднике који су давно кренули странпутицом. Осјетих да ми много недостаје још са врата наручено пиво и доброћудни осмијех човјека за сусједним столом. Но, било бими знатно теже кад би ме ту дочекао Ђука са отупјелим погледом пијанца.

Душан МИЛИЈИЋ

ВЕШАЛСКА КОМЕДИЈА

Зову га Град Хиљаду Вешала.

И кажу да је најлепши на свету.

Који још град може да се похвали тако лепом панорамом, где тај вечни симбол у облику слова Г краси сваку капију, сваки торањ, сваки кров?

Кад се са оближњег брда, названог Атоглог, баци поглед на Миласур, готово да нема тачке са које не вире позлаћена вешала.

Само један кров и један торањ одударају од те јединствености, али то се и не види ако се очи не напрегну, јер су и крст на торњу и звезда на крову засењени околним вешалима. Кад је за краљицу извикана Ђермана Велика, први закон који је донела био је да вешала морају бити виша од сваке петокраке и сваког крста. Јасно је било чему то води, јер је вешалство већ било доминантна, иако не једина службена религија. Али, већ је крстаћа и звездаћа ионако било све мање, а и није тајна да су систематски расељавани, убијени или повешани. Од тада се и израз *повешати* користи само у значењу: прећи на вешалску веру, а не у значењу: бити обешен на вешалима.

Миласурска околина прави је пример колико је етимологија чудна ствар. Примера ради, брдо Атоглог добило је назив због глогових колаца, јер је тамо у време страховладе крстаћа глоговим коцем убијан свако ко би био оптужен да је вампир. Иако је та пракса напуштена већ у време краља Доријана и патријарха Јакова, успомена на мрачно доба сачувана је чак и кад је Атоглог, након што је ту обешен Суз Краљ, постао средишње место ходочашћа за стотине, потом хиљаде, на крају и милионе вешалаца.

Кад је Доријан чуо да је његов далеки рођак Саф добио сина коме су већ на рођењу, уз име Суз, дали и надимак Краљ, позвао је патријарха Јакова да се с њим посаветује. Доријан је добро знао да крстаћи свештеници не признају Сафово право на престо, иако је породична линија чији је Саф био изданак заиста у прошлости владала Миласуром.

У време краља Доријана и патријарха Јакова, крстаћке богомоље биле су дубоко огрезле у греху. Више су их походили

туристи него верници, више су зарађивале од продаје сувенира него од добровољних прилога, више су личиле на пијаче него на испоснице. Први крстаћи били су, прича се, сиромашни и дарезљиви. Како су могли да буду дарезљиви ако су истовремено били сиромашни, то се нико није питао, али лепо је звучало. Међутим, већ неколико крстаћких поглавара пре патријарха Јакова имало је више злата у својим сандуцима него сама краљевска породица. И као што краљ није могао без крстаћког свештенства, тако ни оно није могло без краља, па и кад им интереси нису били усаглашени, трудили су се да пронађу компромис, макар и на штету верника, чисто из прагматичних разлога, за шта су верници увек налазили разумевања, не знајући ни сами зашто.

На вест о рођењу Сафовог сина Суза, није било потребе да се краљ и патријарх усаглашавају, јер су већ у први мах имали исти став како том проблему треба приступити. То што је Суз преживео своје прве дане, данас се тумачи искључиво као чудо. Вешалци верују да је командантица Германа, помоћу својих верних гардисткиња, свесно прекршила краљево наређење и дозволила Сафу да одведе свог сина изван Миласура. Иако је краљ Доријан мислио да Германа, будући да је била паганка и људождерка, неће ни трепнути извршавајући поверену јој тајну мисију, ипак се десило потпуно другачије. Показало се да је тај тренутак, заправо, био пресудан за историју Миласура.

Био је пресудан и стога што је Доријан, бринући се због новорођенчета коме је неко наденуо надимак Краљ, потпуно сметнуо с ума праву опасност за миласурски престо. И чим је помислио како је опасност од узурпатора прошла, јер Германа му се заклела да је задатак извршен, избила је по улицама Миласура масовна побуна. Удружени амонархисти и акрстаћи рушили су крстаћке богомоље, бацали крстове у ватру и на високе зграде подизали петокраке звезде. Ни Германине гардисткиње нису могле да спрече упад руље у двор. Предвођени дотад анонимним комесаром, који је преко ноћи постао познат као Друг Пинтор, побуњеници су опколили краљевске одаје и натерали краља Доријана на абдикацију. Да није било Германе, бар тако каже легенда, и Доријан и цела његова породица крваво би платили вишегодишње оргијање на рачун бедног народа. Германа је, стоји даље у списима чија се тачност не сме доводити у питање, клекла пред Другом Пинтором и измолила да краљевска породица буде поштеђена. У знак дивљења према тој храброј жени, Друг Пинтор је Герману и њене гардисткиње узео у своју службу, а Доријана и његову породицу сместио у кућни притвор негде на периферији Миласура. Проглашена је република, а за председника је, наравно, изабран Друг Пинтор. Двор је, разуме се, председнику имао да служи само као службена резиденција, али пошто је ионако све више времена проводио у краљевским одајама, убрзо се одомаћио и почео да се понаша као да је заиста рођен на двору, а не у пролетерској радничкој породици.

Улогу патријарха Јакова у тим преломним данима стари списи представљају као изразито негативну, јер иако је првобитни гнев Пинторових побуњеника био усмерен ка крстаћком свештенству,

Јаков је некако, а вероватно тако што је подмитио нову власт, успео да задржи свој положај и да крстаћима обезбеди статус признате религије у Миласурској Републици, али уз покораване звездаћима и допуштење да, тамо где су звездаћи у већини, петокраке замене крстове. На све је пристао патријарх Јаков, само да му не одузму право да, независно од републичких институција, изриче пресуде својим верницима.

На дан за изрицање једне од најважнијих пресуда чекало се безмало тридесет година. Одавно поколебаним крстаћима, али и звездаћима који су деценијама улудо чекали да Друг Пинтор испуни обећања што их је дао пре него што се уселио у Доријанов двор, морале су деловати примамљиво проповеди што их је извесни учитељ, како су га у почетку називали, држао по брдима око Миласура. Те су беседе биле толико посећене да се већ говорило о новој, трећој религији. Иако остарео и оронуо, патријарх Јаков довољно је био трезвен да схвати како тај проповедник није нико други до Суз Краљ лично, за кога се веровало да је убијен још као новорођенче. Уценивши Церману, како се сада Германа називала, и запретивши јој да ће све испричати Другу Пинтору, Јакову је пошло за руком да се дочепа Суза Краља. Ухапсиле су га Церманине гардисткиње, тобоже у име народа, и одвеле га право пред Јакова. Не могавши да му изрекне смртну казну, јер свештеници нису желели да суде некоме ко се не сматра крстаћем, Јаков је Суза Краља, опет помоћу старе паганке Цермане, оклеветао код Друга Пинтора. Тада је Друг Пинтор наредио да проповедник буде обешен, и то на брду званом Атоглог, те да цео Миласур види како ће проћи сваки нови лажни пророк.

Списи чију тачност не треба проверавати кажу да је Цермана још једанпут спасла Суза Краља тако што је олабавила конопац на вешалима, па су ускоро по Миласуру почеле да круже гласине како проповедник и није мртав. То што Суз Краљ није смео да се појави у јавности, правдано је тиме да се скрива од крстаћких свештеника, који би га под оптужбом да је вампир проболи глоговим коцем чим би га спасили. И сама прича била је ипак довољна да следбеници Суза Краља, који су се представљали као вешалци, задобију све већи број присталица и међу крстаћима и међу звездаћима. На мудар савет Цермане, Друг Пинтор је убрзо и вешалцима подарио статус службене религије, да би током наредних година на панорами Миласура ницало све више вешала, а под њиховим сенкама се губили и на крају падали крстови и звезде.

Само су Цермана и њене гардисткиње одолевале свим религијама и остале верне своме паганству, па није ни чудо што су са толиком крвожедношћу, без икаквог повода, током једних оргија нападе и искасапиле цело републичко руководство. Друг Пинтор је, наравно, био резервисан за Церманине зубе, па кад је Цермана засела на његово место, њене су је верне следбенице извикале за миласурску краљицу, под именом Ђермана Велика.

Иако је дала обећање да ће остати верна паганству, то је било прво што је као краљица погазила, па не само што се повешала, него се и ставила на чело вешалског похода, да би убрзо створила огромно и моћно Вешалско Ђерманско Царство.

Тихомир СТЕВАНОВИЋ

АДАЋО

Краткопрични роман

1917. 25 ОКТОБАР, 18,32

Алексеј Т. Драгутиновић, човек који је написао „Историју велике револуције 1917” (Федор Миникович и браћа, издање 1888 година, Москва) пре него што се иста одиграла, а коју је *охарана* спалила, жестоко се кајући касније, јер је није детаљно ишчитала и тиме могла спречити пут једног запечаћеног вагона из Швајцарске преко Немачке, јасно описан у другом поглављу „Историје...“, оставио је иза себе шкрт, неизвестан траг од речи. Читаво његово дело, сем неколико изузетака, а поготово роман „Адађо“, посвећено је у знак љубави према Марији Шничковој, једној од четрнаест спахијских ћерки из Гриновљевог луга, збрисаног једног јулског предвечерја 1921 године, у краткој двочасовној размени територије између црвених и белих, где су сва женска чељад завршила рашчережена и рашчепљена по врбацама а мушке главе на прошћу испред запаљених стаја у којима су пламтећих грива вриштали повезани коњи.

Остала је прича како је она тим текстовима завијала оцу сланину и чварке за пут, или их користила за потпалу ватре у камину, не читајући их јер не беху писана на ноблес језику оног времена, француском, већ на простом руском.

Тако је његова књижевност, умашћена и искоришћена за брисање умацканих устију и прстију и као подлога угљу у каљавој пећи. Сам је говорио где је то једина корисна сврха у којој се свака књижевност да искористити.

Зна се да је за време боравка у Србији насликао неколико слика, тако да је уметничка црта код њега неспорна. Те слике имају велику вредност, али, на жалост, налазе се у приватним колекцијама личности које су веома сумњивих интересовања. Претпоставка је да су описи слика дати у његовој књизи.

Ни то где је, ни кад је, нити како је Алексеј рођен, нећемо сазнати. Сем пар сећања, што умиру као снови после буђења, ништа

немамо. Остало је пар причаца, непроверених а тиме и нетачних, јер ко ће поверовати где је још 1889. године у Београду издао кратку књижицу, лоша повеза који се распада, а од које је само сачуван један примерак, чуван и попушен негде у Сарајеву 1992. године, фебруара месеца, у ком је, по причању др Фериде Ризванића власника и последњег читаоца, дословно писало као задња реченица: „И онда је Ферид, сабијајући главу дубље у рамена, смотао у последњу страницу ове књиге оно мало херцеговачке крче што му је остало.“

Али остало је много његовог написаних и растурених речи диљем света, за које ни данас нисмо сигурни јесу ли његове.

Наиме, Алексеј имаше обичај да по књигама које чита, бележи места страницама рукописа којима није био задовољан... Стога су те његове одбачене реченице попут каменчића нашле се развејане по низу туђих, можда и бољих, мисли. Чудни мозаик натерао је многе да ишчитавају исте књиге од Сент Петербурга до Париза, при чему се свако руководио мишљу где се може наћи *Велико пророчанство* у оном што је записао, само ако се пажљиво саставе странице и реченице које је аутор расејао. У том, залудном послу, многи су погубили иметак и одустали, а други разум и тиме закључали у себе оно што су можда и знали.

Већина ауторитета из области окултног држи како је то последица проучавања одбачених мисли, које су као такве или непотпуне или загађене, јер другачије не би у овакву свету опстале. Затрованост које писац није био свестан, прелила се у душе несретних читалаца који су пребирали по отрову попут рудара који се мува по кухну окну у потрази за дијамантима што су већ однети и спремљени у прстење на одсеченим прстима оцвалих дама.

Из истих разлога не треба читати књиге са штампарским грешкама, јер су речи изврнуте а онда долази до промене у спољном свету, како је негде записао професор Ризванић.

Прибележено је како је Алексеје сањао да је умро:

„Бејаш крај неких челичних шипки у неописиву белилу и видех где и сам белим попут креча. Наједном, стојећи са стране залећем у сопствено лице и све постаје тамно. Умирем, утањам у мрак будући се.“

Завршио је негде у Србији на перонској клупи железничке станице, једног децембра 1939. године.

Легао је увече и ујутру само бејаше снег у облику људског тела на даскама: Алексеј Драгутиновић уваљан у смрт, као риба у брашно, спаваше сном без буђења.

Неки су и у тој смрти видели пророштво.

АДАЉО

Дете у сутону учи ходати по стрмој западној улици. Дечак гега несигурно, претворен у сенку између камених кућа. У подигнутој, празној шапи, носи наранџу што гасне.

Девојчица посматра црвенило на прозору, тек једним тренем затамњено сенком малог ходача. Пуцкета прстима изнад лакираног дрвеног тела инструмента. Лагано јагодицама додирује хладне струне испредене од коњских репова.

Глувонема Ана Марија Хозе свира виолу изнад поспаних кровова Лисабона.

Румени се зеленило планине која дише маглом у остатке таме. Између два маслачка, испод клобука печурке млечике, са које је управо лептир махнуо плавим крилима творећи лахор, нестајући над таласима Јацентјанга, цврчак ослушну мелодију.

И гудећи ногом о ногу поче да је прати.

САН

Босански везир Хусеин паша имао је за писара ђутурум Синана. Овај беше сакат у леву руку, јер док је долазио у Босну, из шипражја, из кога ниси могао змију за реп извући, поред пута, негде у Србији, пуче пушка и једино њега у колони, погоди куршум у леву шаку. Сад му је она била згрчена у полу песницу, те је само са њом могао придржавати хартију по којој је писао. Једног јутра, сав смркнут, Хусеин паша сачекао је свог писара и питао га разуме ли се у снове?

Слабо ефендија.

Толико си књига си прочитао а такву ствар не знаш.

Онај који то зна, исто погађа као онај који у ћикару гледа после кахве. Нагађа слике.

Но, Хусеин паша имао је потребу да неком исприча оно што је сањао. Зато се, онако онерасположен, наслонио на десно колено, подбрадио шаком и испричао где је сневао како јаше коња у густој шуми, а неко пуца на њега и маши га, те да седи на некој клупи пред малом кућицом, док пада снег, а њему није хладно, онда се пружи по тој клупи те заспи. Буди се у некој шајци, обавијен маглом, са штапом у руци, пеца, док се струна не затегне и не повуче га у воду, он упадне док му се неко дете смеје однекуд. И наједном, он седи у собици, окружен књигама, из неке кутије тресе труње дувана у лист од неке књиге, док пушчана зрна ударају у зидове од тих књига што их је направио по пенџерима.

Шта то може значити?

Не бих знао. Али, то су туђи животи које ћеш проживети. Значи да те чека дуг живот после смрти.

Ти га растумачи.

Лако је тумачити нешто што није сан, него живљење у које си, ефендија, ускочио као зец у рупу. Ретко се дешава сненање као твоје, да си неко други, што само може бити да си био неко други. Ти си се будио у сну у другим стварностима.

Ову причу је Синан прибележио на свитку и додао осталим папирима у којима је било записано шта му се дешава, јер је сматрао како после њега нешто мора остати, по чему ће га, барем неко, запамтити.

Али, од свих папира, претекну само неколико, у њима о сакатој шапи, о Хусеиновој мржњи према записивању и тај сан, а то зато јер је суђено да претекне после нас оно што мора, а не што желимо.

ЦРКВА 1924.

Иконе су, на олтару и по угловима тамног простора, трулиле. Фреске бледеле и љуштиле се. Свештеник у мантији коју су изједали мољци, рупичастој и налик каквом хеклерају, чатио је испред огуљена иконостаса.

Тада је Каменков ујахао унутра. Погледао унаоколо и зачудио се наглас како ово до сада није претворено у јавни тоалет. Место је било згодно, усред града где је промет грађана велики.

Свештеник се правио да га не чује. Био је зачуђен. До сада, још од Велике револуције, ову цркву нико није видео.

Или нешто није било у реду са његовим молитвама или са јахачем, чувеним комесаром Каменковим.

Али, он је свакодневно молио Господа да нико не види здање и да га се мимоиђи, усрдно метанисао и дрхтао од неспавања, усресеђен на осећај и речи које су одзвањале у њему и шиштећи излазиле између усана.

Немогуће да га је Господ оставио.

Или Каменков није оно што је био?

Гледао је како комесар окреће белца на средини храма и изјахује.

Оно што свештеник није знао јесте да је Каменкову тог јутра жена обесила.

ПРЕДАВАЊЕ

Тог дана падала је киша а Алексије лутао Москвом бушних ципела и празних ципова. Кад уместо кише поче да промиче снег. Освртао се, погледивао где би могао да проведе мало времена и згреје се. Улица се беше готово испразнила, сем пар пролазника који су хитали у топлоту, глава набијених у рамена.

Закачи крајем ока таблу на којој је писало „Предавање... физика...“ и још битније „Улаз бесплатан“. Улете кроз велика врата

Академије, стресе, као пас, капи и пахуље са себе. Ушао је у велику салу, сео одмах до пећи, почео да испарава, док је у Сали седела проређена публика. Неки су куњали.

Високи човек, са дугом косом везаном у перчин и негованом брадом, благих покрета, говорио је монотоним гласом. Готово успаван, Алексије обори браду на прса и готово захрка, кад га пробуди реченица:

„Дакле, из изложеног, јасно је да време није линеарно. Оно је, ако би се то могло представити физички, најприближније изгледа као клупче ластиша, које се растеже и стално мрси, при чему, време није физичка, ентропијска ствар, више флуид, док су људске радње, па и само постојање човека факат, материја.“

Ту застаде, отпи гутљај воде, мало кашљуцну, а Алексије се нагну напред.

„Самим тим, догађаји, пошто их чине људи, постоје на тим еластичним тракама као мрвице које се љуљају тамо амо. Зато се дешава да имамо деја ву, већ виђено, јер пролазимо кроз исту тачку кроз коју смо већ прошли. Одатле не треба да нас чуди постојање пророка, који су могли видети будућност, јер је лако могуће да су видели прошлост.“

Ту се Алексије већ био осушио, а и огладнео, те устаде и напусти предавање. Надао се како ће иза ресторана, у кантама за ђубре, наћи какву кору хлеба коју пацови већ нису однели.

Некако му је након предавања било лакше, јер је схватио да је већ умро.

АБАДОН

Просио је само у кошуљи док је снег падао. На леђима су му биле две кржаве флеке које нису зарастале већ читав век. Налазио се на почетку Рибарске улице и посматрао своје ноге у распаднутим ципелама, са картонском кутијом у којој се налазило неколико кованица.

Једна дама приђе необријаном човеку и баци новчаницу. Била му је потребнија него њој.

Живео је од милостиње и оно што би стекао, пропио би.

Прво је продавао златна пера из својих крила како би утажио жеђ. Онда је морао да одсече две гране које су биле очерупане, сачињене од дијаманта, згуснутих као крљушти рибе. Живео је представљајући се као Рус, гроф прогнан после пада Зимског дворца. Али и то је пропио, прокоцкао, спискао на лаке жене, спавши на чучање испред улице у којој су оридинирале курве.

Месија, пошавши на јутарњи бурек, читао је новине у којима се налила прича о новим успесима Председника, када га је осетио, стао поред њега.

„Ти си“, промрља просјак.

„Ја“.

„Шта чекаш?”
„Занимљиво ми. Не журим.”
Онда му убади новчић у кутију.
„Хоћеш ли да ти вратим крила? Да буде све као некада? Даћу ти и мач, те стој на Источним вратима?”
„Довољно је и ово”, показа главом на бачен новчић.
Месија климну главом, продужи даље.
Абадон је само у кутији видео нову боцу.

ЗАПИС

У списима Хусеин-паше, негдашњег везира Босне, стоји свега неколико записа о његовом приватном животу. Написани су насумице, по папирићима, за које се верује да су требали да послуже као епитаф или као речи на каквој задужбини.

Један од редака гласи:

„Понекад пожелим мирне воде.”

Прича каже да је било мноштво писама, дневничких смотуљака, писанија свакојаке врсте, које је или диктирао свом сакатом писару, без лебе руке, или сам писао. Али, једне ноћи, пред њим се указа светлост. Он се придиже са постеље и угледа блиставо створење са златним перијем и дијамантским крилима. Тај створ, за кога Хусеин помисли да је Ђибрил, те га тако и ослови, одговори да он није тај и да му доноси поруку.

Каква је порука, то никад нећемо сазнати. Али паша од те зоре више није написао ни реч, нити је дао да се његови гласови исписују, већ је све до тада написано спалио.

Неки тврде како је то учинио да не би пао у искушење да пренесе страшну поруку о томе како ће Бог оставити свет самом себи, а други да га је било страх како ће помислити где је полудео. Причу је, у поверењу, испричао ћати Синану који је записа.

Тек, од свега што је чинио, остаде затурених пар редака.

Када је умирао, тешио се да је и то више него што други оставе иза себе.

ДРУГИ ОДЛАЗАК

Месија је поново дошао. Ушао у кафану, уредно размотао новине и наручио вотку и похован качкаваљ. Док је чекао келнера попушио је једну цигарету и зурио у свет који је лутао улицом, правећи се да има неки циљ.

Сви су у суштини чекали на њега. И он је то знао, Ужасно га је болела глава те наручи киселу воду, не би ли заједно са њом прогутао аспирин. Кад ју је келнер донео, претходно махнувши крпом по шарену столњаку, како би скинуо заостале мрве од хлеба и сасушени

лук, натруњен поред пиксле, напољу удари киша.

Сви се растрчаше, посакриваше, улетеше по хаусторима и под стрехе. Месија протрља чело, угаси опушак и помисли где га глава и боли због кише. Нечије заборављене новине отпуштале су боју у влажан ваздух пун дуванског дима. Погледа наслове. Ничег новог до убистава, лажи, силовања, превара, обећања, лажи и наде. Сада су почеле и очи да га пробадају.

Дошло му је да устане и трчи, све се надајући како ће побећи болу. Насмеја се тој људској потреби.

ПОД ОПСАДОМ

Професор Ферид наређао је своју библиотеку, као барикаду, на прозоре до висине изнад своје главе, те му светло допирало у стан као кроз отвор за пројекцију филмова у биоскопу. Седео је, огрнут ћебетом, пребирајући по кутији од кошуље, трескајући је, скупљајући труње дувана које је могао.

Муњевера је подложила шпорет паркетом и мешала варјачом брашно на мало уља, правећи црну халву, будући ручак и вечеру. Простор је мирисао по загорелом брашну.

Нешто кврцну о барикаду од књига, као кљуцај. “Или је гелер или снајпер”, помисли професор.

Муњевери се није ватра држала, те исцела добрих десет страница Енциклопедије Британике и гурну у умирући пламен.

У углу кутије стајало је нешто дувана. Већ раније је изабрао једну стару књижицу која му се годинама вукла по кући, са најтањим листовима. Њу је цепкао и од квадратића правио папир за дуван. Остале су само корице на којима је писало “Адађо” и мали квадратић последње странице.

И онда је Ферид, сабијајући главу дубље у рамена, смотао у последњу страницу ове књиге оно мало херцеговачке крце што му је остало.

Радиша ДРАГИЋЕВИЋ

КОРАЦИ У ЖИВОТ (5)

Као у бунару када доток воде постане мањи од потрошње, и његов ниво почне да опада – тако је, још пре мог рођења, број умрлих почео да надмашује број рођених у нашем месту и оно је почело да лагано замире. Истина, то замирање у почетку није било тако приметно и тако алармантно, нити се наслућивала данашња слика, али се ту и тамо заувек гасио понеки прозор, рђала улазна брава и павит грлила капију.

Притом, смрт се у свом послу није владала селективно и плански, као по некаквој табели, већ је често играла мимо правила и логике, на прескок и на срећу; насумце.

Урезане су ми у сећању и у свести те слике спровода, са сандуком на запрежним колима којима су скинуте странице (канате), а он – сандук – лежи на постољу теретног простора („на душеме“); у колима које вуче полуисслужени дорат, теран дизгинима или вођен руком коњоводца. Некад би уз сандук седела старица са положеним сасушеним дланом на поклопцу сандука – најчешће покојникова жена или сестра, а дешавало се да ту буду и неке од блиске родбине; оне које, због изнемоглости или других разлога, нису могле да прате доратов корак. Ако је сахрањиван остарели мештанин, спровод је низ пут, кроз место, ишао лагано и тихо, нарочито близу сандука. Већ од половине колоне слутио се мрмот и жагор, који је на крају поворке прерастао у гласну вреву – просто, онаквим редом у каквом су родном односу пратиоци били са покојником, симболишући тако степен сродства и жалости за покојником. За млађим, поворку је издалека најављивала тугаљива запевка, чемерни лелек и јауци, под којима би колона занемела у целом саставу. Старци, поседали на клупама уз пут, устајали су и скидали дрхтавим рукапа капе огољујући гола и бела темена, избраздана од година (а нека и трагова ратова); старице се богобојажљиво крстиле, деца широких очију упијала ту колону још у потпуности не слутећи њен значај и трагику.

Дорат је тукао копитама калдрму, шине на точковима шкипале о камене плоче и облутке излокане трасе, а сандук би подрхтавао у неуједначеном ритму; поворка се, у зависности од покојниковог стања,

примицала или одмицала – у летње доба, до следећег дана, до укопа, топлиота је умела да мртво тело претвори у тежак и неподношљив мирис (смрад), у тој мери да се и дорат упињао напред, да што брже корача, несвестан да се због руде не може одмаћи.

На раскршћима би застајало све: најпре дорат, а потом у лаганом пристизању и сабијању – читав спровод; пратња, како се то у мом месту назива. Поп се, приступајући сандуку са покојником, машао епитрахилу и краће беседе, а онда би опет дорату цимнули дизгине.

И тако се понављало на сваком раскршћу, до места вечног боравка: у белој земљи (неродници) на врху брда чудног имена, Овчибаба, иза издалека видне ископане земљане неправилне купе, у гробу који је свежим мирисом земље и влажним дном чекао свог вечног станара.

Тако су окончавани ти мали незапамћени животи. Та мука под небом, над тврдом и не тако родном кором земље, међу травама и браздама. Ти дани чемера и немира, у страху од Бога, болести и власти, у нези за старе и бризи за младеж. То мало ретке среће што попут лахора дотакне образе. До последњег даха, кад пламен танке свеће замени сунчани пламен.

Постављени ред столова у кући покојника (у летња доба под шупом или под широком липом) чекао је после гробља: ту се седало без посебног реда, по пристизању, али се устајало по правилу, наивно верујући да смрт поштује правило. Најпре је устајао најстарији, због уверења да ће ко први устане први од трпезе и умрети први након покојника. Али често су јело и пиће (али и безубе вилице које споро жваћу) умели да задрже позваног па су остали, очекујући да се он усправи од стола, досипали чаше, оживљавали вреву, праснула би покоја шала, и све би почињало да личи на уобичајеност, на нормалност коју смрт својим избором и опоменом никако није могла да наруши.

Било је случајева када је жалост устукнула пред смехом још док је дорат вукао свој тешки терет: У последњој кући, на раскршћу, пре скретања ка гробљу, живео је Раде, дубоко у седмој деценији, који се после превртања трактором, сав искрпљен шипкама, уз помоћ две штаке једва кретао двориштем (Кад умрем, нека моји изваде из мене златне шипке и нека продају – говорио је). Њега су, готово при сваком спроводу, док је поп држао беседу под оградом његовог дворишта, дозивале шаљивцине (а он је, иако једва се крећући и знајући шта следи, стално долазио до ограде у одазиву) и говориле му да су ту кола, да је ту поп, да су ту сви, и да сиђе, да и „са њим то заврше о једном трошку“. Да, одистински се те 1985. године, у позну јесен, у свој својој невероватности, збио екстремни догађај када су приликом сахране једног седамнаестогодишњака потпуно сагорелог у колима којима је ударио у дрво двојица омамљених алкохоличара вадиле новац из џепова, да плате музику која је свирала посмртни марш за дечака!

Некако тих година, са руба старог гробља, које је од новог делио само излокан пољски пут, склизнуо је (преломљен у основи)

неуобичајени надгробник над гробом четрнаестогодишње девојчице, чијим упокојем је (по неким предањима), пре век и по, и установљено гробље на том месту. Време и кише у највећем су избрисале слова и помене о њој – од имена до година боравка у овоземаљском свету – али се на врху још добро и јасно видео цветак, назначен неком трајном бојом. Нацртан невештом руком каменоресца, симболишући родитељски чемер и њену немилу судбину, овековечио је сву трагику људског.

Смрти је оглашавало звоно. Оно, на високом четвростубном звонику, под лименим кровом, иза школске зграде. До земље, уз краћи дебео коноп, спојено тврдом дугачком јасеновом мотком. Јутром је нама понекад звонило за школу, ако служитељ не заборави, али смо ми и без њега, мусави и полуразбуђени, хитали ка широкој дрвеној капији пред калдрмом школског дворишта, узвикујући из свег гласа добро јутро (школи, животу), иако никога није било; улазили у узак и дуг ходник одлажући личне ствари, пре но што поседамо у малобројне клупе поређане на олајем намазаном учионичком поду. Ако је звонило за школу, звонило би само једном, успорено (служитељ је био дебео и тром) и дуго – да сви мусавци стигну да га чују.

За смрти је звонило три пута. И не у време када би требало да смо у школи. Звонило је у свако доба. И у недоба. И онда се, веома брзо, од уста до уста, од сокака до сокака, као лахором ношен, преносио глас о смрти. И тако се, живот по живот, као мрва по мрву, крунило наше место; крунио се наш свет. Касније, много касније, схватили смо како се са сваком смрћу полако круне и наши животи, умире и део нас, и како се полако празнимо – како су у нашим сећањима и нашим срцима све бројније рупе.

И о болестима – тешким болестима – се тако проносио глас: од уста до уста, од сокака до сокака, сем ако болест није скривана. А болест и истина су једине ствари које не треба скривати јер што се дуже скривају – последице су теже.

Тако се и о Ранковој болести чуло. У време када су пупили ластари и враћала јата са југа, када су брушени плугови и мотике и прихрањивани коњи за дуге бразде. Можда и не би његова болест постала тако видљива да се он, као и претходних година, појавио за плугом иза свог дората терајући га таквим гласом да се чуло чак на суседним брежуљцима – уместо њега су, за доратом, шепали његови синови. Рођени један за другим у времену од једне године, обојица су имали знатно краћу десну ногу, па је зато прву радост за синове узданице, чим су проходили, заменила Ранкова незалечива очинска туга. Без сличног случаја ни у далеком његовом роду, а и роду његове жене, знао је да запита зарад чије кривње се нашао на правди Бога. Најбоље и највеће њиве у Дубрави и Врби, и два голема бика, продао је за операцију на Бањици, носио у торбама по препуним и окаснелим возовима печену јагњад и прасад, о Божићу ћурку, али се (упркос гаранцији хирурга) старији вратио још више шепалући, а са млађим није смео да понови грешку.

Тако је гледао како му синови расту – без радосне игре са дугом децом, без трке у лоптању, без хватања у коло до нежних девојачких

дланова; помирио се са тешком и нежељеном њиховом женидбом кад буде врене – све су остало могли: да повуку, да подигну, да понесу. Да добро послушају и услуже; то што им школа није ишла је била најмања брига.

Далеко је Ранкова кућа од наше. Далеко и од главног пута који елипсасто вијуга ка планини. Тамо, лево, уз сам поток, на рубу насеља, иза ког су почињали најпре воћњаци уз косу, а потом равне њиве. Низ ту косу, до самог водотока који је међио доњи део Ранковог дворишта, пружао се густ шљивик пожегача које су, у одсуству данашње стенлеј-сортe, биле побољше шљиве. Реда ради – ми смо имали једну једину, доле крај потока у башти, уз сам пут ка Дубрави, и знао сам какво је то благо, ако заостане од руку пролазника (мајка их је често убирала још зелене да претекне непозване бераче).

А Ранко је имао такав цели шљивик.

Не сећам се да ли је било време када су пожегаче већ почеле да капљу зреле у траву, да ли је било већ време жетве (свици су већ увелико летели по двориштима у сумраке) – спавали смо већ са отвореним горњим крилима прозора (луфташима), голем месец нам се углављивао у прозорски рам и све је тише шумио поток – кад сам у ноћи жачуо неубичајени звук, кога је пропратио лавез и пренео кроз место па потом смирио. А онда се, чини се и јачим интензитетом, звук, а потом и лавез, поновио. Устао сам из кревета, дошао до прозора, отворио и доња крила и напето ослушнуо. Поновило се и трећи пут тако да сам устукнуо, оборивши хоклицу. Устала је и мајка и дошла до прозора. Чули смо опет тај звук, тамо, преко потока, ка југозападу, ка оној коси. Не бој се, шапнула ми је мати. То јауче Ранко. Има рак. И тако су вреле касне јулске и ране августовске дане у којима смо бројали пожњевене снопове и саденуте купе и крстине (купа = саденутих дванаест снопова; крстина спој од четири купе) смењивале тропске ноћи у којима смо бројали Ранкове јауке, све чешће, отегнутије и болније (у правој линији даљине његове куће од наше је била троструко мања). Пси су, чинило се, постали некако свикнутији, иначе би се све претворило у један непрекидан тежак сливени звук лавежа и крика. Чак и оне јулске ноћи, колико памтим двадесете по реду, у којој су пред нашим очима на мутној црно-белој слици телевизора у сали задружног дома два човека у белим скафандерима неубичајено и чудно поскакивала по месечевом тлу. Те ми се ноћи, по повратки кући, крај отвореног прозора чинило да ти болни јауци одзвањају ехом и ка небу, до самог Месеца.

Једне је ноћи, потом, ударила киша. Пљусковита, са муњама које су палиле ноћ, громовима од којих су звечала и подрхтавала прозорска стакла. Бујице су са коса и брда снеле камење и кал; ветар поринуо зрело воће; путеве запречио поломљеним грањем. Ранко се следеће ноћи није чуо. Нити оне друге, наредне. Иза ње, у само јутро, три пута се огласио звоно.

Смирио се Ранко, шапнула је моја мати. То је било први пут да сам чуо и спознао лик и ток болести неубичајеног имена и моћи.

Две деценије касније, петнаест минута иза поноћи, од исте болести умрла је моја још млада мати. Дуже од две године је било

потребно да својим авет пипцима допре до сваке њене ћелије; и под нокте – јер су јој на крају поплавили и они. Никада се из њених уста није отео јук. Ни онда када је и дејство тродона и морфијума било неделотворно. И само по крупним грашкама зноја знао сам да јој интензитет бола расте до неподношљивости. Мама, питао сам је, боли ли то јаче од зуба? Много јаче, казала је.

Њено све плиће и све убрзаније дисање (плућа су се вероватно пунила ексудатом до врха) утихнуло је док сам на тренутак обишао моју уснулу децу. Кад је престала да дише, кад је све било готово, над њеним измученим ископнелим лицем изговорио сам: Мама, ти ниси умрла. Ти си се спасила.

У мени више није било речи. Ни суза.

КОРАЦИ У ЖИВОТ (6)

Као мутно сећање (јер понека сећања из раног детињства и јесу таква) или само као сугестивна слика из туђих прича – јесте слика ранојесењег поднева, у коме кроз стару високу дводелну дрвену капију отац уводи недораслог риђег ждрепца са белим дугачким цветом на челу; ждрепца чије сапи и још уска леђа купа косо, али још топло септембарско сунце.

Његовом претходнику, чудне зеленкасте длаке, именом Зечко (ваљда од Зеленко), остало је још да те јесени, последњи пут у свом веку, довуче остатак летине под кров и да узоре за ново жито.

Ждрепцу сам кумовао ја људским именом – Зоран – а да ни сада не могу да објасним повод за то име. Отац је предлагао Звездан или Цветан, због оног белог цвета на челу, али сам ја био упоран.

У том времену бербе и чекања снегова, Зоран је, тек овлаш привезан за руду и неоптерећен вучом, каскао у корак са Зечком; понекад (попут немирног детета) и трчећи пред руду, несвестан њене тежине и сврхе – требало је навикнути га на руду, на тај усмерен ход, на зауздавање, научити га на послушност, на команду. Тако необично и неравномерно упарени, одударали су један од другог: Зечко, крупан и ногат, јаким набреклих сапи на којима су искакале вене, достојанственог кротког хода, који се само при вучи тешког терета претварао у крупне снажне искораке, наспрам лаког и поигравајућег Зорановог каскања.

Не памтим у ком је тачно добуте зиме из наше штале, и чијом руком вођен је отишао наш Зечко. Памтим само да су те зиме вејали големи снегови, да је отац лопатом кроз двориште копао пролазе до штале и нужника, и да је наша авлија подсећала на кањоне Колорада, које сам касније виђао у вестернима, све док их Баба Марта није почела да рони и топи. Памтим и да су те зиме, преко јужних брда на реду углавном кривастих бандера стигле две жице и у њима струја која је обасјала наше скромне домове, и довела на уши далеки непознати свет. Доцније, најпре у школску учионицу, а отуд у стари сеоски дом пред наше очи и кутију у којој су се кретале слике.

Тада је већ Зоран ходао сам, запрегнут у кола – не онако крупан и бокат попут несталог Зечка (као да Зоран никада није ни порастао у правој вучној коњи), али са довољно снаге да повуче све што се иза његовог дугог златастог репа закачи или натовари.

Године које су се нанизале потом, време које је минуло, пролећа блатњавих и тешких бразда, и јесени варљивог рода, дани труда које је делио са нама и ретке прилике када нас је, закићен кићанком и дотеран, возио на паланачке панађуре и отуд враћао, увезало нас је у једну хармоничну породичну слику. Од његовог затегнутог стомака, најпре сам дорастао до хрбата леђа, па све више уз врат са златастом гривом, док му нисам израстао изнад ушију и могао да га благо, као покровитељском руком, помазим по глави. Онда се на тренутак окретао ка мени, понекад зарзавши кратко, показујући два реда помало жутих зуба. При храћењу се, као научен, одмицао ка зиду штале – како бих са нарамком сена (детелине, луцерке или троготке, кад су га чекали тешки радови) што лакше у његовом доста узаном боксу стигао до јасла. Кад бих убацио нарамак, погледавао ме је као са захвалношћу, а онда сагињао главу и почињао гласно да руби.

Водом из кофе морао сам најпре да појим њега – ако бих случајно најпре појио краве, ништа (ма колико била јака жеђ) није могло да га наведе да загњури главу у кофу, макар сам је пре тога пажљиво опрао. На путовању до поља и натраг, готово је застајао на сваком прелазу потока (а било их је три) и пио великим гутљајима из водотока, само ако није замућен. У Шопуру, где нам је била башта и за њене потребе ископан пошироки, али плићи базен за наводњавање, ретко је пио, узнемирен од жаба које би, кад би се приближио, шумно плескале у воду.

Узјахао сам га само једном, неоседланог. Тамо, у Шошуру под баштом. Први и једини пут, надајући се да ћу, ако паднем или ако ме збаци (како сам у вестернима гледао) пасти на густо и меко раставиће и шеварје. Ослонио сам се близу његовог врата, некако поскочио и забацио ногу преко његових леђа, спреман на најгоре, али је он, као зачуђен, само на час окренуо главу, и на мој подстицај лагано, корак по корак, кренуо ка базену. Жабе су се, наравно, праћакнуле у јату ка води, а он пришао до ивице и сагао не само главу већ, чини ми се, и предњи део тела – склизнуо сам му низ врат, смандрљао преко ушију и плъуснуо у базен тако да је он уплашен одскочио уназад. Искобелјао сам се некако из воде и муља базена чије су ивице обрасле раставићем и с мокрим дупетом се попео да наводњавам башту.

Мене је, наравно, од њива отимала школа, а онда сам на дуже затворен у касарни на југу која је личила на замак, испод чијих високих зидова су клопарали и пиштали ноћни возови. Коначно, живот ме је одвео у отровну рударску варош. Деда је копнео (баба се чинила свенулом још од младих година), тако да је Зоранова дружбеница и саборац најчешће била мати. И њему, Зорану, чини се, подједнако као мајци, могу да захвалим што су ме отхранили и школовали.

Зоран се, свикнут на околности, као потпуно свестан њих, трудио да их учини лакшим. Одвезан од јасла, ишетавао је сам самцит,

невођен ничијом руком из штале и застајао под шупом; као понизан сагињао би главу како би му моја онижа мајка лакше наместила улар; готово поклекнувши, наместио би се у најбољи положај да му намести ам, закачи дизгине, а онда би послушно, опет сам, одлазио ка запрежним колима под другом шупом, где се окретао уназад, и тек овлаш усмеравао руком моје мајке унатрашке пажљиво корачао док не додирне задњи крај рудишта и сачека да се ланци овију око ждрепченика. Умео је да сам, без навођења дизгинима, у луку изађе кроз капију, низ пут, ка пољу.

Једино није волео да одоцни из поља. Чим би се сунце наслонило на западне врхове, подизао би главу ка нама и упозоравајуће рзао привезан за кола. Упозорења је понављао чешће и гласније ако би се већ угасила сунчана лопта и тамна копрена спуштала низ планину и брда, ширила пољем. Тада је већ обигравао месту од нервозе. Десило нам се, два-три пута да док товаримо сено у сумрак (а он стоји запрегнут у кола и неспутан), одједном крене сам са ливаде ка путу за повратак дому, и ја сам морао да га трком сустижем и враћам.

Оне недеље, прве када сам отишао у рударску варош, увече су ме по доласку кући сачекале унезверене мати и баба: деда је тог јутра добро повукао код казана и цео дан прележао на сену у плевњи и (ваљда гоњен кривицом за потрошени дан) поподне запрегао Зорана да насече сачму, и још се није враћао. Мрак је већ био густ и ја сам се већ спремао и тражио батеројску лампу да пођем у поље, када смо на асфалту зачули онај препознатљив Зоранов ход. Чули смо како стаје пред капијом, али капију деда није отварао. Кад сам отишао до ње и отворио – суочио сам се за Зорановим тамним очима: скренувши у полукругу ка капији закрчио је пут; срећом није било аута. Од деде ни трага, али кад сам Зорана увео у двориште, под светло – у колима, на дну, лежао је као устрељен деда: у једној руци је држао срп, у другој један једини струк кукуруза. Каже да му се још вртело у глави кад се сагао да га одсече и хтео је још мало да одмори па се опет предао сну – Зоран га је, по мрклој ноћи, кривудаваим сеоским пољским путевима, прелазећи три потока и једну уску опасну јаругу, мирно и сигурно довезао сам кући.

Оне године, кад ми је проходило прво дете – син – а проходао је за двоструко дуже време од када је проговорио, истекао је Зоранов век. Можда је у том његовом телу, написао сам на почетку – знатно мањем него код других коња – још остало мало снаге, можда је могао да још неко време хода у бразди и запиње на узбрдицама под пуним товарима сена, али је и мојим укућанима полако и неумитно копнила снага, и две слабости је било све теже упаривати. Можда је томе допринело и уверење да ће моји доласци само викендима уз помоћ трактора (чија је куповина планирана) бити кориснији. Четврт се века навршило од дана када је као љупко младо ждребе привезан у десном углу штале, тик под прозором, одакле се увек оглашавао тихим рзањем при свачијем уласку.

Тако се, радосно, огласио и онога магловитог јутра када су дошли Цигани. Деда му је (мати није имала снаге) пришао, потапшао га и ставио му улар. Лагано, управљајући га уназад, извео га је из

бокса, на средину штале. А онда га је, лаганим ходом, као пуним достојанства, извео на врата, кратко зауставио под шупом и извео на двориште. Ми смо – мати, баба и ја, на врху степеништа стајали без речи. Неми. Зоран је неколико пута трзнуо главу увис, погледао нас, а онда је сагао и почешао лево колено. На сунцу, које је пробијало маглу, жутила му се дуга грива и сијао на челу бели цвет.

Као да је чекао да опет уђе у ону знану дрвену руду, у којој се упињао и која му је понекад гулила ребра; руду којом је на успонима (кад је најтеже, и прдећи) вукао терете или на низбрдицама задњим ногама (кад ни кочница – бремза – није много била од помоћи) задржавао терет, да не јурне свом снагом наниже. Али је уместо у њу крочио у незнане Циганске руке, које ће га повести коначној судбини, о којој смо били, сем њега, свесни.

Доле низ пут, низ још нови уски сеоски асфалт, под оградом нараслих густих туја које су заклањале видик, слушао сам како одзвања његов удаљавајући лагани бат – бат који сам препознавао међу хиљадама – као и много пута кад је одлазио од капије.

Само, што се овога пута никада више неће зачути његов повратак.

На широм отвореној дрвеној капији са чијег је двоводног крова одавно био падао цреп (те смо јесени је срушили и поставили нову, гвоздену, и офарбали је јарком зеленом бојом) стајала је, гледајући низ пут, моја мати.

Никада нисам, сем у данима смрти и сахране мога оца, чуо такав њен плач.

Миливоје ПАЈОВИЋ

О ДЕРИВАТИМА ЛЈУБАВИ

Лонгитудинални осврт на лирске трансверзале Миодрага Раичевића

*...Као што добре песнике
тиранија риме присили да
нађу своје најлепше стихове...*

Марсел Пруст

Десило се да је равно четири деценије протекло између појављивања прве и најновије Раичевићеве књиге песама. Бројевима библијске симболике, премијерна је садржала тридесет и три наслова, а последња, окруњена Змајевом и Ђурином наградом, четрдесет песама. Листајући почетну збирку објављену 1984. године са намером да се мотивски, садржајно, естетски и значењски упоређи са потоњом, отварају се идентична питања која су могла бити постављена и пре четири деценије: како су иронични обухвати, духовите досетке и латентни хумор заправо транспоновани у сетно описивање преовлађујућих осећањау егзистенцијалним пустопољинама, у грчевима транзиција? Како се сета, која не изображава ни тужно, ни меланхолично осећање, ни резигнацију ни песимизам, већ оно стање вечерње зрелости и спокоја настало из искуства преживљавања нагомиланих емоција, усржила у Раичевићевој поезији као носталгија за оним *што нам је било обећано, а никад истински дато?*

Лето је 1984. година различних друштвених збивања. Песник Раичевић има тада двадесет и девет, и у Титограду је. Насловљава књигу именом *Осјећајне пјесме и једна коњска...* И осећа да је, ништа лакше на свету, него постављати реч до речи, стих поред стихова. Само, оно што исходи неким садржајем, који је намењен другом човеку, мења у потпуности стање другости, код њега самога. И то и јесте сушта суштина уметности. Давање других имена стварима око себе. Због тога је при крају прве збирке, одштампао и ово: *...а да посједујем дар /да стварима око себе/ дајем друго име/схватио сам /релативно касно...*

Лирска васпитаност

Дакако, лирика се тиче појединачног ума, уметниковог и онога другог. Место и улога колектива скоро је ирелевантна. Али уметничка поезија има такву врсту вредности која почива на универзалној моћи да преноси импресију, на тако конзуман начин, који се држи принципа поновљивости утисака и њихових ефеката. И то лонгитудинално, штавише, трајно. Стога се Раичевићева прва књига, и прве естетске, успеле вежбе огледају и у овој најновијој. И у поступку, и по мотивима и по емоционалним исходима. Јер, говоримо о Раичевићевом делу, и читамо све што пише свих ових деценија, пре свега зато, што он, као уметник, никада није одустао од лепог, што је суштина стваралаштва, оног постулата уметнички лепог које почива на доказаној васпитаности у књижевности. У *Писмима о естетичком васпитању*, Шилер каже да је *естетичко васпитање усмерено на то да у тој мери изобрази склоност, чулност нагон и душевност, да они, у самима себи постану умни, и према томе да ум, слобода и духовност изађу из своје апстрактности, па да, ујединивши се са у себи умном страном природе, добију у њој своје живо тело...*

Сједињујући мисаоно и чулно на плану амбиције именовања ствари и догађаја према осећањима истеклим из првобитне импресије, знање читаоца се огледа наспрам искуства писца. Дакле, *узбуђење душевности*, јесте заправо довођење људског духа у интеракцију са чулима, зарад активације осећања и одушевљења. Према томе, поезија има не малу улогу, као и музика уосталом, *да буди и оживљава она свакојака осећања склоности и страсти која у човеку тињају*, и још према Хегелу, *да испуњава његово срце, и да учини да он развијен или још неразвијен, дакле као песник на почетку дугог булевара, све проживи осећајима и да принесе нашем осећању и опажању на уживање све оно што људска душа може да произведе искуси и носи у својим дубинама*. Па ево једног таквог примера од пре 40 година:

Вечерња тераса

*на вечерњој тераси / оркестар свира
за ведро расположење / гостију*

*ваздух је врео / од наших ријечи
и музичар буљавих очију / то осјећа јер
толико је упадљиво његово / мрдање брковима
у које се слива зној*

*ја и ти сједимо / пијемо и љубимо се
у горком предјелу / између лета и јесени*

Белодано јасно и то, да је песник загњурио у дубине оне светске књижевне баштине која фундаира ставове тако да не омичу у површност, патетику или неаргументовану херметичност. Речју, док је писао, трагао је за речима, упаривао их и уплитао тако, да према

сопственој мери узбуђења, може да се дотакне искуство читаоца, оним интензитетом који ће узнемирињем или усхићењем погурати му сузе, или му склопом вербалних ентитета подстаћи титрај синапси код којег ће ћелије и жлезде мењати физиолошке и надасве психостатусе.

Архитектура осећања

Ако би се сада освртали на архитектуру и структуру осећања, разлагали их на чиниоце физиолошких, психичких, соматских и других особина, налазили би да одређена структура исказа, сажетост као битна одлика лирике и пронађена шифра поретка речи, афектира на свест, изазива споредне биохемијске и физиолошке процесе, побуђује мотивацију и/или демотивацију, исходи егзалтацијом, осећањем среће или туге, другим стањем расположења, усхићењима, агресијом, летаргијом, самомултипликовањем вредности, некада самопорицањем... На управо поменути појмовима изграђена је чврста веза између ове две књиге, *Осећајне пјесме и једна коњска и О стварима које је Хомер пропустио*.

Сврха певања Миодрага Раичевића, у кругу који је за четрдесет година савијен у архиволт страницама ове две књиге, јесте да је изазивајући осећања задовољства и узбуђења код читалаца, увесељавањем које потиче из естетских снага заправо истицала пре свега духовна садржина као крајња коначна сврха, која је служила и њему самом да преживи и онда када је живот *defacto* рекао *bye-bye my dear*... Заправо, уметност поништава капацитете суровости, облагорођује нагоне инавике, племени страсти. Стога је посве јасно да је у најновијој књизи *О стварима које је Хомер пропустио* реч о сублимацији некадашњих модела лирске трансформације мишљења по приближно идентичним темама на значајно другачији начин.

Класификација тематике, при том, не изискује посебан напор, мада је пожељно да се зарад јасноће ствари и по том питању разбистре видици неколиких раскрсница. У тој систематизацији Раичевић се не удаљава од лирског инструментаријума који сетни звук износи на површину као главни градивни елеменат песме. Сета је раније скривана испод језика, ушћушавана хумором, а сада се осамосталила и усталила у резонанцији широких амплитуда, где, баш као и код истоимене физичке појаве, *амплитуда осциловања зависи од фреквенције побуде и пригушења*. Реченички сведено, наратијски чисто и самоуверено започиње, води и завршава кореспонденцију са одабраним деловима стварносног окружења. Ређе са бави мотивима колективних, историјских и митских проседеа, понајмање фантастичким и надреалним, раскриљује и приближава приручне очигледности.

Неретко, може да се деси да извесне песме, наизглед посвећене некој сањаној или стварној љубави у суштини прикривају знатно шире, универзалне мотиве. Тако ће се мотив замишљене жене, љубавнице, сањане сапутнице или постојеће особе, употребити као параболу о животу који протиче изван моћи да се у целини

конзумира, или једноставно разуме у свим појавним могућностима и дилемама. Аналогно пређашњем, не би требало бити неопрезан ни када нас песник уводи у реалне пределе лектире, призивајући у дијалог књижевне јунаке или саме писце. Најчешће кроз утврђено и верификовано (са)знање о значају магистралних дела богато и чврсто схваћене предложене литературе или пак, кроз посве аутентичан угао гледања и разумевања односа између литераних јунака и читалаца. Кумулативно искуство конзумације изврсне лектире и снажних утисака животних догађаја преображавају се у пријемчиву дескрипцију идеја о стварним облицима живота и о смислу човековог (п)лутања по њима.

За разумевање напред поменутих питања, неопходне су у уметничкој поезији развијене естетске и *емоционалне компетенције*. То се, наравно, и вежба. Разумеју се иницијалне релације у замисли и осећању песника. Естетика и емоција се усаглашавају, постају осцилоскопи за сеизмику стања осећања, бележење кодекса естетских појмова и шифара. Све је мерљиво. И живот и његово привремено одсуство, и крвни притисак, и узбуђење, и постојаност љубави и рушилачки потенцијал мржње. Доиста све је мерљиво. Мера љубави је љубав. И мера мржње јесте опет љубав, која недостаје.

О стварима које је Хомер пропустио - читалачке цртице

Казано је већ, никога не треба пре смрти сматрати срећним. Дочим, дешава се, каткад из нехата, почесто из здраве намере, добровољном злоћом, како већ, али смрт није незнанац, залутали инсан. Смрт је, дакако, најмање изненађујућа појава, навраћа, пита за здравље. Као трајно релаксирајућа супстанца, белодано је јасно, кружи у знаној материји и засигурно изван свакојаког плотног изображења. Где је тегоба, ту је и јунаштва. Откриј ми све своје ране. Покажи их, да те видим који си. У созерцању скончања најчешће, кад грми, кад гази и притиска јара, када веје мраз, кад зацељују и блаже од душе сковане умотворине. Дело је то мисли, и осећања посве. Што време створи, човек (не)исправи... поравна, упари, по правилу, и то је све! А то је браћо и сестре, како би Раичевић рекао, као кад истодобно *додирујем нешто топло и хладно*. („О смрти и раном устајању“)

Да је знао, да је враголасто пуце слаткастог *лимниа*, кадро и уздах да препречи, Софокле би са смрћу другачије разговарао. Следствено томе исто би се понели и Лин Цоплин и Ш. Андерсон. Али гле, *ретко да се живот састоји од нечег што већ нисмо видели...* Шта је са вама, дани и ноћи, зашто се тако скривате, зашто не свраћате? Зашто ми једнолико намигујете? К'о да вас не знам. Ех! То није опсена, то врло доба, када се прожму вечерње измаглице и лажне таме свитања. Док сам се пео на врхове, кад се тањио удах као целофан заборављен на врелој рингли... соколила се мисао, прсиле се речи, гађале у облаке. Па, ево тог доба... И још рече Раичевић: *стојим пред њим (огледалом) и смешим се... покушавајући да се сетим зашто сам се пробудио тако рано...* („О смрти и раном устајању“)

Пламте записи о сетном сећању на путовања кроз живот и његове пределе, кроз губитке и његове притоке, кроз љубав и њене деривате... Путује и снева дечак-човек испод Горице и среће човека-дечака под Авалом. *О, мала светла у брдима, шта нам то јављате?* Хоћемо ли о разастрим животима, о љубавима? Дајте да изрекнем реч-две о јутрима, о дану у којем искаче срчани пламен лета, можда о смирају. Па да! То! Но, сачекајте... Ко има чекања знање... Још само понешто, о структури и архитектури срца. То је бар свима блиско, као *нешто што смо волели, па заборавили...* Јер, знајте: *Та ноћ која стиже на прстима, слазећи низ брда...* Иако, сад се више, и не сећам, када сам исто записао. Наовом месту, намеравао сам само цртицу, једну о Сунцу. Као кад кажеш: сунашце моје мило, где стотине облака, градоносних, болесних, заклања те, а ја те, тако, непоколебљиво, не дам... па *изађи* једном, онако *велико и сјајно (као изнад Звездаре)*. И сабрано и подељено надгорњава се са умањеним и умноженим. Без рачуна и удварања, као оно када коначно знаш на чему си. Имаш или немаш кишобран, свеједно је. И који покисне и који остане сув, свако се на крају утеши. Идеја о коначној доступности утехе, ма како се иста неблаговременом чинила, значајан је мотивски миљоказ који Раичевић поставља својим певањем. („Светла у брдима“)

Kredenz. Онда, када га је отац моловао последњи пут. Ја сам и тада знао, све његове делове, и шта који значи. Наш креденац, шкриња наших живота, *чашице за вино, сок, стаклени сланик, кристална пепељара (за виђеније госте), доле, тањире супијере, понеко лонче...* Има у животу и бића и предмета, то је већ позната ствар, који ти зачине сећања, и трају у некој непојамнојези, у сродству. Вратанца, фиоке, бравице, стакла... желе које клизе, тамо-вамо. Само кадшто, ако помериш руку напред, ето га! Ту је! Мрднеш још једном, према знаном простору, према ишчезлој успомени, и знаш, све *што волиш и што чиниш последњи пут, ред је да се дубоко удахне, затворених очију.* (О животу, креденцу, etc.)

Шта би ти, о баш ти, драги читаоче, желео да прво, у свом животу, доведеш у ред? Можда усрдно тежиш, у своме надахнутом прегнућу, да опале скупине лишћа послажеш у меке стогове? *Оно што све ове године желиш да доведеш у ред, неко ће то једном, учинити уместо тебе.* Опет, ако ти је воља, и ако немаш мира, погледај забране и паркове, гледај по брдима и булеварима. Све је већ сложено, све је у миру и реду. Па, опет, кораци твоји, сав твој мър, није узалуд. То што у веку своме, гледаш, *и оно гледа тебе.* И то је добро. („То“)

Ах, дан је само кратак предах ноћи на путу до мене. И шта то упште значи? Онај златник, што скриваш испод поставе, као и свако други, један је, једини... Твој је. Можеш да га раситниш, па полако, дан за дан, гутљај по гутљај, реч по реч. Можда би, такође, могао са њим на берзу, можда код мењача (знаш на којег мењача мислим!), или ти се чини да је присебније да га сачуваш, има дана... Ех! Има, али, не заборави, *да дани све брже клизе низ гармишпартенкирхен времена.*

Јер дани, који ти машу, одлазећи, неизбројиви су. Заложите пећ, пусти снег, нека савија крошње, *направи ватру што весело пуцкета*, дан је, као што је већ речено, само кратак предах ноћи на путу до тебе. („О увелом лишћу“)

Ко добија тиме што расплаче паду склону читатељку? Мада, има писаца који у томе уживају. Да је замишљају, занету, како бугари у самоћи.

Врело је лето у Титограду. Тек танки прамен лахора стидљиво заљуља скрушене цветне крунице у сеновитим лејама, у улици Стева Краљевића тридесетичетири. Маргерит промаља своју лепу главу у сеновито двориште, па угледав знојног јуношу занетог над романом, отрчи низ жарку калдрму Киш-махале. Зурећи за њом, касније, па све до ових дана, сетиш се тих тридесетак недовршених страница, које осташе непрочитане од када си је угледао. Толико ти, скоро по правилу, увек запали да би се стварност прочитала до краја. Али и да утувиш, да дама долази и нестаје, и да је нема кад ти највише устреба.

*Тако, склапајући корице, отвараш врата света
У коме за даму с камелијама није било места.
(„О дами с камелијама“)*

Ако би се ових дана обрео у Великим Сорочицима, ни Гогољу не би било јасно шта представља „Z“ исписано на памјатнику испод избледелих речи „великому земљаку“.

*Династија се динстала свакодневно, ихахај!
А онда је, како то обично бива, међу њима – пукло!
Данас се нико више не сећа због чега.
Само је – пукло!*

Када једном заврши, а завршиће, Јеловник мртвих душа, Раичевић ће, да би било што више разноврсног гарнира, кроз уста Чичикова рећи и ово: „Отвори, душице, своја усташца да ти метнем ово парченце... чорбу од кечиге са чиковима и млечцем, што шишти и пршти између зуба, роткву кувану у меду, па хладне остриге и морске пауке, па растагај и куљебљаку, онда јесетрину батоку, компот од крушака и шљива и бокал кваса на крају... ама нећеш моћи ништа растумачити. Та саме очи су им бескрајна царевина, у коју кад човек уђе – пропао је.“

*А ни Гогољу није било до приче.
У таквој ситуацији, знате и сами,
најбоље је пустити усијане главе да се охладе.
Али, не бива увек тако како је бог заповедио.*

И још ово каже Раичевић:

*И свако, ако жели, не дангубећи, може да уочи
о чему је, ту, дођавола, реч.*

(„О душамакоје лепршају“)

Пада хладна ситна киша. Прилежни читалац застаје на двадесетичетвртој страници. Сад је већ у недоумици, на чијој страни је госпођица Роз. Рођак без имена, не и без жеља и страсти, ноћима ишчитава *Узорно понашање у јавним надлештвима*, тик поред њеног левог рамена, док он док она, мекога срца, са узорним омашкама, набада шарене конце у округласти ђерђеф с мотивом *Пастирске идиле*. Живот неће у калупе. Црв страсти је тигар... животу не можеш стати на пут.

*Дани ће пролазити, без журбе, без изненађења.
И свако ће у свом свету бити миран и спокојан.*

(„О меком срцу“)

О како то да нећеш да дођеш.

За извесне песме, једноставно мора да се остари. *Поезија је врхунац ћутања*, али *проза је плод земље*, (Павић рече да је баш то у смртном часу помислио Црњански). Свеједно, рекао бих, код озбиљног штива, све се лако разазнаје, слаже и устоличава. Читаоца не можеш преварити. Када покренеш сећања, и кад смислиш како тајно славиш сету пишући о измаклим задовољствима, тек тада, знај, читалац види све. Сета је само привид, пуко скретање пажње. Одричући се класичних образаца, уозбиљујући сопствене досетке, човек зрелог доба скраћује ревице осматрања. Бира стазе и пределе, време и саговорнике. А Раичевић то ради скоро пола века. Мада и живот, кривудава уски тротоар, живот је само скретање пажње. *О, како то да нећеш да дођеш?* („О, како то да нећеш да дођеш“)

У мирној соби мали прозор са кратком завесом. Кревет са механизмима. Моје књиге, свеске и списи иних, лекарије. Једна лапта, промашив гнездо, улегну у тај Дом. Повремено, са балкона, уочим јато бреза, кров на две воде и далековод. И видим још, мада ми за тај опис недостаје речи: видим своје ципеле, слазе низ оне стрме, савијене степенице, чини ми се, и капут, на вратима су. Одоше...

*Кад се погасе светла, живот се нагло уозбиљи,
и човек је срећан што му светло не треба
да би видео срећу како му се смеши.*

(„О нежности без премца“)

* Ластавице, ласто, сјајна звездо, где ти је Дом, где је твоје гнездо?

Не треба неспремно дочекати тридесету страницу књиге *О стварима које је Хомер пропустио*. У овој збирци песму над песмама: *О ластавицама*. На тридесетој је страни, рекох, и спонтано се опире сваком тумачењу. Узнемири као *Паундова Жена речног трговца*,

писмо. Ластавица је кућа. Кад кућу кућом чине ластавице. Струја путује кроз жице и скреће у наше домове, вода из зидова, избија из славина, час топла, час хладна. Ваздух је некада леден, када га северац носи, преко Дунава и Паноније, жарка му нарав кипти када ветрови застану усред јула, нерања је сунце које, сад, одлази код Талијана да преспава...

А ластавице, варничави знаци на небу, који ће тамо трептати...

И речи ове песме, као лет ластавице су. Све су ти у поседу, читаоче. Мада, речима можеш све, тај редослед, то смислено равнање, које вавек изостаје, коначно се угнездило, ево баш овде. Слава ластавицама на висини, на земљи мир, добра воља, људи ко људи, и томе слично... („О ластавицама“)

Четрдесет песама, као после четрдесет година лутања по пустињи, налик на четрдесет кишних дана и ноћи, када је свему већ био крај, једна барка је остала да плута. Свакако крманош је међу нама. Па опет, ако би свако своју нарав изнова купио, свака би се памет и оно супротно њој, још једном обелоданили као једини усуд.

*Овај дан сањала сам годинама. Сад је мој.
Нема другог дана осим оног у којем умиremo.
(„О Нарајама“)*

Раичевићев конструктивни подсмех животу, ублажени сарказам, опстаје у проширеној употребљивости, аутономан и функционалан, као кад до бола загризаш сопствени језик и истовремено певаш:

*Љубави, остављам ти кломпе:
правиле би исувише буке док будем
по облацима ходао. И насмеши се:
све што је добро, једном биће твоје!
(„Околина Гане“)*

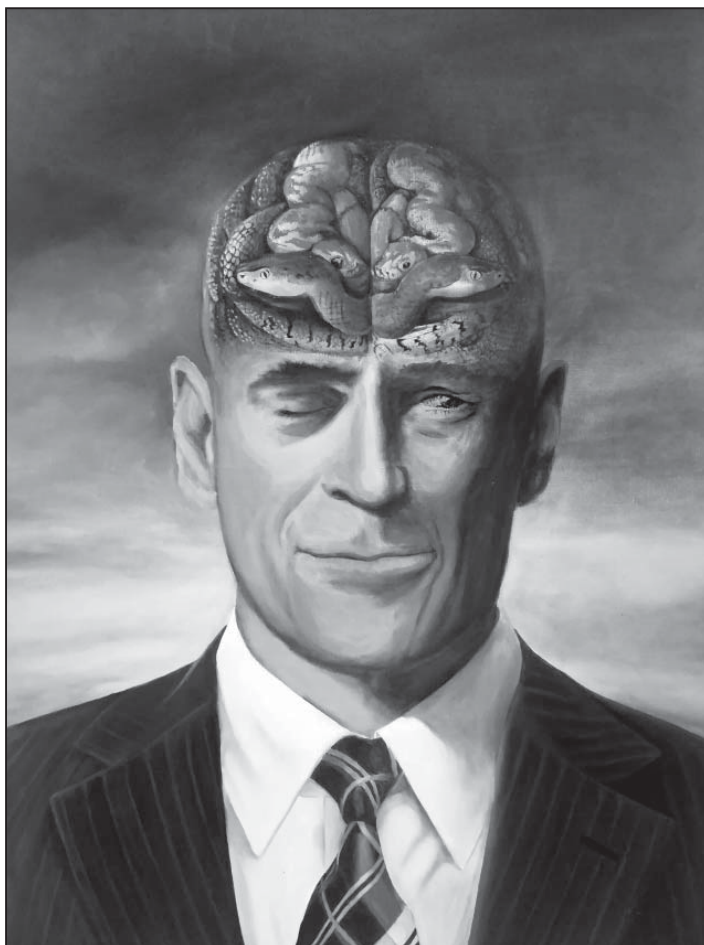
Tout est mémoire... осим општења са сенама. И шта је уопште рефлексивна свест, ако не аквизиција тескобе? У тој релаксираној дихотомији, узмимо, на пример, један обичан дан, дан са плаветним, мелираним сводом. Додајмо том пасторалном крајолику, једног човека, ведрога и спокојног, какав је, на пример био Сартр. Али гле, пореметио се поредак. Море се узбуркало. Узапћење лађа са букетима грмоликих хризантема... и ракете за Улрике Мајнхоф... Биће, да је биће ништавило... *Симон је, ипак, дошла касније. Liberté tout jour.*

А ти, врли наш позорниче, ако те, једном, у мимезису наших дана, ходограм неки заведе, у варош звану Париз, изађи на Монпарнас, тамо до гробља, па узри, у каквој симетрали, далеко од свих векова, блистају два имена. Како се гранит повиновао љубави, како зри злато у мермеру. И знај још, *да живот има смисла само ако се проживи, онако како га је проживео Сартр.* („О срећи у несрећи“)

Да резимирамо:

Прва особита одлика лирског рода јесте способност стиха да у уметничкој поезији одражава органско, тј. непосредно и јединствено лично осећање, задржавајући у стваралачкој жижи и периферне, субјективне утиске о догађајима и контекстима из којих подстицаји осећања исходе. Заобилазећи оне *мелезне врсте поезије* песник Миодраг Раичевић је више од четрдесет година посвећеник уметничке књижевности без примеса, лирике која исходи из непосредне импресије, првобитног снопа осећања и њима изазваних језичких размишљања.

Всякое дыхание да хвалит Господа!

Карл Плешер: *Never Can Look Behind a Smiling Face*,
уље на платну, 100 x 70 cm

Мирослав Алексић

ПОРТРЕТ СА ВИНАВЕРОМ

*Смрт се одиграва! Лако ју је доживети, још лакше дочарати:
Глумци, где сте!
(Мијо Раичевић: О смрти и раном устајању)*

Пре нешто више од четрдесет година на српску књижевну сцену ступила је једна важна генерација песника из Црне Горе. И некако брзо постали су присутни у Београду и на целом српском културном простору. Ранко Јововић је већ био ту, а поезија Вита Николића и Леса Ивановића се говорила девојкама на уво и у кафанама уз пиће. Били су то: Радомир Уљаревић, Миодраг Раичевић, Благоје Баковић и Желидраг Никчевић. Поетички различити, али убедљиви и самосвојни нису изгледали као неко ко је дошао са руба нашег културног простора. Никчевић се брзо озбиљније посветио књижевној критици па је и данас један од наших најугледнијих критичара, а остала тројица остали су верни поезији. И сада су у врху српског песништва. Занимљиво је да су сва тројица добитници Змајеве награде Матице српске, наше најзначајније награде за поезију. Раичевић ће постати и један од водећих приповедача у ономе што можемо звати постмодернистичким кругом.

Миодраг Раичевић је из родне Подгорице унео у савремену српску књижевност један посебан дух и духовитост за коју нису знали они који су мислили да се у Црној Гори не сме писати осим у десетерцу, Његошевом, наравно. Колико јуче тај се дух на посебан начин афирмисао у грађанском покрету отпора у Подгорици. Младићи који су протестовали против режима причали су с полицајцима неким хармсовским језиком. Вероватно има трагова о томе још на друштвеним мрежама и интернету. На другој страни трајале су величанствене литије. И то би заједно могло најбоље осликати савремену Црну Гору.

Једну од најбитнијих улога у животу и стварању Мија Раичевића одиграо је Фестивал југословенске поезије младих у Врбасу. Тако је са многим песницима па и са овим који ово бележи.

За неколико дана, колико би трајао програм, овде сте могли срести песнике из Србије, Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Македоније и Црне Горе и брзо у директном контакту, врло често необавезном уз пиће, схватити шта се догађа на целом том књижевном, пре свега песничком простору, и видети где се налазиш, јеси ли актуелан, како те разумеју. Раичевић је по свему био припадник једне нове генерације, модерних стваралаца, који су читали америчке песнике и прозаисте, слушали добру музику, цез и блуз посебно, пратили савремену стрип продукцију итд. Никада нећу заборавити мој боравак у кући Раичевића у Подгорици ни Мијову собу у којој се само плафон кречио јер су зидови били од књига, стрипова, плоча и цедеова. Посвећеник, читалац, „гутач“ књига убрзо је постао писац кога су поштовали и волели где год би ишао. Постао је и уредник часописа Овдје. Сјајног часописа, ревије како су говорили. Данас се тако нешто не прави.

Неке ствари се просто догоде у исто време. Да ли случајно, о томе би се могло разговарати. Једна од тих занимљивих подударности је свакако и та да је Фридрих Шилер, велики песник и један од најславнији Кантових филозофских следбеника, рођен исте године када је Лоренс Стерн објавио прекретнички роман *Тристрам Шенди*. Све оне одлике романа који познајемо као модерни у двадесетом веку установиће овај роман половином осамнаестог. Ток свести, иронија, релативизација времена у приповедању, монтажа итд, дакле све оно што ћемо век и по или два касније наћи у романима Вирџиније Вулф, Џојса, Фокнера и касније код постмодерниста налазимо у Стерна. А он је, то је за себе говорио, писао под утицајем Сервантесовог Дон Кихота. Чини ми се да овде имамо све што је потребно за почетак приче о Миодрагу Мију Раичевићу и његовом делу. Уза све добро иде и недавна Раичевићева изјава у интервјуу РТС да је почео да пише поезију под утицајем песника немачког романтизма.

Зашто су нам најпре важни Шилер и Кант?

Пре свега због тога што мислимо да је игра оно што стоји у основи Раичевићеве књижевности. Иако су корени европске естетике и филозофије уопште наравно у античкој Грчкој, па Шилеру на неки начин претходи и сам Платон, Шилер у Писмима о естетском васпитању човека први изговара једну заокружену мисао о игри као основи човека: „...он се игра само када је у правом значењу речи човек и човек је само онда када се игра“. За Канта је игра сврховитост без сврхе, радња која је пријатна по себи и која би хтела вечно да траје.

Управо тако некако Раичевић доживљава књижевно стваралаштво. То Кантово да би игра хтела вечно да траје заправо је код стваралаца Раичевићеве оријентације и код њега нарочито, отпор према заокруживању, затварању, окоштавању текста, песничког или прозног. Средства којима он тежи да одржи игриност и животност текста су различита али би се свакако могли набројати неке од њих: цитатност, лажна цитатност, хумор, гротеска, иронија,

пастиш, пародија итд. Пародирање петпарачке литературе (као и код Сервантеса) али и филма, поигравање са стереотипима животним и уметничким, поигравање са позицијом аутора (Стерн), манипулација читаочевим очекивањима и њихово изневеравање, све су то средства блиска свим постмодернистима. Ипак, Раичевић има веома препознатљив стил и хумор нарочито.

У нашој књижевности нема много гласова који су налик Раичевићевом. Ни у прози ни у поезији. Тај спој иронијског, хуморног и меланхоличног, израз који овај песник никада не изневерава чине га особеним и препознатљивим. Задивљујућа је његова способност да еквилибрира у том простору а да никад не склизне у патетику ни у сарказам. А то се не може постићи књижевном вештином, ако то није ауторов аутентичан поглед на свет. И ако књижевност није игра, једна од игара које нам се нуде. Бирање такве књижевне позиције заправо је бирање маргине, чак и онда када је то књижевни мејнстрим у једном времену. Бирање такве позиције је у основи увек пубуна против норме и покушај ослобађања књижевности од идеолошких оквира. При том све мора бити лишено амбиције да су успостави некакав нови поредак који би само заменио претходни.

У осмој по реду Раичевићевој збирци песама, која носи наслов *О стварима које је Хомер пропустио* налазе се песме писане у распону од готово 30 година и то су песме које је Раичевић пропустио да објави све до сада. Зашто? Вероватно зато што строго поетички нису биле потпуно у сагласности са његовим доминантним поетичким дискурсом. Наиме, у овим песмама је знатно више лирског које се не да пародирати ни извртати. Бар не на начин како се то од њега очекује. Као да се у овој књизи песник обраћа са позиције свођења рачуна о животу и делу. Стога и постоји тај поступак у већем броју песама који се отвара речима: Да резимирамо. У песми *Висећи вртови* Раичевић каже: *Док си млад, волиш само оно што ти прија./ У годинама у којима сам тог рабата нема...*

Књигу под насловом *О стварима које је Хомер пропустио* чини четрдесет песама. Оне се нижу у оквиру једне целине. Тек при крају се издвајају два циклуса, један посвећен Хелади а други – мајци. Те песме су посвећене важним животним тренуцима, људима од којих је учио и с којима се дружио, оцу, мајци, завичају...

Мото књиге је мисао Чеслава Милоша: *Увек сам чезнуо за обухватнијом формом која не би била превише поезија ни превише проза.* И заправо Миодраг Раичевић је у овој књизи а и у укупном стваралаштву нашао такав израз. Раичевић је у својим песмама углавном наративан, то личи на неку врсту приповедања. Ипак, он је одавно дошао до једног свог препознатљивог стиха који бисмо могли назвати Раичевићевим хексаметром (од 17 до 19 слогова) који има врло правилан ритам и дужине. И ту је негде на добром хомерском трагу. Има наравно песама са краћим стихом и то су оне лирскије углавном посвећене блиским и најблиским. Поред већ споменутих

Хомера и Милоша, у овој књизи налазимо списак писаца, једну завидну лектуру од Бекета, Шервуда Андерсона, Џенис Џоплин, Милана Туцовића, Новице Тадића, Милосава Тешића, Хенри Рајдер Хагарда, Гогоља, Хермана Броха, Сема Шепарда, Лазе Лазаревића, Шантића, Миша Трипковића, Робинсона Џеферса, Жан Мишал Баскијата, Бране Петровића, Алена Боскеа, Џими Хендрикса, Соње Савић, Семјуела Батлера, Божицара Иванишевића, Јаниса Рицоса... Од свих наведених писаца, сликара и музичара жив је само Милосав Тешић и нек му је наздравље.

Ово је, дакле, књига о животу који је прошао, о љубави и смрти, о повратку на Итаку... Раичевић у добром броју песама ове збирке користи на крају неку врсту резимеа, наравно иронијски интонирано. То је специфичност ове књиге која није случајна. И сама књига је нека врста резимеа, животног и песничког. Подвлачење црте. Песму *Околина Гане* Раичевић завршава стиховима:

Да резимирамо:

*Љубави, остављам ти кломпе:
правице би исувише буке док будем
по облацима ходао. И насмеши се:
све што је добро, једном биће твоје!*

Јасно је да је Хомер морао да пропусти да опева овакве тренутке. Његови јунаци такође некада ходају по облацима, мислим на богове, али не остављају кломпе својим љубавима у наследство. Ту је тај гротескни распон између хероизованог света и света људи онако како га Раичевић посматра. Када каже Хомер, Раичевић у томе види и цео један официјелни културни и књижевни континуитет, епоху, еру која носи велике теме, наспрам које стоји модерни човек са свим својим слабостима. Зато он својој љубави не оставља Шекспирова сабрана дела, нпр, него кломпе, нешто тако наизглед мало и безначајно а ипак тако блиско бићу, толико блиско да је наставак тела и услов удобности. Отуд: *све што је добро, једном биће твоје*.

У песми *Ничији човек* песник вели:

*Песме остају само моје, јер не желим
да угледају светлост дана. А и чему то?*

И нису ови стихови израз малодушности писца који троши седму деценију живота већ пре његов став у односу на ауторитет аутора, на ауторство уопште. Раичевић је заправо од почетка са маргине тражио свој жанр, стварао свој специфични израз, негујући пре свега једну неухватљивост, једну посебну критичку дистанцу. Један врли професор нам је као студентима тумачећи Раблеа говорио да је Винаверов превод Гаргантуе и Пантагруела вероватно књижевно и пре свега језички богатији од оригинала. И онда нам открио да се међу стотинама страница те величанствене књиге на српском језику налази и неколико оних које је Винавер преводио дописао. И то је, наравно, прећутао. Ето и зато је лик Миодрага Раичевића на корицама

ове књиге монтинанан уз лик Станислава Винавера у аутомобилу, на фотографији из 1934. године. На неки начин су и корице, које је песник осмислио а Викторија Челиковић графички обликовала, једна од песама ове књиге. Визуелна песма о блискости Раичевића и Винавера, о једној од суштинских веза у српској књижевности. А књижевност, наша бар, увек као да стоји негде између Богдана Поповића и Станислава Винавера.

У књизи *О стварима које је Хомер пропустио*, доминантан мотив је свакако мотив смрти и то блиских, врло блиских људи, оца, мајке, пријатеља. Заправо би се могло рећи да је ово књига о смрти, тачније о спознаји њене природе и њених последица. Те песме боји особена лирика често сагласна бићима оних који су отишли као што су Милан Туцовић, Миодраг Мишо Трипковић, Соња Савић... Можда су ипак најснажније оне евокације мртвих које се односе на родитеље као у песми *О слепом колосеку* која се завршава стиховима:

*Кад сви путници изађу, улазим у купе,
седам на још топло место пуштајући
да њиве промичу, брже, и брже,
све док, у једном часу, не изгубе облик.
Тада устајем, склапам новине,
спремам се да изађем на првој следећој станици.
Тамо ме чекају отац и мајка, одавно мртви.
Мајка, са сузама у очима, срећна што смо
сви опет на окупу.*

У Раичевићевим песмама је као у Елиотовој мисли која је мото песме *Ничији човек: Једноставност и дубоко осећање чине добру поезију*. А у овој књизи Миодрага Раичевића одликује најдубља осећајност и једна тестаментарна атмосфера. Као да је желео да овде, пре него што се посвети другим идејама и намерама, сажме оно што не би желео да остане неречено. Ако је већ Хомер пропустио, да не пропусти он. Злу не требало.

Слађана РИСТИЋ

ВЕНЕЦИЈАНСКЕ ИГРЕ

(наличје флерта у дијалогу са Карлом Голдонијем)

Подрхтавам у води, огледам сеу Венецији. Заробљена сам у њеном огледалу. Жели да траг оставина мени и ја се препуштам. Баронеса Венеција се осликава дубоко у поетском начелу моје душе. Узимам перо и брзином светлости бележим нешто тако драгоцено да се не отме, не изгуби. Успевам да у потпуном заносу напишем циклус песама.

Венецију, краљицу Медитерана, област Венето, Северна Италија свако од нас за живота мора видети, осетити је на својој кожи и сјединити се са њом. Она је вечита инспирација уметника, баронеса која доноси немир душе. Буди љубав у сваком посетиоцу а на њеним барокним и готским фасадама играју сенке ликова из прошлих векова, па нам се чини као да смо у другом свету, у некој земљи између неба и камена. Венеција је плутајућа уметност преплетена каналима и мостовима. Изграђена је на 177 канала и 400 мостова. Има 118 острва. Док скакућем улицама као да срећем дух Марка Пола, Антонија Вивалдија, Албинонија, Тинторета, Катарине Корнаро-Тицијанове музе (Тицијан је осликао њен портрет), Вагнера, али и белосветске госпoде...

Куда са том лепотом када кренем назад и понесем венецијанске приче, мистику и зрачак сунца који је први кроз театар донео писац и комедиограф Карло Голдони стварајући један нови оквир комедије. Није једноставно понети музику прошлих векова и црну ноћ над Венецијом...И музику воде када гондола пресеца површину мора и нечујно улази у забрањени део града. Поноћ је, други чин венецијанске драме о госпођи Венецији. Први карневал је одржан 1268 године. Реч *carnevale* можда долази од латинске кованице *carnemlevare*, или *carnevalium*, што значи одвојити, одстранити месо, без меса. Тумачење је да та италијанска реч царневалекарневале значи врсту свечаности, карневалску свечаност која обележава крај зиме, а назив без меса, алудира на почетак великог поста.

Путовање карневалом у фебруару је бајка, за неког наличје флерта. Зато се треба припремити за летење, костимирати се и постати

слободан. Жеља за летењем се рађа прво од Трга Сан Марко и прати нас све док уласка у језгро града које је испрепелетено улицама, као у лавиринту. Настављамо шетњу, гледајући у куполу зграде преко пута дуждеве палаче. У куполи видимо лик батлера. Једна од нас четири осамдесетих година је била у овом здању у госте код Истранке Љиље, историчарке уметности. Удата је за дизајнера ентеријера бродова и јахти Карла Калиџија који је због посла сваки дан одлазио на острво Лидо. Ненси се сећа тог давног сусрета: „Батлер је послужио кафу и ролат од марципана и сувог грождја. У просторији за пријем постављене сускулптуре, слике, витешки оклоп са сабљом. Кроз стаклене окулусе великог стана допирала је светлост, да се из фотеле могло додирнути небо”.

После толико година поводом ове приче нас четири сапутницеса трга гледале смо високо ка куполи да угледамо Карла или Љиљану али нико се није појавио на округлом прозору... Године су прошле. Кажу да је Карло преминуо.

*

На свакој пјачети се чује музика Антонија Вивалдија. Венеција је током 17. века био град познат у свету по изради гудачких инструмената. Године 1638. у граду на води изграђен је и први казино. Обичним данима на Тргу Свети Марко је гужва, цео свет фотографише, осмехује се и певуши, трчкара по каменој површини и храни голубове. Голубови се осећају слободно на отвореном амфитеатру, надомак базилике Светог Марка – украшене позлаћеним византијским мозаицима. Када нема карневала овде слети читав птичији свет. Галегови који испуштају глас, дочекују нове туристе. Недалеко је крилати лав обликован у камену скулптуру – заштитник града. А када смо пришли обали ухватили смо погледом море. Искрцали смо се из бродића, с поштовањем корачали на Обали Словена и чврстом истарском камену. Сетих се градитеља бродова са Брача, и брачанског камена који је у темељима цркве. Природни материјал је обезбедила источна страна Јадрана. Градили су цркву *Santa Maria della Salute*, град Венецију. Црква изгледа као да лебди. О храму и својој љубави према Ленки певао је Лаза Костић.

Ово је карневалско тло и маскама прекривамо лица. Моја је црнобела, лако препознатљива, Ненси која воли Вивалдија носи маску боје мора, Сузи сликарка две маске, првуод чипке коју је сама направила и другу златноцрну, Ангеласе прекрива црним огртачем, слаже јој се са црном чипканом маском.

Доживљај нечег непоновљивог је скакутати по мостовима. Најмоћнији је мост Уздаха. Грађен је између 1600-1603. године по замисли архитекте Марина Гриманија. Затвореници који су прелазили мост на путу до својих затворских ћелија за извршење казне уздахнули би гледајући последњи пут лепоту и живот Венеције. Једина особа која је побегла из тамнице Дуждеве палате је Казанова. Легенда каже да када се двоје заљубљених пољуби док гондола плови испод моста Уздаха остаје до краја живота заједно.

Али почиње карневал и летење уским улицама. Улазимо у средњи век. Чух да постоје и амбуланте на води.

Плашимо се да се не изгубимо. А можда нам је потребна та чаролија да мало нестане, да нас уске улице ухвате у мрежу мемљивости. Суочавамо сеса стрепњом, хоће ли краљица потонути.

*

Добродошла маско! Скакућемо по венецијанским трговима и пјачетама. О радости, а ко би видео право лице моје? Карневалске игре се отварају и увлаче нас у чудесни свет. Око нас је вода, и уточиште. Осећам да постајем део театра Карла Голдонија. Дочекује нас Мома, нишлија, који је познат дентист Венеције. Уметник у креацији најлепшег и најздравијег осмехана свету. Срдачан, води нас тајним улицама да избегнемо гужву. Нестаје нам сапутница. Ненсинестаје испред кафеа Флоријан. Тренутак непажње и тонемо као да смо на подводној вртеши. Покушавамо да је пронађемо међу маскираним пролазницама. Није нам до флерта. Мимоилазимо се између чувеног кафеа који је отворен још пре 300 година. Овде су седели Ернест Хемингвеј, Лорд Бајрон, Чарлс Дикенс, Чарли Чаплин. Ентеријер „Флоријана” је величанствен. Плафон као да је у некој палати, стари намештај је у бордо плишу. Питамо се да ли се тако губио Вивалди, или Стравински, да ли је у „Флоријану” песник Бродски писао песме? Испод стубова млада маскирана господа се додирује погледом. Кикот се чује уз Аперол шприц, то чудесно пиће. Учинило ми се да је присутан и дух барда филмске уметности Висконтија као и његових јунака из филма Смрт у Венецији.

На самом улазу у кафе је неколико грација узлатним барокним костимима. Тихо говоре. То је уобичајено за почетак карневалског дружења. Господин маскиран у грофа поклања ми букет цвећа. Букет је од златног метала са цирконима – карневалска матафора за прељубу. Ипак (са наклоном) одбијам поклон.

Флерт се прекида и сви гледамо у небо. Са врха торња цркве балерина клизи сајлом у центар Трга Сан Марко. Део програма карневала је увек атрактиван са осмишљеним летењем уметника и спуштањем на трг. Чују се уздаси огромног аплауз. Људи узвикују: Браво! Браво!

Проналазимо Ненси. Сада смо опуштени иако је присутна зебња од мрака. Тај прикривени страх да ће нас неко затровати је страх од куге која је Венецијанце у прошлости однела. Страх од пожара који је уназад вековима пола Венеције спалио али и стрепња од воде која надлази у град, страх од осеке да не пресуше канали. Изпреплетени канали чине да овај дан изгледа нестваран.

Све улице су у лавиринту. То је предворје смрти, лагано нестајање светлости. Све што се дешава у Венецији носи укорењену невероватност. Треба отворити сва чула јер овај град је за око и ухо. Наш домаћин Мома одводи нас у ресторан поред пристана гондола одакле гледамо цркву Santa Maria della Salute .

*

Наставили смо шетњу и у источном делу града, пронашли голубове који су се склонили од туриста. Хтедох да прелетим кровове Венеције са голубовима да летим до Мурано острва, да спознам магичну моћ стакла. Венецијанске зграде су се огледале у води. У једној од улица се налазио простор Комунистичке партије Италије, присећам се, давне 1984. године када сам пронашла седиште, случајно. Тада је голубова било много више. Пространо бело небо голубова је прекрило град.

Најатрактивнији мост преко најширег канала Гранде је Рилато мост. Људи се овде на дан карневала непрекидно мимоилазе. Све је дозвољено на тему: радост флерта. Ријалто је китњаст са елегантним, савијеним обликом. Проналазимо мале дућане бижутерије и мурано стакла, сувенирнице. Са једне стране моста је рибља пијаца. Са друге се продаје воће и мед. У 16. веку дошло је до идеје да се дрвени мост замени каменим. Венецијански сенат је расписао конкурс за ново архитектонско решење а појавили су се веома познати архитекти Паладио, Сансовино, Вињола, чак и Микаланђело. Градња моста је завршена 1591. године. Мост је направљен архитектонским решењем једнолучног каменог моста великог распона (ширине 28м). Архитекте тог времена су тврдили да ће се мост брзо срушити. Али Ријалто одолева вековима уз мале реконструкције. Зато га прелазимо два пута да удахнемо Европу која се преселила на Ријалто. Видимо тужне принчеве, куртизане, дворске даме у брокатним кринолинама са перикама, персоне са трогрим шеширима. Упознајемо маскиране младиће из Трста и размењујемо осмехе...

Сусрећемо сеса младићима два сата касније код заштитника Венеције – великог лава. Маскирани су у пајаци у жутозлатној боји. Фотографишемо се и хватамо тако драгоцен тренутак погледа и додира. Оно чега ћемо се сећати је „passamesso” ренесансна игра са наклоном. Вешто смо је отплесали у част свих духова из предходних карневала и у славу живота.

Са дентистом Момом смо у источном делу лавиринта где су смештене две велике сувенирнице али и продавница маски у којој се задржавамо због лепоте овог уметничког дела.

Мома као прави домаћин води нас на пјачету ушушкану између два метежа. Хармоникаш свира сицилијанске песме, прати га младић на гитари. Око нас скакуће виолинист. Све у овом граду на води изгледа као огромна сцена на којој смо сви глумци. Гондолијер Стелвио одмара се уз пучко вино и зове нас на возњу до острва Бурана где Венецијанке хеклају најлепшу чипку, може и до Лида и Мурана – острва најлепшег стакла.

Зауоставамо се. Мама нас мирис куване рибе. На тргићу је велики шанк где се спрема укусна храна: шкампи, лигње, прстаци, рибљи сендвичи са рибом и сиром и салатом. Служи се пучко вино, и Аперол спритз. Венецијанка са маском клоуна нуди нам карневалске фритуле. Лето пре сам их пробала у Ровињу али ове су некако другачије. Служе се у салвети на којој су утиснуте маске.

Настављамо да трагамо за новим венецијанским играма. Прилази нам господин маскиран у дворску даму са брадом, плеше са мном, окреће ме три пута: „Грација, Грација, белисима”, извињава се. Арт, арт! Растајемо се уз групни портрет.

Настављамо да фотографишемо излоге малих дућана. Заустављамо се поред велике куће у једној уској улици. Изнад врата је мозаик од стакла а уписано: *Teatro Carlo Goldoni*. Гледала сам његову комедију „Мариндолина” у београдском позоришту „Бошко Буха” 2013. године. Затечена сам овим открићем.

Карло Голдони (1707-1793) је италијански адвокат, комедиограф и реформатор комедије. У свом театру је донео многе новине. Овековечио је обичне људе, рибаре, крчмарице, и уморне домаћице. Његова реформа театра коју је у својим комедијама извео састојала се у превазилажењу дотадашње једноставне комедије дел арте, који су приказивали типизирани ликови (Панталоне, Арлекин, Пулчинела, Коломбина). Тако су ове ликове под маскама глумци импровизовали, на опште увесељавање публике, своје тренутне реплике. Све је то изгледало као забава за публику, али Голдони је хтео нешто више, другачије да прикаже ликове, осветли их на сцени. Увео је прво дијалог, уводећи и уметнички проседе у пучки театар. Глумци више нису носили маске. Костими сада постају реалистични. Глумци играју слободно и отворено своје ликови.

Наклон Голдонију. Фотографишем кућу усред лавиринта од улица. Ова кућа је муза венецијанског карневала. Али Голдони је морао да оде из Венеције јер га је лицемерни и љути противник гроф Карло Гоци 13 година млађи, крутих надзора, племић који је аматерски писао комедије прогањао и на неки начин протерао из Венеције. И Карло Голдони одлази у Версај. У Паризу постоји улица Голдони.

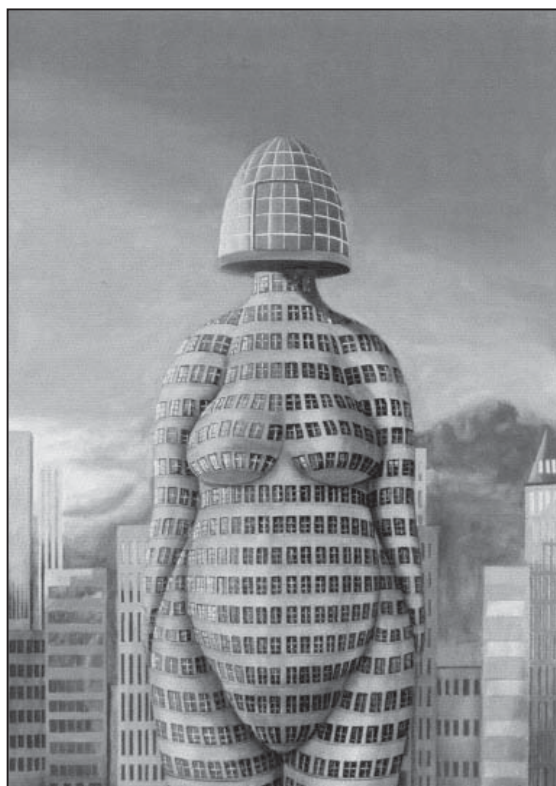
Уз музику из опера са темом венецијанског карневала настављамо да играмо без стида, исконски, недалеко од театра Карла Голдонија. За тренутак скидамо маске и говоримо стихове за Голдонија, слободни без страха.

Наишли смо на мали бар довољно ушушкан да пронађемо мир. Аперол спитз само два евра! Лепи Италијан Луиђи нам се смеши (опет та венецијанска љубазност). Из скривене дубокс машине допире Стингова песма „Fragile” (крхко, лако ломљиво). Моје сапутнице и ја наздрављамо, у запитаности: да ли смо лако ломљиве и колико нам је времена потребно да уђемо у бајку на води.

Недалеко од бара осећа се неугодни мирис мемљивости, као да је осека, скоро да гуши, али не маримо. Из суседне плаве куће допире звук клавира. Чујемо смех разузданих куртизана. Флертују са гондолијерима.

*

При повратку у бродићу отпочела је права ревија наших карневалских маски. Говорили смо о бојама и њиховом значењу. О Венецији, љубавнице Медитерана колико је писаца писало о теби, колико је сликара сликало твоје груди, композитора компоновало дела, колико се ликова претворило у друге после боравка на твом тлу?! Све као да је већ исписано, испевано, изграђено. И тако у круг. Гледала сам према острвима. Удаљавали смо се од пристана. Мома нам је махао. Вече се спуштало над каналом. Мрак је обгрлио Венецију. Ненадане сузе сливале су се испод моје маске. Маска је штит да се остане у невидљивом свету у коме удишеш лепоту. Сачувала сам црвену ружу од арлекина. Поклонио ми је а да нисам знала зашто баш мени (још је била свежа и мирисала је). Арлекин је стајао на Словенској обали и гледао како одлазимо. Ружу ћу касније ставити у своју свеску и чувати је до краја. Краја чега? Завршетак не постоји! Смрт не заокружује енергију.

Карл Плешер: *City-Girl*, уље на платну, 100 x 70 cm

траг путописа – Слађана РИСТИЋ

Вања ДУШЕВА

ИЗ ДЕЉЕНОГ ВРЕМЕНА (2023)

* * *

Зашто си тако депресивно, небо?
Због авиона који
пресеца твоје етерично ткиво
или због онога што
видиш испод –
старица седи
у тишини, по јари
међу хиљадама празних
двоспратних кућа –
и последњи је чувар
успомена
да је овде била
моја Бугарска.

* * *

Колико дуго нисам гледала у небо –
То плаветнило које путује некуд,
у које бих да зароним
да заборавим...

А ...
Бод по бод
игла ме зашива
и постаје ми све ужи
процеп дана.

Тужна сам због траве
и због птица,
због каменчића који је неко насликао.

Коначно сам мало застала,
да погледам живот око себе
у азор, ослобођен од стега
и у тој капи светлости,
бљесак са врха ораховог листа.

Видех
у својим очима празнину.

* * *

Бог ми шаље
ове људе
које су познавали
 Његово име,
 Његову славу
 Његова чуда.
У Његово име
они су моја браћа.

Хвала песницима,
за њихов дух –
антене за анђеоски језик,
са ког ми преводе.

Благословена сам што их чујем
Благословена сам што за мене су неми
они који ме одвајају од Њега,
а ја сам за њих глува.

Благословена сам,
 мој муж је центар
 и сфера међу звездама.
 Чујем његову
 песму.

* * *

Прошли смо прелаз између
старе и нове године –
почео је да пада снег,
 чисте су улице
 кровови,
 дворишта.
Земља се загрејала.
Умрли су од хладноће
 паразити –
 завист, лицемерје,
 каријеризам.
Човек је прочишћен
и осмехује се као дете.
Макар за кратко бићу
 „хомо луденс“.
(човек који се игра).

* * *

За моју ћерку

Дошла си у мој живот
као сунце,
 кишна кап,
 откуцај срца.
Ја живим!
 видим сунце,
 осећам кишу
 и ваздух.
Кад чујем твој звонки смех,
 кад љубим сузе
 када се пробудим ноћу...
Волим те сунце си моје
 ваздух,
 визија!
Мој је живот са смислом!
Кад правим палачинке,
 мислим на тебе
 и пишем ти писмо
 за неки тренутак...

Живот је готов за данас.
сунце је зашло,
звезде су изашле.
Ја гледам у монитор.

Падала је киша
јабуке су процветале,
излегле се ласте
у гнезду под кровом
и мачка се окотила...

Видех на тренутак,
а онда ме интернет окупирао...

Старица одрпана
стоји поред штанда са закуском.

Висока.
У ципелама кривих потпетица.
Беле косе,
али уредно затегнуте у пунђу.
А очи?
Погледала сам је у очи.

„Била сам учитељица.
Син ме избацио.
Купи ми питу
немам довољно...”

* * *

СЛИКА

Дуња је таква,
испреплетених грана
у белој ружи,
да се питам
да ли ружа доноси
плод дуње
или је дуња
процветала ружа.

Белешка о аутору:

Бугарска песникиња Вања Душева је рођена 1967. године. Дипломирала је на Слободном универзитету у Бургасу. Аутор збирки поезије „Безброј разбацаних путева“ (1997), „Кључ“ (2010, е-часопис „Књижевни свет“), „Корен звука“ (издање „Богианна“, 2020), „Дељено време“ (2023, ИК „Нови живот“). Пише и приче. Њене песме су уврштене у преведену Антологију бугарске поезије „Из века у век“, Москва, 2005. Објављивала је у часописима „Пламен“, „Везни“, „Простори“, „Околчица“, „Огоста“, „Бумеранг“, у „Слово данас“, у „Књижевном гласу“ и многим другим. Песме су јој превођене на руски, енглески, шпански, хрватски, турски, објављиване у антологијама и збиркама. Члан уређивачког одбора електронског часописа „Свет књижевности“. Члан је Савеза бугарских писаца.

Превела и препевала са бугарског Сунчица Радуловић Торбица

Карл Плешер: *Mr. President*, уље на платну, 100 x 70 cm

Лалка ПАВЛОВА

ЈЕСЕЊЕ РАСПОЛОЖЕЊЕ

Лишће лети, ветар га разноси,
свуда га носи ватрена песма.
Још памти зов цврчака
и мирис сена...
Листови лете, заљубљено се милују,
ватрени зов славуја
у њиховом плесу чујем.
Јулске вечери дишу у ритму,
луде ноћи још сањају...
Чекам напето.
Ослушкујем себе.
Моје лето
куда ли је отишло?...
Тихо тугујем
за нечим пропуштеним,
као да сам заслепљено
прошла под сунцем.

МЕЛОДИЈЕ ЈЕСЕНИ

1.
Јесења гитара затеже жице,
хладним рукама милује ноћно цвеће
а на платну живота наноси
окер и браон боју на гране и лица.

Рашири шарен ћилим по тротоару,
киша нам шапуће јулске успомене,
ветар разноси златне пендаре
и изненада се ослободи тежак уздах.

траг других

И звони, звони у тангу срца
трн, страсни бол растанка -
вечери обоји тугом, одлете далеко
летње љубави, кратка пријатељства...

У плесу живота долазе и одлазе
топли, влажни и хладни ветрови,
године у годишњим добима остављају нам
неме чежње за другим, шареним обалама.

2.
На углу свира виолина.
Јесење лишће игра дуж њега -
оставља за собом мокре трагове
и са болом полеже на студену земљу.

На углу једна виолина плаче
и као да Чајковски, Бах и Менделсон
траже да дамо бар пет банки
крхкој девојци под сивим балконом.

Али у празном кућишту, уместо новчића,
Гледају се најезени и гладни врапци.
Усамљени ветар, као са кастањетама,
лупка грање голих бреза.

ВРАТА

Шта је заиста време, шта?
Пред капијом пута једна лепеза,
Растворила крила над детињством
и благословила наше јутро овде.
Кап кише, сунчев зрак, небо,
Ноге босе, усхићени изласци сунца,
и смех и песме, летеће врапче,
показао нам је пут до хоризонта...

Шта је заиста време, шта?
Гнездо Радичкове свраке.
Стално вуче штапове, блато, перје,
дом за њену децу који је чека
да их у њему подиже као у храму.
Пре него што сунце достигне зенит,
да их научи да се тамо врате.
А лето подиже класје жита...

Шта је заиста време, шта?
Магла и бљузгавица, прожети буком,
празно гнездо вољених,
у које као да је ушетала куга.
Небо нестаје, стапа се са земљом,
замакне ноћу сабласно у олук,
а негде крај путне капије
душа већ одлази одавде...

Шта је заиста време, шта?
Космички зрак који је погодио Земљу
у човеку и птици, у неком дрвету,
дом тражиш поново на небесима?
Мора да су то врата за светове,
које ми живи не познајемо.
Оплакујемо наше земаљске боје,
а снови о звездама миришу.

ТРЕНУТАК

Знам да је садашњост само тренутак.
Све остало је прошлост и тиха чежња.
Али уснама желим да испишем песму
у овом тренутку на киши, стиснута уз тебе.

Да погледом обришем бору туге,
да испијем бол из два ока.
Жива вода нас сада преплављује –
сутра ће бити касно... Ћути са мном!

Чак и ако се након тога разиђу
наши путеви, нестрпљиви у журби,
киша ће потајно сваке ноћи шапутати
прекрасан двостих тог тренутка.

МРВИЦЕ НАДЕ

Од дашка ветра
власи ноћи оживе.
Гране које се љуљају
као рогови пробијају мрак
и по прозору ми лупају.
Нејасна напетост
нагриза водове срца –
по закону природе

једнаком за све...
И право је чудо пробудити се ујутру
са првим сунчевим зрацима
и осећајем да си жив
да опет твоја чула
упијају звукове, боје, арому.
Чак и онај најсиромашнији
(барем у овом кратком тренутку!).
осећа се заиста богатим.

ГОДИШЊА ДОБА

Време у мојим очима се таложи –
поврх пролећних крокуса и пахуљица,
на клице које вире из земље,
излива се гласани, шаролики птичји цвркул.

Затим га соларна експлозија распршује у вртлоге,
излива зеленило у поља, баште и траве,
скупља злато на песку с морских таласа,
гомила житно класје у тешке снопове.

Тада засијају јесење ватре –
жута и смеђа усред сивих магла.
Јато ждралова у облаку се топи,
грактање гавранова замењује певање птица.

Ледена метла ветра је помела
у зацакљене локве труло лишће.
И врапци траже дрхтавим крилима
семенке у сунцокрету.

У зимској тишини тама се топи –
сунце љуби јутро и снег блиста,
а дан кипи од вике и дечјег смеха,
поново се сеје семе за ново пролеће...

Чекам га! Са расцветалим пахуљама у коси,
али у очима - са још топлим сунчаним крокусом,
који ће ме водити у таме као светионик који светли
уз песме дана – моје последње птичице.

ПЕСНИЦИ

Никада нису усамљени ни кад су сами.
Носе руне из прошлих живота
старе тајне, уписане у меморију;
Мислима им плове сенке
предака, Веда и пророка;
њихове душе се укрштају
растрзане хиљадулетним болом;
универзална туга им пробија срца,
и њихову веру у сутра
рђа изједа...
Они желе у извору Речи бића
да виде цветни полен дечијег смеха;
усред завијања зла зимских вихора
ухватите песму пролећног ветра;
да окусе мед са усана заљубљених,
али и отров из чаше пријатеља;
да осете мирис латица у цвату,
али и продоран бол стене,
док се претвара у песак...
Њихове животе дотакну дубоко Бахове фуге
и Бетовеново поигравање нотама.
Испред „Жутог Исуса“ Пола Гогена
су препознали Истину.
Чак и ако само њихове речи улове
тугу таме
стапају се у зеницу светлости,
онда у шкољки вечности,
кроз векове ће се претворити у бисере.

Белешка о аутору:

Лалка Павлова је бугарска песникиња, рођена 19. 10. 1949 у Павел Бањи, у Бугарској. Студирала је бугарску књижевност. Члан је Савеза Бугарских Писаца, Славјанске књижевне и уметничке Академије Варна, члан редакционог колегијума алманаха Мизија и два мандата је била председник Савеза писаца у граду Плевен. Њена су дела објављивана у књижевним новинама и часописима у Бугарској и у другим земљама. Издала је десет песничких збирки, једну збирку сонета и једну хаику поезије. Бави се и књижевном критиком, а њене се монографије налазе у библиотекама Вашингтона, Сијетла, Београда, Минхена, Блумингтона и Прага. Добила је неколико значајних награда и признања, а њена су дела преведена на руски, румунски, српски, грчки, шпански, албански и турски језик.

Превела и препевала са Бугарског Сунчица Радуловић Торбица

Јелена МАРИЋЕВИЋ Балаћ

СВЕТИ ДУХ ЈЕ ЖЕНСКОГ РОДА?

*(Славко Гордић, „Подсећања и наговори”, Градска народна библиотека
„Жарко Зрењанин”, Зрењанин 2022)*

У оквиру Библиотеке Феникс Градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин”, као 26. по реду, појавила се књига Подсећања и наговори професора емеритуса Славка Гордића. Професорова осамнаеста есејистичко-критичка књига је троделно сегментирана на по пет симетрично уклопљених текстова, а прилоге прати белешка „О овој књизи” и „О аутору.” Драгоцена напомена о књизи говори о самој њеној природи. Прву целину чине, наиме, „портрети или профили, петорице значајних српских стваралаца [...] с нагласком на некој од посебних црта њихове креативне индивидуалности”, другу „хронике књижевног и општег живота” уз шири обухват најсавременијих књижевно-културних проблема (превођење, канон, женско писмо, књижевна детрополизација), док се у трећој „промишља идентитетска проблематика – у образовању, књижевности и третману књижевног наслеђа.”

У најопштијем смислу текстови су есејистичко-критички, међутим, поседују нешто од усмене чари приповедања. Они су или „казивани на трибинама”, „настајали као дневнички записи” или пригодно, били саставни део „тематских зборника”. Стога, премда научно прецизно и савесно писани, нису преоптерећени сложенем академском апаратуром, већ, напротив, поседују наречену лепоту беседе. Сергеј Аверинцев је у Поетици рановизантијске књижевности истакао занимљиву разлику између Олимпијаца или Хелена који су веровали да је истина у изговореном и Византинаца који су сматрали да је истинито оно што је написано. Код Славка Гордића долази до својеврсне сублимације, будући да је истина подједнако и у омилитичкој и у дневничкој равни, које онда не могу бити уверљивије, јер творе двоструки вид научне истине. Научна објективност извире из дубоко личног односа према прочитаном. Отуда необичан енкаустички спој дневничких записа који доносе продорне увиде о најсавременијој српској књижевности, у случају ове књиге – од 2020. године. Коначно, на овом трагу би ваљало прокоментарисати и

наслов, који је саздан од две кључне и свеобухватне речи, као у седам претходних књига есеја, критика и студија: Примарно и нијанса (1985), Поезија и окружје (1988), Образац и чин (1995), Профили и ситуације (2004), Савременост и наслеђе (2006), Трагања и сведочења (2011) и Сродства и раздаљине (2014). Чини се да наслов Подсећања и наговори (2022) активира „подсећање” управо на наведене књиге, иако се ова реч односи како на песнике и писце (Јована Дучића, Тодора Манојловића, Иву Андрића, Добрицу Ћосића, Михаила Марковића, Милоша Кордића, Стевана Тонтића), тако и неке увиде и важне чињенице које би ваљало освежити у памћењу: „Сви знате, такође, да је у Требињу Дучић подигао споменик Његошу, да је граду поклатио око 5500 књига.” Професор Славко Гордић непрестано читаоца позива да се „подсети” прочитаних дела, не би ли адекватно реципирао његове увиде: „Дучић задивљује смелошћу својих етнопсихолошких уопштавања, уз неизбежну дозу поетске субјективности. [...] Сетимо се само Достојевског, по коме Немци живе да би радили, а раде да би штедели. Или Бакуњина, оца анархизма, који им приписује ропску послушност”.

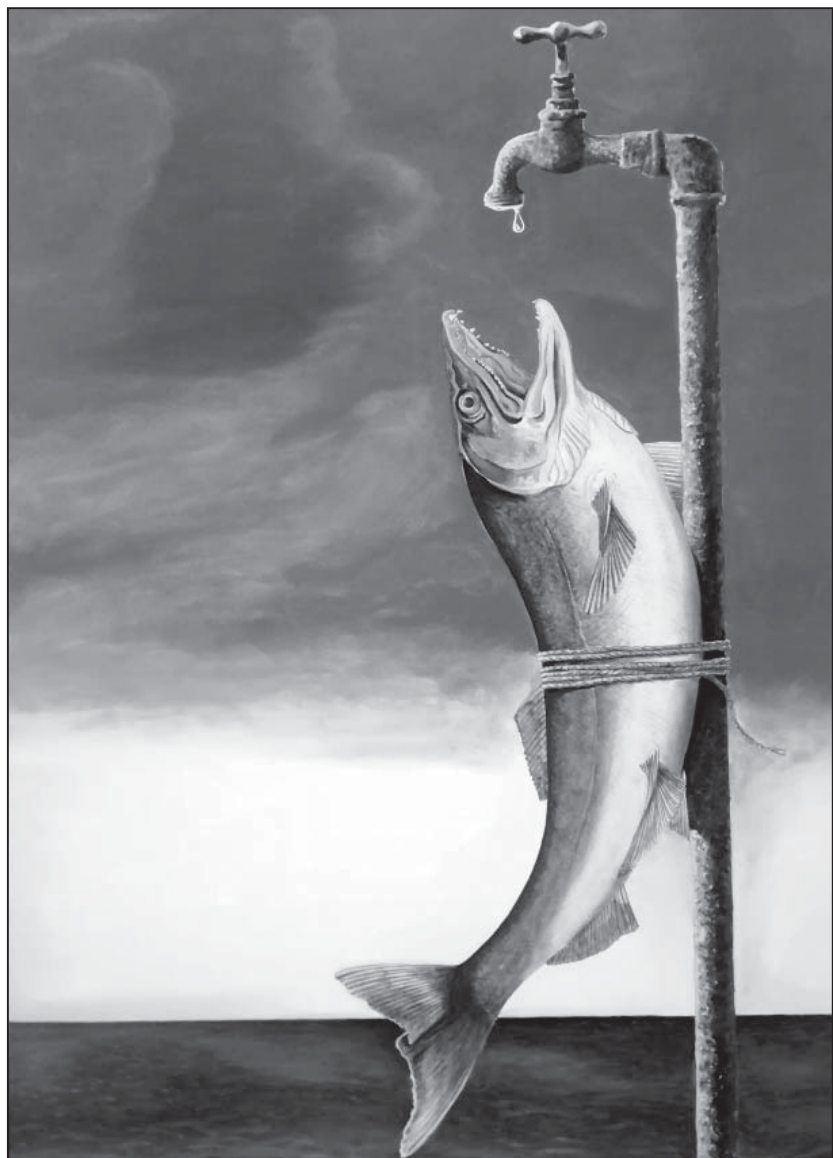
Како, међутим, објаснити реч „наговор” у наслову? Логика размишљања наводи најпре на позиве за трибине и скупове који су својеврсни јавни „наговор” за казивање или подстицај речима као повод да би се подстакле речи које ће бити изговорене у САНУ у Београду и огранку САНУ у Новом Саду. Не би требало занемарити подједнако важан унутрашњи „наговор”, јер су бројни датирани дневници читања настали под окриљем „сопствене собе” и „из чиста немира”, које је напосто било неопходно написати. Они, наине, репрезентују најређи и истовремено најтежи вид писања, јер изискује континуирани напор и менталну кондицију. Не може се о свакој књизи која се прочита написати текст или студија, али се од низа малих мисаоних и критичких бравура о прочитаним књигама добија ниска бисера и опипљива синтеза вишедневног рада. Штавише, након читања више записа и самом аутору постају сагледивије кључне поетичке тачке које мапирају текућу књижевну продукцију. Отуда записи функционишу као грађа не тек за студију, већ и потенцијалну историју књижевности, па и проширивање канона. Посебан драгуљ ове питке књиге професора Гордића је „упоредно читање двају превода Моби Дика. А све уз сећање на Андрићеву изјаву Љуби Јандрићу како велика срећа чека оног ко још није читао а једном ће читати Мелвилов роман”. Стална свест и брига о српском језику и књижевности огледају се и у ове две реченице. „Подсећање” на Андрића важан је знак, јер и Мелвила компаратистички позиционира у контекст српске књижевности, колико је значајно и поређење превода.

Поезија има повлашћено место у књизи и она је призма за преиспитивање стварности у којој живимо: „Светски дан поезије – без слике и речи, изузме ли се кратак прилог у вечерњем дневнику РТС, с подсећањем да у нашим књижарама углавном нема песничких књига [...] као да поезија, ни као добитак ни као ужитак, напосто не постоји. Или дотрајава као стари занати, ковачки, сарачки и

опанчарски. Тек по инерцији, као на језику који изумире, она још готово нечујно пулсира у малим тиражима и ситном слогу мајушних песама у празничним новинама.” Професор Гордић је с поезијом свакодневно („С песницима, опет, из дана у дан”), она испуњава његове дневнике, бивајући поистовећена са оним што му се догађа и са оним шта се догађа („Шта читамо, шта нам се догађа”). Његова есејистичко-критичка позиција истоветна је положају поезије у савременом свету. То особито долази до изражаја кроз оптику *Sopranivusa* која декамероновски окружује аутора, као што друштво маргинализује поезију. Професор пише како је у „гајдобранском избеглиштву од епидемије”, па је то омеђило и његово поље кретања, као и поезији затомљеној на малени и омеђени простор у јавности. Ипак, аутор помало борхесовски шири и рачва стазе и вртове читања и као симболичког хандкеовског ходања, не би ли се изборио за „радост читања”. Он бележи и коментарише, позиционира и проблематизује поезију Саше Радојчића, Ане Ристовић, Дејане Николић, Огњенке Лакићевић, Тање Ступар Трифуновић, Тихомира Петровића, Ђорђа Деспића, Мирослава и Дејана Алексића, Томислава Маринковића, Гојка Божовића. Испитује антологијске изборе, чита периодичне публикације и интегрише поједине прилоге у активна промишљања. Некада се чини да професор читањем и писањем разговара са самим собом или, штавише, преиспитује себе на начин донекле близак интервјуима младе Гроздане Олујић, јер је оквир писања приповедачки, описане су ситуације, прилике и околности, истакнуте недоумице и нерешива питања, која без обзира на то плене и изискују да се пред њима застане: „Прибојавам се, из више разлога, да кажем како сам од неког чуо или негде прочитао да је Свети Дух у неповратно изгубљеном арамејском језику био женског рода. Кога питати?” Не само да се знање или истина чије је извориште усмена или писана реч у „подсећању” професора Гордића стапају и на овом примеру, већ се занимљив податак, искрсао 23. фебруара 2021. године, иако магловит, предочава читаоцу, потенцијално га „наговарајући” да га истражи или испита.

Главни утисак књиге *Подсећања и наговори* јесте преплет књижевности и стварности, што се запажа на бројним местима и нивоима. Примера ради, „Тонтић је, међутим, доказ да и у поезији ученог песника може све да врви од знакова стварности.” Или, „У Његошу и Дучићу, ‘у Требињу, граду питомог Медитерана и љутог крша Херцеговине’, ‘имамо и најбоље и сталне свједоке нашег постојања.’” Врхунац свеколиког прожимања кишовског „живота, литературе” је текст на концу књиге „Сусрет векова и светова”, у коме је представљена едиција *Десет векова српске књижевности* Издавачког центра Матице српске и то у контексту „тешких и неизвесних” дешавања: „У часу док ово бележим допиру до нас вести о новом упаду шиптарских бојовника с дугим цевима и оклопним возилима у четири српске општине на северу Косова. Као да је свако наше време љуто и смутно! Али, морамо даље, с вером у Бога и у своје снаге, и уз подршку оних који нам верују.” Рецентна књига професора Гордића објединитељ је прошлости и будућности, „подсећањима”

је окренута прошлим вековима, а „наговорима” будућим световима српске књижевности, који се сусрећу управо у срећним часовима писања и читања, у којима је, најпоследње, снага за оно „морамо даље.”

Карл Плешер: *Never More Afraid of Sharks*, уље на платну, 100 x 70 cm

траг ишчитавања – Јелена МАРИЋЕВИЋ Балаћ

Горан БЈЕЛАНОВИЋ

ЖИВОТОПИС У СТИХОВИМА
(Андрија Радуловић: „Откуп“, Књижевна друштво „Његош“,
Никишић, 2023)

Поезија је стара као мудрост, неутажива жеђ за љепотом, поимањем унивезума, свијета и себе.

Како год, онаме ко разлиста пергамент животописа Андрије Радуловића „Откуп“, морају му се причинити свитци са Мртвог мора, рукописана јеванђеља и молитве старца од Печарске Лавре у Кијеву до манастира у Пиви и Цетињу.

Томе ће намах постати јасно да пјесник Андрија Радуловић није од овога вијека нит му се да одредити часак првога крика нити обиљежити трајање.

Народ смо усмених предања, ријечи сачуваних у жеженом шапату огњишта, браздама на камену заборављеном на врховима планина које и вјетрови заобилазе.

Све је прошло и све смо заборавили још онда кад смо закорачили на онај пут на којем се топи ријеч и народ и историја.

Но, као што се права мука не да сакрити, тако се и пјеснику Андрији Радуловићу отело да пјесмом „Храст“ објелодани своје поријекло:

*Била три храста
Три рођена брата
Од једног начинили
Сандук за краљицу
Други је постао
Изгладан крст
У намастиру
А трећи
Још у дјетињству
Понео се у ватру*

Њему, трећеме брату удесом би записано да траје у пламену поезије, свједочи свјетлост и истину, плете тренутке у вјекове. О томе

пјесник Радуловић свједочи како је:

*Чувао вјетар
Између редова
И у прабини
Исписивао име
Које су брисале
Стопе
Копита и кише
(Пјесма „Кофер“)*

Проговорио је на небројеним језицима свијета. А како би и могао другачије. Његове књиге су ходиле по сајмовима, читаоницама, библиотекама, континентима, Шерпаси су их носили под кошаљама да згрију душе, а морепловци да им покажу траг у ноћима кад вјетар заурла и затворе се звијезде.

*Објављују ме
Ријеке
Ледници
Вирови
Као кристал
И млађ
(Пјесма „Рашљар“)*

Објављивале су га и шуме, вучји чопори његовим пјесмама пријетили мјесецу. Како и не би Љепота и увјерљивост истине је у лакоћи једноставности. Пјесник Андрија Радуловић једнако лако и једноставно говори о пролозности:

*Кад се мимоиђу људи
.....
Загледам се у ријеку
Видим лице дјечака
И све је исто
Поглед
Ход
Брзаци
Сјенка
И шаке
Пуне сувог лишћа
(Пјесма „Огледање“)*

Као што најњежније, најтоплије и најистинитије свједочи о Јагњету Божијем – слика Исуса Христа:

траг ишчитавања – Горан БЕЛАНОВИЋ

*Од свих јагњади
Оно бјеше најтужније
Јагње чудесно*

.....
*Са звијездом
На челу
Буди ме
(Пјесма „Црно јагње“)*

Чему буђење у времену у којем слабо шта да је преостало од свијета што је његовао људе који су доказане вриједности достојанство прносили кроз живот као официр побједник – еполете. Уитину, живимо ли вријеме, (не)вријеме или тек доба искривљених огледала?

.....
*Као да сам
Провео вијек
На палуби брода
Који је потонуо
Између
Два упоредника
Два огледала
Два свијета
(Пјесма „Два огледала“)*

Фасцинантан је поглед са Радуловићеве иронијске дистанце којом тумачи све болести времена и невремена о којем непристрасно свједочи:

*Људи
Људи
Дођите
Да видите
Корњачу*
.....
*Од данас ће
Живјети
У нашем стану
У нашем стану
Без прозора
(Пјесма „Корњача“)*

Свијет без прозора, што ће рећи кратковид, отуђен свијет, без свјетлости, са недостатком жеље да се погледа и прогледа. Не мање импресиван је и стоички мир, начин приповиједања који је Радуловићев заштитни знак. Нема патетике, јаука, јадања ни јадиковања... Као што у нашем свијету нема онога чега би морало бити, тако постоји и оно што ни једно вријеме ни додирнути не може:

Јесте
Со и хљеб
Ријеч јесте
Свјетлуца крило
Бијелог анђела
И гавран храни пророка
И четрдесет устаје као један
У слову и броју
Јесте
У свјетлости
Поезија
Јесте
 (Пјесма „Јесте“)

Завршавам овај текст потпуно свјестан да најбитније елементе Радуловићеве поетике засупљене у збирци „Откуп“ нијесам ни овлаш додирнуо. Пропустио сам и карактеристике језика који користи, унутрашњу музику као од Бахових fuga изаткану. Покушао сам да сакријем дивљење. Није ми пошло за руком. Сигуран сам да то неће успјети ни бројни будући читаоци овог изузетног дјела.

Карл Плешер: *Smoking Lovers*, уље на платну, 100 x 70 cm

Растко ЛОНЧАР

СТВАРАЛАЦ КУЛТИВИСАНОГ ЖИВЉЕЊА

*(Горан Лабудовић Шарло: „Друштвено књиговодство”,
Горњи Милановац, Графопринт, 2023)*

Пре него почнемо говор о ономе о чему песник Шарло пева, мислим да је умесно и неопходно да видимо ко је песник Шарло, које је „сортe“ песника, и на који начин дефинише свој положај у односу на оно о чему пева.

Песник је био пророк, у најраније доба. Тамо где је било неопходно да песник буде и конкретно друштвено користан, постајао је врач, и дроблио травке у масла док је над посекотином говорио речи никоме разумљиве. Тада је још деловало да је лек у ономе што се говори, и да оно чиме се третира рањеника не може да функционише ако нема мелодије непознатог, и речи у неразумљивом синтаксичком поретку. Можда је неки лош врач-песник први одговоран за развој медицине, јер су болесни схватили да лека има и без њиховог басмања. Онда више није било пророка, није било врачева, и јавила се потреба за следећима: песником у славу владара, песником у улози гласа црквене догме, поетом трубадурске провенијенције, кафанским забављачима, дворским и републиканским лудима, високим сталежом који је певао из хобија и моде, племенитим осамљеницима и шамарцијама друштвеног укуса, говорницима са трибине, барикаде и партијске седнице, певачима са радних акција, гласовима побуњених и понижених...

Генеza употребне вредности песника у друштву, а у нашој култури нарочито, од тренутка када смо ухватили последњи корак са Европом и светом, сведена је на два могућа пута: један је пут песника који писањем пркоси одабраном циљу, а други је онај који пише упркос животу. Један је писањем уско везан за друштво, други се писањем уско ослобађа од друштва. Нас ће интересовати овај други – песник књиговођа, сведок и записничар нечега што личи на пад наше епохе.

Горан Лабудовић Шарло у књизи Друштвено књиговодство пре свега представља песника невероватне лакоће. Она се не огледа само у строго занатском аспекту његовог стварања, јер о томе је

сувишно говорити. Ми ову књигу не бисмо бројали као десету да се Шарло није доказао као песник од заната, изврстан и у слободном и у „неслободном“ стиху. Али, да није само песник од заната чија је десета књига резултат једног подразумеваног прихватања његовог писма, сведочанство је његово постављање према животу, са поменутом лакоћом.

Песник Шарло, пре свега, подједнако лако пева и о оном што је тематика нашег сокака – па био то његов комшија који обилази свој стари камион на отпаду и носи брисаче за успомену, или комшиница која купује пелинковац „за колаче“ – али и о ономе што је искуство светског – било да чита писмо из Норвешке или шаље једно љубавној стражи крај Бранденбуршке капије. Када пева о првом, он делује као песник онога што је познато нама, а када је друго предмет његовог певања – он је песник који показује како је свет и његов. Пространство планете не крије ништа у чему Шарло не препознаје човека, и нема човека у којем не препознаје себе. Медитеранске енергије, он у свему уме да пронађе простор и време за мирно уживање.

Ипак, како ово није само књиговођење и књижење онога што је доживљено и начина на који је доживљено, односно, пошто је ово – као и свако друго песничко – дупло књиговодство, постоји и оно што Шарлово егзистирање нарушава.

Мир сијесте која је идентична када се на Балкану пије кафа и ракија или када се гледају персијски ћилими и слуша Синатру и Ширли Бејзи, мир је библиотеке у којој ћемо затећи Јована Христића или Ивана В. Лалића, а испред које се воде бучни грађевински радови. Ту се гради нешто непознато, а све познато разграђују емисије угљен-моноксида и ветрогенератори, клик и монитор, супермаркет и резервоар, и контејнери, и најлон. Шарло, међутим, није песник који се попут Нерона наслађује и ствара у име ватре коју је сам поставио; са друге стране, није ни песник који пева о опасности ватре, а верујем да разлог томе лежи у свести о вечности Рима. Управо тој свести захваљујући – а она је, верујем, суштински основ његове лакоће у певању – он може пева упркос чињеници која сугерише да овај свет наизглед нестаје пред глобалним отопљавањем глечера и глобалним захлађењем односа.

Човек који постоји читајући, који живи слушајући, који глобалну мрежу користи да пронађе радијско одашиљање сигнала станица на најудаљенијим тачкама планете пре него да оставља трагове свог дневног мишљења по коментарима који трају само док се пишу, и човек који на сваком углу и за сваким углом види оно што надмаша хоризонте очекиваног у животу, који има првокласно око за детаље од којих се граде најлепша сећања, не може бити биће које ће стати у први ред и свој дар користити тако да упозорава на надолazeћу катастрофу и сматрати да својим упозоравањем даје довољан и вредан допринос. Горан Лабудовић Шарло је стваралац култивисаног живљења, и живота у култури.

Оно што бих, иако можда нисам најближи библиотекар или филолог за дати савет, упутио бих на крају молбу свим онима који ће узети Друштвено књиговодство на читање. Пошто се, наиме, не

ради о књизи која је писана страхом пред пролазношћу – тако честим у данашње време – нити дивљењем вечности, већ књигом која хвата вечно у пролазном и не обраћа пажњу на пролазно у вечном, то јој се мора посветити стрпљење. Она се не мора читати дуго, али се мора читати стрпљиво, тако да се провери да ли је добри књиговођа био поштен у предавању нам на чување докумената којим приступа дефинисању нашег доба. Овај службеник књиговодства, у својству инспектора, одушевљен је био и лепотом извештаја, и лепотом његовог садржаја. Тамо где економиста живот претвара у бројеве, Шарло је оно што бисмо иначе гледали као бројеве, претворио у песме.

Карл Плешер: *Self-Analysis*, уље на платну, 100 x 70 cm

Љиљана ЛУКИЋ

АУТОБИОГРАФИЈА КАО ОГЛЕДАЛО ЖИВОТА
(*Стевка Козић Прерадовић, „Покрадени путник”, Бесједа,*
Бања Лука, 2022)

А писање је, по мени, несвјесно трагање за нечим
својим и пут, без престанка.
С. К. Прерадовић

Позната и призната књижевница Стевка Козић Прерадовић, након великог броја објављених дјела, прихватила се задатка да опише дио свог живота, као и живота свог брачног сапутника, али у необичној књижевној форми: да ли путописа, лирског романа или аутобиографије?

Рођена 1945. године у Горњим Карајзовцима код Градишке, Стевка Козић Прерадовић „објављује од средњошколских дана, а до данас је публиковала више од тридесет књига поезије и прозе за дјецу и одрасле”. Превођена на шеснаест страних језика, заступљена у школској лектури и универзитетским уџбеницима, као и антологијама наше и свјетске књижевности, добитник више награда и признања, Стевка Козић Прерадовић је након свега тога *заронила* у грађу која је постојала у њеној кући као разне успомене са тих путовања, купљене за сјећање, у прилоге из штампе у којима је писано о успјешним гостовањима брачног пара Прерадовић а највише у своју меморију, у којој се наталожило и остало много тога вриједног за описивање.

Тако је настала ова необична књига, са још необичнијим насловом: *Покрадени путник*, уз алегорично и симболично значење: путник кога су покрали одуевши му велику отаџбину Југославију, раскомадавши је на појединачне државице. Том својом алегоријом књижевница је дала виши смисао причању уобичајених догађаја. Наслову придонио и фотографија малог путника, али на магарцу, на првој коричној страни, што се уклапа у овај алегоријски *причин*. На задњој коричној страни је слика пјесникиње поред Јесењиновог споменика у Парку великана у Струги. На првој прелиминарној страни аутор нас обавјештава да су то путописи.

траг ишчитавања

Књига почиње 1963. године, мјесеца јуна, када, тада млада средњошколка, Стевка путује са својим друговима на књижевно вече у Мостар, чувен по Шантићевој поезији. Већ ту, у првом поглављу књиге: *Први сусрет са Мостаром* долази до изражаја пјесникињина лирска душа: „Ја, једино женско, одушевљавам се другачијом флором, почев од црвеног, тек процвалог грмља дивљег шипка – нара, до разнобојног кржљавог вријеса и мирисног сунцем окупаног, љековитог биља.” Ти лирски пасажии су посебна вриједност ове, у сваком случају, веома занимљиве књиге. Мостар ће се јавити и на крају дјела у пјесми Стевкиног супруга Ранка *Гдје нам је град*, датиране 2005. године а посвећене Пери Зупцу. Испјевана, како би се рекло, у једном даху, инспирисана тугом која произлази из тадашњег града, пјесма се завршава ријечима: *Боже ми опрости шта нам се згоди / гроб нас све преплави град је сен у води.*

У *Прологу*, под насловом *Чекам васкрсење мртвих*, књижевница наводи Епитаф са гроба Патријарха српског Павла у порти манастира Раковица, гдје је била 2012. године а у Епилогу, указано је на вријеме настанка ових *путописа* 2020. године, вријеме пандемије ковида 19, кад смо сви били у изолацији, а ови текстови исписивани су спонтано и објављивани повремено.

Стевка Козић Прерадовић у *Епилогу* објашњава: *Ово нису класични путописи, драги читаоци. Ово су шире и свеобухватније слике из мог прохујалог живота, децидно описане и уцртане мојим дубоко искреним емоцијама које могу бити ововременим са/путницима разумљиве и блиске. Узме ли се у обзир да свако може бити путник понекад чак и без пута – милом или силом – и да једном путујемо од колијевке па до гроба, онда је ова књига, по много чему надрасла свог аутора у што ће се, сигурна сам, лако увјерити и читаоци „Покраденог путника” у било ком времену.*

Између *Пролога* и *Епилога* је петнаест текстова, у којима су описана путовања књижевнице, а већином и њеног супруга, у разне земље, у којима су учествовали на сусретима писаца. Ту је путовање са ансамблом „Веселин Маслеша“ на Интернационални фестивал фолклора у Бургосу, на сјеверу Шпаније; затим у Аугзбург, родни град Моцартов; у Котор, на престижни фестивал позоришта за дјецу. У априлу 1996. године књижевница је гост на Дучићевим вечерима поезије у Требињу, када је подигнут и споменик овом великом писцу. Слиједи одлазак по позиву, у Македонију, на Струшке вечери поезије, гдје упознаје познатог кинеског писца Лу Јуана, који је те године добитник Награде „Златног вијенца“ Струшких вечери поезије. У Нишу се Стевка сјећа боравка на радној акцији и посебног задовољства кад их је ненадано посјетио Иво Андрић. Путујући према Пироту пијетет изазива Ћеле – кула, „најчуднији и најтужнији споменик на свијету“, у који је уграђено 950 лобања српских јунака, изгинулих на Чегру. Тај јединствени споменик у свијету, споменик српских јунацима под вођством Стевана Синђелића, пјесникиња тешко преживљава уз ријечи: „Треба *смрт* да умре у Србији, а никада више онај ко је брани.“

Након Ниша ту је Београд са рецитовањем на мостовима куда су одлазили и писци из Републике Српске да подрже своју браћу Србе након НАТО агресије на СР Југославију а ту је и Сански Мост и манифестација „Шушњар“, као и отварање „Бранковог кола“ 2002. године. Али ту је и рат у Босни и Херцеговини: „Наша лијепа Југославија распадала се дуго, неколико крвавих година. Стваране су нове државице на истом простору, али нама туђе. Наша Република Српска утемељена је 9. јануара 1992. године вољом српског народа...“ Англунарни глауком, који пјесникињи задаје велике болове, покушава да излијечи у Москви, али чувени доктор, којем се запутила, изненада гине у сабраћајној несрећи. Пошто је Стевкин супруг Ранко позван, као члан жирија из Републике Српске, на музички фестивал у Витебс, овај књижевни и супружнички пар путује тамо. Убрзо слиједи позив Савеза Срба из Безјаша у Румунији за гостовање а онда позив из Словеније, из Љубљане, од „Српске културне заједнице“. Пјесникиња тешко доживљава одлазак у ову нашу некадашњу републику и коментарише: „Све што је отето од „Југе“ милом или силом ја сам доживјела као крађу личне имовине за коју никад нико неће одговарати....Одрастала сам и школовала се у миру и слози са околином, без изузетка, како се ко зове и које је вјере...“ Приликом гостовања у Румунији, на Интернационалној академији „Orient-Occident“, Curtten de Arges, Romania, обилазак дворца чувеног Дракуле остаће у незаборавној успомени. На поновном гостовању у Словенији настаће и „Мостови од Ријечи“, мала антологија поезије, у којој је за Стевку записано: „Ако би неко случајно срео пјесникињу С. К. Прерадовић, био би јако изненађен. Имао би утисак да је срео особу за коју се чини да је познаје годинама. Њена једноставност, продорне очи и простодушност очарају нас и маме да је још боље упознамо.“ Путовање у Француску, с позивом да учествује на Фестивалу „des Voix de la Méditerranée“, као представница Републике Српске, представљало је посебно задовољство, поготово што је ту подршка супруга Ранка. Поетеса доживљава велики успјех са својом поезијом, преведеном на француски, те даје чак и интервју париским „La Mondu“. На крају поновно путовање у Словенију 2015. године и представљање Изабраних дјела у 4. књиге Ранка Прерадовића који, нажалост, није могао бити присутан. Свјесна да се живот врти у кругу, Стевка Козић Прерадовић књигу завршава коментаром да се 2022. године Алекса Шантић вратио у Мостар (улица која је носила његово име поново је његова). „*Морамо веровати да све наше није изгубљено*. Ни у овом ни у било ком другом времену. Живот све побјеђује, поготово кад доживиш да неко мртав попут Шантића, васкрсне. На књижевној вечери у Љубљани, умјесто да завапи: „Гдје је моја земља, ко ме је покراо?“ пјесникиња је прочитала Ранкову пјесму Гдје нам је град, настала у Мостару, 2005. године. Надамо се да ови путописи, објављени у ревији „Сутра“, а писани током злогласне короне, тиме нису завршени.

Поред путописне тематике, књижевница је уронила у њу и многобројне податке о својим родитељима, браћи и сестри, о супругу, његовим родитељима, себи и дјечи, па чак и унуцима. Вјешто

преплићући и компонујући радњу ти подаци су драгоцјени не само за породицу Прерадовић, као и њихове претке, него и за сагледавање стваралаштва два врсна писца, обједињена љубављу од младалачких дана до данас, те је љубав, као врхунски императив живота, истакнута у први план. Из ове књиге сазнајемо за објављене пјесме и дјела брачног пара Прерадовић, за награде које су они добили, као и за податке о великом броју наших и страних писаца, учесника књижевних манифестација, као и умјетника из других области: глумаца, сликара, пјевача и др. Све је документовано и обиљем фотографија, што пружа дјелу и знатну документарну вриједност.

Ипак, нарочито треба истаћи искреност у казивању и разоткривање интима. Пјесникиња пише о васпитању које у то вријеме, нарочито у домовима за дјецу без родитеља (отац јој је страдао у Другом свјетском рату) било атеистичко а дан када је први пут ушла у цркву, бјежећи са наставе, њена мајка је прокоментарисала: „Нека си, сине! Није то твој гријех, али немој више, казниће те!“ Аутобиографски дио, вјешто уклопљен у путописно излагање, за самог писца је од највећег значаја, јер су отргнуте од заборава драге личности које нису везане за литературу, али остају да живе на страницама овог дјела.

Посебно треба истаћи лиричност која натапа текстове ове књиге, те се с правом може рећи да дјело има елементе и лирског романа (Ружица Комар). Трепери, ваздушности, разбокорени описи појединости у природи или пјесникињиних размишљања, остају у нама као најчистија поезија. Ти описи су најчешће концизни: „До улаза у Хотел „Дрим“ подрхтавам као сува трска у језерској води кроз коју промиче полускривен стари чамац и тек понека ћутљива патка.“ Има и оних опширнијих кад, путујући у Витебск, запажа: „Јулску ноћ обасјавао је пун мјесец. Атмосфера у купеу нас је испуњавала задовољством које се не да описати. Промицале су, иза малог прозора, шуме бијелих густих бреза којих се нисмо могли нагледати на мјесечини. Од те љепоте, опет смо били млади и заљубљени као некад.“

Са страница ове књиге уз истицање традиционлних патријархалних вриједности и достојанство као највиши човјеков идеал, учимо о дубоким хуманистичким порукама.

У дјелу *Покрадени путник* Стевка Козић Прерадовић је најимпресивније описала животну симбиозу са својим брачним другом: *Сличне нарави, Ранко и ја, били смо различите литерарне „биљке“ увијек једнако скромни, а никад ташти, завидни, љубоморни ни на кога, и тако трајемо до данашњих дрхтаја у истој изби гдје је превише и један писац.*

Пожелимо им и надаље дуг, срећан и стваралачки живот, у окриљу својих потомака, а на радост не само оних који их познају него и широке читалачке публике.

Милица МИЛЕНКОВИЋ

ПЕСМАМА О ВЕКОВИМА

(Димитрије Миленковић: „Дубоки дамари земље”, SCEROPRINT, Ниш,
2022)

Димитрије Миленковић (Ниш, 1935), познати песник, есејиста, антологичар, руководилац у култури, приређивач, награђиван и превођен на више светских језика - песник културног прегнућа и надахнућа, обрадовао је читаоце новом збирком песама *Дубоки дамари земље* остајући веран темама које кроз језик продубљују тајне и есенцију духа, вихоре и над данашњим светом као вечити подсетник да је песник онај који „својим осамним мислима“ може да чује „поруку другог света“ (Тагора), док „Свет бива сан, сан бива свет/ већ давно прошла збивања нека/ тек наилазе из далека“ (Новалис) и да „Кроз туђе срце води прави пут/ Ко друкчије путује наилази на таму“ (Миљковић). Овим мото стиховима којима је отворена збирка, оцртан је идејни пут књиге којим ће се кретати читалац – пут између прошлости, садашњости и будућности као један јединствени пут поезиса, уздигнутог и високог песничког израза.

Збирка песама *Дубоки дамари земље* подељена је на више циклуса, а једина песма која као пролегомена стоји на почетку носи наслов *Одлазак пријатеља*. У два катрена опевана је туга за пријатељем који више неће моћи да пева на овом свету. Много ће пута овог неименованог пријатеља, читалац препознати у наредним песмама о вечним песницима.

Молитва пред Стиксом и Песма живим љубавницима својеврстан су пролог и епилог књиге, док се између њих налазе циклуси: *Отвори дом, Талог и траг, Вековита поднебља, Маг заборава, Дубоки дамари земље, Жене на камену Медијане, На прагу Хиландара, Осетио сам у том камену, Пепелна књига и Расправа с душом*.

Теме и мотиви којима се песник Димитрије Миленковић бави у овој књизи јасно су повезани са антиком и њеним утицајима на поезију. Песник као да нам поручује да колевка цивилизације, уметности, естетике, реторике, филозофије и књижевности и данас јесте онај простор на којем душа налази свој извор и своје надахнуће.

На почетку књиге лирско ја одаје пошту Харону и барци, „Којом Стиксом превози душе/ Узнетих ка вечном боравишту/ Трајном судилишту“; у рангу теме о души, граничном прелазу и положају песника пред смртношћу и бесмртношћу, песник ће цитирати великане наше и светске поезије и поступком пастиша направити запис „заветних слова неумрлих стихова“. Ако је песник смртан, поезија и њени стихови нису. Бесмртност је тајна песме која поручује: „Песници не умиру за навек,/ Стих је чудесан лек.“ У последњој строфи налазимо и одговор где обитава светлост када прођемо кроз туђе срце:

*Стиксу се и сад уморан приближавам
У корак са мудрацима векова,
Одгонетам тајне живота
Божанских заносника и видовитих снова.
Пун неспокоја пред загонеткама душе,
Кад стихотворим да се светови руше:
Гробови ће нам светлети
На некој звезди далекој.*

Отвори дом, наредни циклус песама, иницира главну нит, овог пута ширу од песништва, о духовном обитавању једних у другима и повезаним генерацијама:

*Уђи до огњишта
Вечног плама
Не могу ти ништа
Сви преци
Већ су у нама*

Тим отварањем двери, сатвориће се „ново зрневље века“, а жижак из кандила „утрнути неће“. У духовном свету нема мртвих, они постоје само у овом материјалном, овоземаљском. Читав овај циклус обијен је бојом светлости. Песничка ватра гори са Стражилова, јер је „Жар птица, Феникс, Утва златокрила,/ У души песника/ Гнездо свила“. Крила јој дотичу вечности тајну и свемирске тишине. Уз ове мотиве светлости, јавља се и звезда коју дотиче песничково чело док пише по глини и док поручује: „Зборите преци слушамо“. Слично Његошу и његовој искри микрокосмоса, *Лучи Микрокозма*, песник Димитрије Миленковић враћа мотив небеса и сазвежђа у нашу поезију, повезујући човекову душу са сјајем звезда, „Наша су оба света,/ Визије животодајне/ Болне космичке тајне.“, јер „Гробови ће нам светлети/ На некој звезди далекој“.

Ако су горе звезде, доле су *Талог* и *траг*. Истоимена песма посвећена је Бранку Миљковићу, а ту су и песме о Јосифу Бродском (*Песник Јосиф Бродски успиње се у вечни сан*), Бориславу Радовићу (*Ramonda Serbica*), Алену Боскеу (*Гроб Алена Боскеа*), Браниславу Петровићу (*Кад гори човек*), Кавафију (*Спомен на Кавафија*)... Изнова се као лајт-песма јавља песма о Звезди, али и мотив отварања врата:

*Откључаваи тешке браве
размичеи завесе
у далекој измаглици истока
препознајеш звезду
што си је кроз време носио
и изгубио
да себе по свету расејеш*

Вековита поднебља у оквиру истоимене песме посвећене брату Слободану и целог циклуса означавају онај овоземаљски део који таложу векове у слојевима језика и тла. Из таквих „вековитих поднебља“ која баштине све што је културно узвишено (до звезда, јер звезде у овој поезији симболизују и висине), наше претке и будуће потомке, Калетинац, гробове, Наис и Помпеју – ничу песници док у речима трагају за смислом, огреје их тако

*Мало лепоте
Скривене
Као тих жар
У пепелу
Давно угасле ватре.*

На својеврстан начин овом строфом песник Миленковић придружује се Бранку Миљковићу, песнику пријатељу, који у својим стиховима каже: „Узми грумен свежег пепела или чега другог, видећеш да је то ватра или да то може бити.“ У песми *Не питај прах* срешћемо такође стихове коресподенте: „Не питај прах/ Знаш да ће проговорити“. Та „угасла ватра“ и прах који проговара, може бити и литерарна, да поновимо културно и цивилизацијски предодређена нит те ће кроз поринуће у историјске векове митова антике, Рима и Византије, који су оставили трага на нашем тлу, Миленковићева песма пропевати и о Сократу, Хорацију, Аполодору, Галерију, Тројанском коњу, Еуридики, Сапфо, Орфеју, Хесперици, Тутанкамону, у циклусу насловљеном *Маг заборави* који се ослања на наредни сегмент књиге по којем је цела књига добила назив – *Дубоки дамари земље*.

Већ у првој песми овог циклуса песник ће исписати најважније стихове књиге:

*Људи у мрачним временима
Где су људи
Они који су били корак испред
Они у шуми мрачној и тајновитој
Пријатељи љубавници доушници
Где су људи у мрачним временима
Који су били на згариштима својих домова
Корак испред свог времена*

*Све би било другачије
Магични Цицероне
Да су за живота победили
Они који су победили после смрти*

Песник јасно чује Цицеронов глас који каже: „- Да су за живота победили/ Они који су победили после смрти/ Даривали би нови свет“.

Песма која је дала наслов књизи *Дубоки дамари земље* поринута је у Калетинац, песников завичај, колевку његовог рођења и рођења његових предака, где ће подно животне стене чути дамаре „Од крхотина света/ Скрајнутих даљина/ Шапата о шапата“. Ослушкујући их у самоћи, песник ће саградити нови свет, а свој митски завичај – јер Калетинац у овој поезији то и постаје – биће онај продукт векова и вечитог куцања земље коју су култивисали векови и великани, вечити прегеоци и трагачи за смислом живота. А први међу њима песници.

У песми *Вечни трен*, изнова је иницирано отварање врата као и у песми *Отвори дом* на почетку збирке, и оне заиста стоје једна уз другу као песме које треба читати паралелно. У овој песми, лирско ја обраћа се сину: „Отварам врата сине мој“ како би син ступио до вечног трена где ће га сачекати једина истина – да је све „свемирско и земно само тајна“. Али то одгонетање тајне управо је онај смисао живота, као вечито Сизифово успињање и трчање за каменом, о којем велики Ками каже да је испуњење срце. У песничком животу и литерарном свету Миленковића то испуњење је завештање:

*Време је за завештања
Песнику мртвом пријатељу
Узалудном буђењу Бранка
У неком сну или чудној речи
Време је за повратак маина
Тихе ватре година студени*

Медијана, Наиса и Крит у наредним песмама симболички су простори душе векова која се пројављује кроз камен, мозаик или нешто треће потврђујући да је светлост која просине кроз пукотине времена, она која нам поручује да ипак све је тајна, али и да приближавање Стиксу јесте приближавање одгонетању тајне.

Пет изузетно лепих песама чине циклус под називом *На прагу Хиландара* (*Чтеци у Хиландару, На прагу Хиландара, У студеном камену, Богородица Љевишка и Светлост Високих Дечана*). Ове песме су ходочашће („Прагу твом толико пута додох“, праг у њима сада није онај праг дома, завичаја и митова, већ национални праг места где „Чтеци у Хиландару прогледу векове молитвом саборном“. Мотив светлости која долази са буђењем ватре векова и овде покреће галаксије, али кроз молитву монаха.

Камен из Хиландара на којем је уснио Симеон, камен из Медијане, студени камен Атоса, у наредним песмама постаје место које ће оживети у песнику: „Осетио сам у том камену/ позив векова/

тамно и дубоко језгро збиље.“, јер док „Наслањамо ухо на камен/ чујемо шапате века“.

Дубоки дамари земље су збирка песама која у себи талочи много знања, умећа, врхунског песништва, кадрога да изнесе пред читаоцем велике теме и велика имена из света мита, литературе и културе, да их кроз доминантне елементе пепела, звезда, праха, тла и песме преобрази естетски узвишеним стихотворством обасјаним звездозарјем радости.

Дубоким дамарима земље Димитрије Миленковић поручује да је песник онај који „сакупља делове давног света“, ишчитава пепелну књигу историје и страдања, од оних је који баштине „пепео и из таме поју“, „Песници исписују своју смрт/ они ватром лече“, рашчињу своје тело, лутају овим светом и дозивају док им ехо не постане пустиња и не прекрију их таласи мора. Али, они док у себи скривају мртве љубавнике, ипак певају оним живим и поручују: „не заборавите мртве љубавнике/ али певајте живим/ / Вечност њихове љубави/ тек долази.“ Према Хелдерлину поштовање према души заљубљених поштовање је једине узнешености која краси биће обичног човека када он није кадар да подигне поглед ка звездама. А звезде нису само на небу, оне су симболи расутих сазвежђа по земљи, делова света који живи у крхотинама културе и цивилизације. Приближавајући се Стиксу, у обраћању Бранку, мртвом песнику пријатељу, Димитрије Миленковић спознаје откривање тајни живота. Својим песмама у којима се читавају и чују ехо времена и дубоки дамари земље, и читаоце је повео ка великим и заборављеним истинама камена, глине и тла; јер како кредо овог песника културе гласи: *Ars longa, vita brevis*. Песме ове књиге то и потврђују.

Небојша ЛАПЧЕВИЋ

КРАЈПУТАШ ТИОДОР РОСИЋ У ПРИЧАМА ЗА ДЕЦУ

(Бранко Ристић, „Приче о причама за децу Тиодора Росића”,
Издаваштво и дистрибуција Прима, Горњи Милановац, 2023)

Читалачку белешку о *Причи о причама за децу*, свакако, треба започети дијалогом са путником намерником, или крајпутешем Тиодором Росићем који је попут сопствених јунака, коначно и сам се нашао у улози јунака у аутентичним есејима Бранка Ристића. Као да се нашао под окриљем поднебесја сопствених бајки које је, чини ми се, пред будућим вековима већ био намислио оно што из сопствене ризнице знања чува задивљујући свет негдашњих догађаја, прошлости и имагинације.

Будући да се ради о врском приповедача који ништа не заборавља, посебно, народну писмену и усмену књижевност, традицију, баштину, Росић у стваралаштву за децу пружа тачне одреднице ка култури којој по коренима својим припадамо. Зашто приче о причама сазнајемо у Ристићевим разговорима са писцем који ће и у тим одговорима понудити *дукат причу*, поруку искусног, дугогодишњег уредника. „Начела прозе за децу Тиодора Росића и тематско-мотивске доминанте и иманентна поетика, своја начела баштине се у *Долини јоргована*, *Приче старог чаробњака*, *Бисерни град*, *Господар седам брегова*, *Прича о мудрој Петру...* (Бранко Ристић). Драма јунака, фантазије и снови, религијске и митолошке представе, симболи и својеврсне посланице у Росићавој прози представљају изазов за читаоца. Бајковити свет смештен је у предачким местима које читалац-дете, лако може доживети себе као племенитог владара, српског витеза, рецимо, преднемањихког доба... Чини се да писац има природну везу са читаоцем, стварајући епску атмосферу, легенде и сценичност око *светог дрвета*, храста у нашој башти, старе куће, пута и извора... Услед пажљиво изабраних тема, утисака и осећања неминовно се намеће питање пишчеве иницијалне представе пред полазак на приповедачко путовање.

То потврђује рецензија Верољуба Вукашиновића: „Читајући ову занимљиву књигу Бранка Ристића пожелећемо да уронимо у чудесни свет бајки и прича за децу (...) Захваљујући сјајним анализама и

дубинским тумачењима Росићеве прозе отвориће нам се многа тајна врата за улазак у један чаробни свет приповедачке маште и вештине“. Док Тиодор Росић након *Бисерног града* и *Златне горе* и других приповести сакупља грађу за роман-бајку, тајновитог наслова (јер он је власник неизговорене речи и духовног блага), читајући ову опсежну студију, одгонетамо параболичне поруке које нам износи на тапет дана Бранко Ристић. Он има вештаствене очи, оштро перо, неисцрпно мастило, да види и запише и покаже тезе које је обрадио у једанаест наслова, између осталих: *Тематско-мотивске доминанте*, *Простор и време у прози за децу*, *Филозофија у бајкама*, *Транспозиција митолошких представа*, *Сан и поетика*, *Роман бајка*... Рецимо, да је Росић приповедач који у причи *Сунце*, ђака упућује и саветује да истајајемо у искушењима. Те каже: *Ако те гони цар – ти бежи; ако те гони Бог, ти стани*. Ко је на овом месту помислио на своје детињство, завичај и окућницу? Ко је помислио на доследност и праведност? Приче Тидора имају снагу поруке за правду и моралне квалитете. Из рецензије Снежане Перишић видимо да „Бранко Ристић на аутентичан и самосвојан начин коментарише чудесан свет српске историје приказан кроз перо Тиодора Росића, коментарише митолошке представе, хришћанске мотиве и тематко-мотивске одреднице пружајући читаоцу релевантан поглед на Росићеву прозу за децу.

Овом књигом Бранко Ристић имплицитно успоставља естетске и аксиолошке координате за саморазумевање и едукацију, отварајући ширу расправу о књижевности за децу Тиодора Росића сваког читаоца. Тако надахнут наићи ће на крајпуташе који чувају коначне успомене на неко путовање, завичајно небо, одалеку причу или песму из поља крај реке... *Приче о причама* је стручно опажање чаробног света, комплетни књижевно-критички суд као својеврсна бројаница исклесана свемиром која се непрекидно ниже.

Тања ПРОКОПЉЕВИЋ

*ПРОШЛОСТ КАО ПОУКА САДАШЊОСТИ И
НАДОЛАЗЕЋОЈ БУДУЋНОСТИ*

*(Олга Бикар, „Путовање у садашњост”, Удружење књижевника Србије,
Београд 2021)*

У издању Удружења књижевника Србије објављен је нови роман Олге Бикар која се читалачкој публици до сада приказала са више романа и на тај начин скренула пажњу на своје наредне књиге, овога пута ради се о роману који носи наслов „Путовање у садашњост“.

Чини се да је ауторка подробно потраживала суд књижевне критике желећи да читаоцима што боље представи свој нови роман, те су тако о садржају романа ауторке Бикар прибележене две рецензије: Видака М. Мослировића (Живот се увек обнови и настави, у испричаном такође) и Милица Лилић (Путеви и странпутице, успони и падови као неодвојиви део историјских прелома сажетих у јединственом путовању у дадашњост Олге Бикар). Обе су рецензије на радост читалаца објављене у самој књизи. Но, и поред ове детаљне анализе, уз поштовње аутора, о садржају романа се може прозборити. Можда ће се неки искусан тумач или читалац сложити да је ауторка могла своју романескну приповедачку причу да претвори у веома интересантну породичну монографију, али се она ипак определила за роман. „Путовање у садашњост“ је штиво које до краја држи читалачку пажњу. Све указује на то да је ауторка даровита и склона складном приповедању. У својој реалистичној причи обрађује друштвена, национална, социјална питања, а теме којима се бави су: очувања националног идентитета, прилагођавање рату и ратним околностима – пре свега миграцијама, живот у породици, неговање високих моралних вредности, љубав према ближњима, а понајвише ту је тема о националној припадности и жељи да се задржи веза са породичним коренима. Соња, главна јунакиња, је знатижељна по свим питањима. Она је млада правница уз коју писац поред неколико идеја успева да створи оно што овај роман чини аутентичним и у чему се разликује од других романа сличне садржине, а то је специфична структура која ће свакоме привући пажњу. Велики број подналова и више циклуса праве једну посебну целину. Читаоцу је потребна дубока удубљеност у садржај романа и потребно му је да се више

пута враћа поновном читању уколико би желео да се потпуно упозна са ситно везеним детаљима који овај роман носи у себи. То значи да је роман писан првенствено за оне читаоце којима читање не представља замор. У сваком случају, Олга Бикар је направила један мали књижевни лавиринт у којем нам уз помоћ своје главне јунакиње Соње показује излаз који не промашујемо. Прича започиње тако што се Соња са супругом Душаном сели из своје родне груде због рата и тако силом прилика упознаје живот миграната. Тек на крају романа, како роману и приличи, ми се упознајемо са станом у који се настанила, па и другим местима у којима се сместила у Београду где се преселила из родног Горажда након боравка у породичним кућама свога супруга у којима отвара врата ка прошлости. Она сазнаје све о читавој фамилији супруга Душана, а у Будимпешти – у посети Душановом брату добија кофер у којем су јој отворена врата и ка прошлости. Писма, дневник и фотографије оживљавају људе, а у Соњи буде сећање на претке њене фамилије из Горажда, Ђукиће.

Идеје по питању овог романа је потребно похвалити јер ауторки није било лако да се снађе у романском осмишљавању приче како би се према својим очигледним намерама позабавила историским чињеницама, људима, прошлошћу и садашњошћу. Ауторка својим јунацима поред сећања на давно преминуле рођаке, додаје и осећања која имају према местима која су силом прилика напустили због рата ни не надајући се да ће то икада учинити.

Ауторкина главна јунакиња Соња је образована млада личност која потиче из истог места као и преци њеног супруга Душана, али они су потпуно различитог друштвеног сталежа. Рођена у скромној фамилији, уз много љубави. Соња је неко ко је отворен и врло пособан. Она је истраживачког духа, а уз помоћ дневника, старих писама и фотографија проналази оне који су слични њој. То су они који се интересују за свој народ, гледају претке и призивају потомке. Иако се на привид чине мало, јер су једноставне жене утицајних мужева. Као што је то Душанова баба, попадија Мара коју је II светски рат довео до Будимпеште, а која је у тесној спреси са својим народом јер супруг Војин ради као свећеник у православј цркви у коју са вољом и љубављу пристиже српски народ који се нашао настањен у Будимпешти и околним местима. Но, била је таква и Соњина чукумбаба Мара Блаћанка која се изборила за своје место под сунцем у другом крају од свог родног села. У Горажду се удала и подарила српском народу златну децу отпочевши тако лозу Ђукића. Морамо признати да је Олга Бикар темељ куће и окућнице, те и неговање српског идентитета чак и на удаљеним просторима од српске земље препустила женама, можда јер је то и сама. А, можда зато што је наша традиција баш и у том духу саткана. У породичној фамилији се тако алудира на значај жена које су носиоци куће и породице. Миграција је било увек, али су се српска вера и традиција задржали. Преносиоци збивања имају великог утицаја. То су они који имају склоности да памте, да пишу, да учине нешто не само за своје потомке, већ читаву нацију бележићи „чистим и бритким језиком“ свој живот и људе у њему. Делећи са другима своје емоције што је итекако важан

део опстанка, још једна је порука наше ауторке. Мушкарци су у роману представљени баш попут Соњиног Душана, помало повучени не толико речити попут жена. А, посебно неотворени када су емоције у питању. Наизглед су незаинтересовани те је и Соња сама морала, када је њен супруг у питању, да „чупа осећања за све што би „желела да сазна о његовим осећањима“. Откривајући како је „равнодушност са којом се сусреће само некакав привид.“

Путујући овим романескним садржајем ми се и детаљно упознајемо са местом Горажде, као и градом Будимпештом који су лепо и до темеља описани, а помињу се градови Београд, Мостар, Сарајево, Бања Лука... У овим местима, док јунаци Олге Бикар бораве у њима, боравимо и ми читаоци. Свакако, Соња је окидач читаве приче и њена личност је добро описана и представљена. Она не трпи неправду, а боли је то што сазнаје да се људи све више отуђују једни од других и да њено родно Горажде након много година више није место какво памти јер су се људи променили и мењају се и даље, али не на добро. Нису упућени једни на друге и више се са љубављу не окрећу се једни другима као некада.

На крају романа ауторка указује на чињеницу да се Соња у Горажде никада више неће вратити. Да је научила на живот без свог завичаја који је ипак присутан у њој самој баш као што је присутан и у другима који нису у њему. Чињеница да се у Горажде никада не врати, а о додатним разлозима остаје читаоцима на увид. Соња спас проналази у стиховима песника који су некада давно обгрлили и себе дали родном јој месту и местима која јој значе и која су јој присна, којима се вратила затекавши разочарења. Соња, у том тренутку не мисли само о стиховима песника, већ анализира и њихове животе и тескобе им живљења сврставајући песнике у део националног блага. Као да ће јој тако бити лакше. Песник је свакако узвишена личност за нашу ауторку и његово постојање је велика утеха у животу. У роману стога можемо прочитати неки стих Алексе Шантића и сазнати помало о другим песницима, али пронаћи ћемо и мудре мисли појединих писаца који нас уводе у неке сегменте романа. Уствари, целине као део структурне форме.

Уколико се окренемо самом наслову већ видимо јасну поруку коју схватамо и по читању романа. У роману је будућност неизвесна и о њој се не размишља. Можда, јер је садашњост разочаравајућа. Али, постоје они који ће везу са традицијом и народом потражити попут Соње у прошлости. Рецимо, отварањем једне породичне књиге и писама у којима се проналазе све вредности које су потребне за будућност нације. Када ће се народ поново окренути један другоме како би задржао своју веру и традицију. Потребни су нам такви људи који ће из прошлости црпсти наду за будућност зарад бољег сутра. Баша као што је наду у свом роману пронашла и ауторка у породичном потомству. На срећу, у Београду се на крају романа Соња сусреће са вешћу о фамилијарној деци која су на путу да се роде и после тешких и туробних ратних дешавања. Она су нашој ауторки светлост у у тунелу, симбол националне будућности. Баш као што је и порука коју ауторка дели читаоцима.

Владимир Увалин

*ИЗВОДИ ИЗ ИЗВОРА О ЈЕВТИМИЈУ ВУКАДИНОВИЋУ
СРПСКОМ СВЕШТЕНИКУ, ПРЕВОДИОЦУ И ПИСЦУ*

Свештеник Јевтимије (Јефtimiје) Вукадиновић (Силбаш, 1833–Земун, 1906), дете је сиромашног родитеља, ковача. Још као мало сеоско ђаче показиваше вољу и љубав ка свештеничком чину, те по завршетку основне школе у месту рођења, даду га родитељи у врбаску Гимназију. У то доба у њој беше директор и професор знаменити Годра.¹ Исту је са одличним успехом завршио. Као гимназиста појао је у цркви за певницом.

Потом заврши, са одличним успехом, пети разред у Осијеку, шести у Баји и седми и осми разред филозофије у Пешти. По завршетку филозофије дође у карловачку Богословију, коју са одличним успехом заврши. Другови су му били Ђорђе (Георгије) Бранковић, потпоњи патријарх српски и Светозар (Никанор) Поповић, касније темишварски владика.²

Светозар Поповић, у калуђерству назван Никанор, родио се 1831. године у Кишфалуби (код Липове, Барања). Отац Никаноров био је ту учитељ, но још за рана детињства Светозара преселио се у Мол. Пошто му отац рано обудови - ступи у монашки чин, па је

¹Михаил (Михал) Годра (1801-1874) био је професор и директор нововрбаске гимназије од 1836. до 1868. У Извештају о споменику Теодора Павловића, новинара и писца српског, што је др Костантин Пејичић издао у Панчеву, крајем 1866, читамо да је међу приложницима и словачки књижевник М. Годра. Пејичић је чист приход своје књижице „Житије Теодора Павловића“ наменио том циљу. „Стражилово“, 23. 7. 1887, 479. „Заслужни управитељ врбашке гимназије и честити родољуб словачки, старина Михаил Годра који је многим српском ученику био учитељ кога ће се захвално сећати, умро је у својој 74. год. код петровачког пароха Мрве. Вечна му памјат!“ „Застава“, 27. 2. 1874, 4. „Препоручујемо пажњи многобројних српских ђака који су учили у Врбасу, док је био покојни Годра директором, позив на подизање скромнога надгробног споменика истоме ревномном учитељу. Нек не пожале коју лепту, да би се знало гроба честитом старини“. Исто, 13. 3. 1874, 4.

²„Знаменити земунски Срби у XIX веку“, прештампано из „Малог Гласника“, I део, Земун 1913, 95-96. У даљем тексту: „Знаменити земунски Срби у XIX веку“.

касније био игуман и настојатељ манастира Привина Глава. Син му Светозар почео је гимназијске науке у Новом Врбасу, где је заједно учио са патријархом српским Георгијем Бранковићем. Горњу гимназију и филозофију учио је Светозар у Пешти, где је по завршетку филозофије и правне науке завршио. Затим је учио Богословију у Карловцима. У периоду од 1860. до 1862. године професор је на Карловачкој гимназији, предаје Латински и Немачки језик. За ђакона и свештеника рукоположен је 1862. године. После неколико година умре му супруга и он оста удовац, са три малолетне кћери. Пошто је удао своје кћери ступи у монашки чин. Године 1890. закалуђерио се у манастиру Гргетегу, примивши име Никанор.³

„Како сам ја био све време у истом стану са братом Костом,⁴ којему су долазили старији ђаци, и са богословом Јованом Димитријевићем, код којег су опет долазили богослови, то сам се упознао с многим ђацима, те их памтим и данас још било из гимназије било из богословије. Тако, например, памтим Бранковића, потоњег патријарха, Јефту Вукадиновића, потоњег проту, Георгија Рајковића, потоњег владика, као озбиљне богослове, поред којих смо ми малишани са страхом пролазили и издалека капе скидали“.⁵

Још као богослов Ј. Вукадиновић изашао је на глас и о њему је Српство водило рачуна, а томе је допринео и његов говор, што га је изрекао 1853. године при погребу Васе, сина јединца бачког владике Платона Атанацковића.

По завршетку Богословије буде изабран за учитеља у Каћу. После кратког времена, постављен је за професора у Српској новосадској гимназији, где је предавао, између осталог, Историју и Латински језик.

У доба професоровања у Новом Саду ступи у свештенички чин 7. новембра 1860. године и произведен за ђакона. Године 1862. напусти Нови Сад и буде постављен за администратора у Мошорину, а затим за пароха у Старом Врбасу. Тада обавља и катихетску дужност у нововрбаској Нижој гимназији.⁶

Био је у браку са Персидом, рођеном Пешић од 1855. године.⁷

³„Браник“, 24. јул (6. август) 1901, 1.

⁴Шездесетих година XIX века питомци Текелијанума беху: Коста Руварац (1837†1863), Мита Поповић, Лаза Костић, Јован Туроман, Гига Гершић, Стеван Поповић и многи други, који било у том времену или доцније овековише своје име пером у литерарној повесници српској. Омладинском књижевном листу „Преодници“ (којем је кумовао Гига Гершић) Коста Руварац био је десно крило, он је био све и сва. Живот Косте Руварца био је кратак, али плодан. „Браник“, 28. мај (9. јун) 1898, 2-3. У 24. св. Српске књижевне задруге „Низу старих приповедака“ (Београд, 1895) може се прочитати кратка биографија о њему (23-25) и његова најлепша приповетка „Карловачки ђак“ (54-96). После његове смрти другови и пријатељи су му издали његове „Сакупљене Списе“, у две књиге.

⁵прота Димитрије Руварац, „Једна генерација карловачких ђака (по успоменама из година 1852-1863)“, у: Нова Европа, 1. 2. 1924, 103.

⁶„Знаменити земунски Срби у XIX веку“, 96.

⁷„Покојница се родила у Жабљу 1837. год. од оца Јована Пешића, свештеника

Седница Српске црквене општине у Темишвару одржана је 5. децембра 1867. године. Предмет саветовању беше - да се споразумеју о начину како и ко да учини кандидацију при бирању пароха. Избор ће бити у четвртак, 14. децембра т.г. Међу кандидатима је и одлични свештеник врбаски Ј. Вукадиновић, некадашњи професор новосадске гимназије.⁸

Први свештенички збор у Округу новосадском одржан је 14. децембра 1867. године у Деспот Светом Ивану, у школској згради. Свештенство, поред зимске слоте, довољно је било заступљено. Отвори га протопопа новосадски Захарић, који касније би изабран за председника Збора, до наредног састанка.⁹

За наредни окружни (протопопски) збор одреди се дан Томине недеље, у четвртак, и место Силбаш, месту рођења свештеника Ј. Вукадиновића. За потпредседника изабран би, већином гласова, Петар Марковић, парох пирошки, а за перовође Јевта Вукадиновић, парох врбаски и Лаза Каћански, ђакон сентомашки.¹⁰

На овом Збору „предлог брата Вукадиновића, који иде на то да се у појединим местима раздор, због продавања столова, предупредјава, за епархијални збор буде остављен“.¹¹

Док је службовао у Старом Врбасу, „Застава“ му је објавила чланак „Јесу ли нам нуждни парохијални домови“? У којем он наводи:

„[...]Задатак је свештеника учити народ и свршавати свештенодејства у и ван цркве; за ово званије, као и свако друго иште се да се будући свештеник што боље приправи у школи, а после школе да своју образованост продужи код куће, јер „добар поп до смрти учи“; иште се да се он бави читањем, писањем и учењем (особито проповеди) -но то сви добро знамо, да је за овакве послове нужно човеку имати поред библиотеке мира самоће и к томе пристојна места.

Сад представимо себи: кад нов свештеник пун воље и ревности дође на парохију у село, те пође тражити од куће до куће ко ће га

и матере Љубице. [...] Ступила је у брак са својим данас уцвељеним супругом 1855. год. и провела са њиме у најсретнијем брачном животу дане своје младости, које у Новом Саду, где јој је честити супруг гимназијски професор, а које у Мошорину и Ст. Врбасу, где је парох био, одликујући се вазда поред споменутих лепих својстава и њежном материнском љубављу према својој деци, којом је од Бога обилато обдарена била, и оставивши за собом свуда најлепша спомена, док не дође са својим честитим супругом 1871. овамо у Земун, [...]“ „Глас Истине“, 15. 3. 1889, 66-67.

⁸ „Застава“, 10. 12. 1867, 3.

⁹ Александар Захарић, прота новосадски, био је повереник Конзисторије бачке приликом избора прота сомборског 18. 3. 1883. Тада је у ужи избор ушао и прота Ј. Вукадиновић. Исто, 25. 3. 1883, 3.

¹⁰ Лазар Каћански (Сентомаш, 1841-1901), похађао је доњу гимназију у Старом Врбасу, а у Сремским Карловцима довршио гимназијске науке и прешао у Богословију, коју са врло добрим успехом заврши. По завршеним наукама 1866. постављен је за сентомашког ђакона. После четири године ђаконовања именован је за сентомашког свештеника „Браник“, 12/25. 7. 1901, 2-3.

¹¹ „Застава“, 21. 12. 1867, 1.

примити у квартир, јер је познато да по сели уобште нема квартира за издавање, пак ако нађе где, ма било и на крају села сепаратну кућицу са две собе, и боже помози!

Но ако нема ни тога, као што већином нема, он је принуђен задовољити се ма и с једном собом, нарочито влажном, непатосеном, мрачном и.т.д. јер је у другој мало бољој соби газда са својом чељади. Питање је дакле: како ће ту нови свештеник у друштву са породицом а можда и слушкињом ако је има, штудирати? Где ће изповедити причестнике, кои му у зимње доба на извест долазе? Где ће држати изпит са новобрачнима, кои му обично на ноге долазе? Где ће се моћи посаветовати са својим парохијанима, кои му шта поверити и од њега савета потражити желе![...]

Запитајмо и даље: где ће дочекати свога проту и владику, школске надзорнике или ког другог уваженог госта свога или пријатеља народног, он чија врата треба сваком без разлике да су отворена. [...] Одговорите сами на горе постављено питање: „Јесу ли нам нуждни парохијални домови“?¹²

У погледу дотације свештеничке Ј. Вукадиновић упутио је листу „Застава“ чланак, који је датиран из Врбаса 13. јула 1870. године.¹³

Староврбаска црквена општина, 21. фебруара 1871. године, закључила је и отправила ову поузданицу г. администратору патријаршије:

„Ваша Преузвишености!

У повестници оностраног србства православног остаће лањски црквено-народни сабор златни слова забележен које ради спасоносних и напредних по цркву и народ начела у њему изражених, које пак ради владајућег духа мира и слоге, што му је радњи животне силе улио и исту пожељеним успехом увенчао.

Ваша Преузвишеност добро знајући да по науци и духу православија нашег јерархија с народом заједно сачињава истиниту цркву, ни труда ни жртава не пожалиште, да ове две чињенице у нужну складност и узајамност доведете ради благостања и напредка црквено-просветног живота нашег.

С тога где год се буде благосиљао рад минулог сабора, ту ће се име преосвештеног „Арсенија Стојковића“ на првом месту спомињати са оним пиететом, са којим се спомињу имена блажених предака наших: светитеља Саве, Арсенија Чарнојевића, Јосифа Рајачића и осталих „добрих пастира и старешина духовних“, који срећу и славу своју у срећи и слави рода свога тражише и налазише, с њиме и добро и зло делише, а где потреба изискиваше и душу своју за опште благо народа, ове живе цркве божије, положити не жалише. Примите Ваше Преузвишености и од ове малене обштине србске

¹²Административни епархијски одбор бачке, 14/26. 5. 1896, дозволио је Српској православној црквеној општини у Старом Врбасу зајам од 3.000 форинти на своју земљу, у сврху градње парохијског дома. „Српски Сион“, 26. 5. 1896, 368-369.

¹³„Застава“, 24. 7. 1870, 3.

израз усрдне признателности и поверења с том најтоплијом жељом, да свевишњи излије благослов на избрани сосуд свој, како би што скорије и плодове трудова својих дочекали, и заједно са народом уживати могли на многа и срећна лета!“

Поузданицу су потписали: Стефан Радованов, потпредседник; Ј. Вукадиновић, парох и председник и Ј. Влашкалић, бележник политичке општине.¹⁴

У вези његова избора за пароха у Пешти, „Застава“ је, 24. фебруара т.г, пренела:

„Ових дана је био овде г. Вукадиновић врбашки парох, и држао слово у цркви. Као што се говори, ова му је препорука од утиска била и тако има изгледа, да ће црк. општина од многих компентената њега за свог свећеника изабрати; веле да је г. Вукадиновић човек од новијег времена, те ће тако овдашња општина у њему не само пароха, него и ваљана српска свештеника добити“.

У Старом Врбасу службује до 1. априла 1871. године. Дужност протопрезвитера у Земуну преузима 2. априла т.г. И на том месту је остао све до своје смрти 4/17. априла 1906. године. Био је дакле земунски прота тридесет и пет година и два дана.¹⁵

Лист „Застава“, 25. априла 1871. године (стр. 4), пренео је:

„Приликом избора проте земунског изабран је за проту г. Јефта Вукадиновић пар. врбашки. Сад „Народ“ јавља, да је исти г. у Пешти изабран за пароха. И једнима и другима можемо само честитати на избору, и желимо, да они на које падне ред новог избора, према овом избору и у другом поступе“.

На Српском народном сабору, 19. јуна 1871. године, запажене су две представке Ј. Вукадиновића.

Известилац петиц. одбора подноси извештај:

„Јефта Вукадиновић, парох у Ст. Врбасу, управо протојереј земунски, подноси представку, у којој моли, да сл. сабор изволи код „руског правитељствујећег синода“ нуждне кораке учинити ради што скоријег сазивања васеленског сабора, наводећи, да је прека потреба, да се спорна канонична питања сходно духу времена реше.

Предлог одборски: да се путем председништва саборског овај поднесак освештеном архијерејском синоду уступи, прота Бранковић допуњава, да се одборском предлогу дода „са препоруком“. Прима се предлог одборски са допуном пр. Бранковића“.

Након тога, др Милосављевић подноси извештај:

„Јефта Вукадиновић, парох у Ст. Врбасу, управо протојереј земунски, подноси представку, у којој моли, да сл. сабор изволи стародавни начин читања и писања -такозвани „србуљски“ у цркву нашу увести, наводећи, да је с једне стране начин овај ближи првобитном словенском, а друго, да је ближи и природнији и српском народном језику од досадашњег русизованог“.

¹⁴Исто, 28. 2. 1871, 3.

¹⁵После смрти проте Аврама Живановића (1800-1870) изабран је за земунског проту Јефтимје Вукадиновић. Од оснивања протопрезвирата у Земуну он је у тој служби најдуже провео. „Знаменити земунски Срби у XIX веку“, 97.

Предлог одборски: да се овај поднесак путем председништва саборског освештеном архијерејском синоду уступи. Сандић предлаже, да се одборском предлогу дода „са препоруком“. Прима се предлог одборски¹⁶.

Приликом конституисања Конзисторије за Архидијазу карловачку у Карловцима, 8. октобра 1871. године, присутни чланови положили су заклетву. Међу њима је и Јевтимије Вукадиновић, прота из Земунa.¹⁷

У земунској цркви Богородице налазио се Поменик школског фонда, који је започет 1812. а утврђен 1826. године. Добротом протојереја земунског Јевте Вукадиновића са истим се могао упознати М. В. Веселиновић, аутор чланка „Поменик земунске школе“, а део из њега овде наводимо:

„Грчка је школа постојала у Земуну код цркве Богородице где је сада српска. Таква је грчка школа била и у Београду онда још из ранијих времена за оне породице које су се досељавале трговине ради из Јужне Македоније, Тесалије и јањинскога краја, већина Армени (Власи - Цинцари), али се сматрала за Грке и учили грчки језик. Та и таква грчка колонија имала је црквено-школску општину у Земуну, и школа им је радила до 1872. године, а школски им фонд постоји и сад засебно, који треба по правди да припадне српској школи, јер су ти Грци живели међу Србима и с њима и од њих стекли имања. У то време кад је школа престале многе су се грчке породице раселиле и већ изумрле, а остале су још четири у Земуну, те се због њих сваке четврте недеље служи литургија у цркви на грчком језику и данас у Земуну, јер су, како ми рече прота Вукадиновић, Грци лепо живели са Србима а и сад живе као браћа. Литургију на грчком језику читају српски свештеници. Заиста леп пример, братске и хришћанске љубави и трпеливости“.¹⁸

Изабран је за управитеља земунских српских школа. Септембра 1874. у Земуну је 12 школских разреда, у сваки иде по 40 ђака. У месту беше непуних 5.000 душа, тако је на хиљаду душа долазило сто ђака. Учитеља има једанаест.¹⁹

У Земуну је Вукадиновић наишао на доста несређене прилике и оне су трајале више од 15 година (1871-1886). Странацке страсти, а нарочито борба између ондашње Клерикалне и Народне странке „дизала је таласе“, који су и проту Вукадиновића дохватили, што га је често у неприлике доводило.²⁰

¹⁶ „Застава“, 25. 6. 1871, 1.

¹⁷ Исто, 22. 10. 1871, 5.

¹⁸ „Годишњица Николе Чупића“, Књ. XXV, Београд 1906, 247-248.

¹⁹ „Глас народа“, 29. 9. 1874, 312.

²⁰ „Знаменити земунски Срби у XIX веку“, 97-98. „За све то време тек се неколико пута држале одборске и скупштинске седнице, а у год. 1878. није се ни једанпут ни одбор скупно, јер је на послетку завладао неки немар, индиферентизам према свему. Овај неред и нерад пријави прота Вукадиновић по свом позиву - кад председник није хтео - адм. одбору, који изашаље истрагу на лице места и после реферата истражне комисије укине и скупштину и

О тадашњим школским приликама у Земуну писла је „Застава“.

„Досадањи управитељ школа г. прота Ј. Вукадиновић, који с ревношћу обавља своје дужности, није им по вољи, с тога су све и сва чинили, да га уклоне с тог места, а да за управитеља поставе своју креатуру, учитеља Марка Рајковића. Кад досад нису успели, а они употребише школске испите, да јурише на школску управу.

Исти управитељ учини сва нужна наређења за испите. Али на то управљајући одбор загрми са Олимпа свог и учини други распоред, а испитима да има руководити председник одбора г. Јанаћ. [...]

Међутим, стигне у Земун г. др. Ђорђе Натошевић, главни школски референт, а тог дана и мађистрат изда наредбу, да се имају наређења управитеља поштовати, као законите власти. Одбор пак није се обзирао ни на кога, а ни на шта. Они отпочеше испите против наређења закона, против наредбе мађистрата и без главног референта, који је и дошао ради испита у Земун. [...]

Да би се испити могли свршити, пред дром Натошевићем реши се, да се заједнички продуже испити. Главни циљ Јанаћу и поп Николи била је, да се констатира, како су испити хрђави код народњака учитеља, и то у четвртог разреда; нарочито мрзе А. Кузмановића“.²¹

Покушао је чак и да промени место службовања. Марта месеца 1883. године на место проте сомборског компетовало је седам кандидата. Конзисторија је на основу §. 68 II Е. само тројицу припустила избору. Један од њих би и прота Ј. Вукадиновић. Том приликом изабран је за проту сомборског Љубомир Купусаревић, професор карловачке Богословије. Скупштини присуствовао као повереник Конзисторије бачке Александар Захарић, прота новосадски, са којим се Ј. Вукадиновић знао док је службовао у Старом Врбасу.²²

Уз остале своје званичне послове, а и уз материјалне невоље, с којима се имао често борити, прота Ј. Вукадиновића изгуби своју супругу 1889. године, те остаде са шесторо децеда их изведе на пут, да им буде и отац и мати.²³

одбор на основу §. 33 II. Б. најв. рескрипта од 1868. бр. А.О. 237/108, постави привремени одбор од особа: три свештеника, градоначелника Марковића, дра Миланковића, Ж. Ј. Лончаревића и досадашњег председника Павлића, који ће имати да спреме сво што је нужно за избор нове скупштине, ком ће избору присуствовати и поп Шандор Јовановић, као изасланик, који је у сазваој, но непотпуно икупљеној скупштини од 22. јуна 1878. прочитао јој распуштителни декрет“.

²¹Исто, 27. 7. 1882, 1.

²²Исто, 25. 3. 1883, 3-4.

²³Преминула је 17. 2. 1889. у 52. години благоугодног живота свога. Погреб је обављен 19. фебруара (3. марта). Ожалошћени: Ј. Вукадиновић, протопрезвитер, супруг; Милан, Светозар, Радивој, Славко, Љубица, Владислав, деца; Драгиња удова Жигмонд, сестра; Гавра и Сава Пешић, браћа; Софија и Драгиња, снаје. † Некролог, „Застава“, 3. 3. 1889, 4. „Пре неколико дана је на градачком (Грац, прим. аутора) свеучилишту промовиран за доктора целокупне медицине г. Радивој Вукадиновић, син земунског протопрезвитера г. Ј. Вукадиновића. Живео!“ „Браник“, 4/16. 4. 1889, 3.

„Ових дана сахранисмо ретку Српкињу, нашу добру протиницу. Преч. г. прота Јефта Вукадиновић на прагу старачких година оста без своје врле сапутнице, а деца без ретке си матере. Колико је покојница поштована била, сведочи онај импозантан спровод, каквих је ретко у Земуну. Наша тако велика црква беше препуна, мада је време доста неугодно било. Колико је то знак поштовања према покојници, још више је то доказ, колико је наш прота уважен, јер беху заступљени сви сталежи, све корпорације и то достојно, као ретко кад.

Ретко беше то жена и као Српкиња, и као супруга, и као мати. Све што је честито уживало у њезину наклоност. За толике врлине положио је и овд. женско друштво на гроб јој венац са натписом: „Својој врлој председници“. Дирљиво је било погледати, где четири сина носе матер своју на опело.

Она је то заслужила. На јединици пак Љубици, врлој кћерци њезиној остаје, да своме пречасном оцу буде у старим данима помоћ и утеха. Нека би наш честити г. прота поцрпео бар нешто утехе са толиког удела, што га варош Земун има у големој тузи његовој!“²⁴

Пролећа 1890. године постаде члан Српског народно-црквеног сабора, али није излазио у прве редове. На Сабору се бирао нови патријарх, уместо Германа Анђелића (†1888). Прота Ј. Вукадиновић тада је гласао за темишварског владика Георгија Бранковића, који за патријарха би изабран.²⁵

Саборски одбор, којим председава Њ.С. патријарх Бранковић, 10/22. априла 1891. године, одобрио јепроти Ј. Вукадиновићу исплату годишњих 300 фор. од 1880. до 1886. године, као накнаду за обављање капеланске дужности. За убудуће је одлучено да му се издаје 400 фор. за годину, али кад му се постави капелан.²⁶

Архидијецезални административни одбор, под председништвом Њ. С. патријарха Георгија, 22. јула (3. августа) 1891. године у Карловцима, решио је – Изашиље се прота земунски Ј. Вукадиновић у Црквену општину јакочачку, да извиди стање ствари у погледу облигације, коју је иста, без дозволе Одбора, хтела продати.²⁷

По избору Георгија Бранковића архиепископа карловачког, митрополита и патријарха српског, прота Ј. Вукадиновић, његов друга из Богословије, биоизбиљан кандидат за владика темишварског. О томе су вођени преговори с њиме. Нема сумње да би прота Вукадиновић у Синоду био један од најспремнијих владика.²⁸

Међутим, изабран је Никанор Поповић. Озбиљан конкурент Никанору Поповићу био је архимандрит Платон Телечки.²⁹

Саборски одбор петанаесторице састао се 2/14. децембра 1891. године у Карловцима ради претреса предлога за Уредбу о устројству

²⁴„Застава“, 3. 3. 1889, 3.

²⁵„Знаменити земунски Срби у XIX веку“, 100.

²⁶„Браник“, 13/25. 4. 1891, 1.

²⁷„Српски Сион“, 29. 7. 1891, 501.

²⁸„Знаменити земунски Срби у XIX веку“, 98-100.

²⁹Свети Синод га је 15. 10. 1891. изабрао за темишварског епископа. За епископа је посвећен 12. 12. т.г. „Браник“, 24. јул (6. август) 1901, 1.

православне српске народне црквене аутономије, и других питања. ЧланОдбора је прота Ј. Вукадиновић.³⁰

Лист „Српски Сион“, 29. марта 1892. године (стр. 204), пренео је:

„Као што смо у прошлом броју овога листа унапред навести, одржан је у Карловцима у понедељак 23. марта о.г. ужи свештенички збор, који је узео у претрес питање о свештеничком удружењу, те усвоји с одушевљењем мисао и потребу удружења, предузео је и с успехом довршио некоје привремене послове, којима је мисао удружења прешла на поље свога остваривања. [...]

Збор је одржан у просторијама карловачке Срп. правосл. богословије, а присутни су били: Герасим Петровић, протосинђел и ректор богословије, Стеван Чобанић, прота карловачки, [...] Јевтимије Вукадиновић, прота земунски, [...]. Уједно је закључено, да се нацрт тих правила уз посебну представку депутативно поднесе Његовој Светости преузв. г. Патријарху Српском Георгију те да се умоли Његова Светост, да благослови и одобри претходну радњу око остваривања свешт. удружења и да буде моћни заштитник и пријатељ ового покрету, који је отпочет у интересу цркве, свештенства и народа. У депутацију, која ће Његовој Светости писмену представку предати, изабрани су: протосинђел Герасим Петровић и проте: Ст. Чобанић, Ј. Вукадиновић, Ђ. Влаховић, Ј. Мађаревић и Ј. Вучковић“. Највишим решењем Њ.В краља Франца Јосифа I, 24. октобра 1892. године, дозвољено је држање Српског народно-црквеног сабора и св. Архијерејског синода у Карловцима. Саборско отварање било је 25. октобра т.г.

Истом присуствује барон Фодор Николић, као краљевски повереник. Смештен у магистратској дворани, где је примио и саборске депутације. По пријему Њ.С. патријарха, са свим осталим епископима, примљена је депутација монашког и световног свештенства, под вођством архимандрита Платона Телчкога. Након тога примљена је депутација чланова Сабора, у име којих је барона Николића поздравио прота Ј. Вукадиновић. Затим су примљене и остале депутације.³¹

Запажено је активно учешће проте Ј. Вукадиновића на Сабору. Тако је 16. новембра, по завршетку расправе о предлогу Народно-црквеног устава, за исти, као подлогу специјалне расправе, гласао и прота Јевтимије Вукадиновић.³²

У саборској седници 26. новембра настављена је расправа о уредби за дотацију свештенству. Пре него се прешло на даљу специјалну расправу изабрана су, по закључку претходног дана, она лица која ће класификовати поједине парохије. У тај одбор за Архидијацезу изабрани су прота Ј. Вукадиновић и Лаза Обреновић.³³

У пратњи Њ. С. преузвишеног г. патријарха Георгија, приликом

³⁰ „Српски Сион“, 9. 12. 1891, 797.

³¹ Исто, 1. 11. 1892, 363-364.

³² Исто, 22. 11. 1892, 856.

³³ Исто, 20. 12. 1892, 909.

превишње посете Њ.В. Загребу (1895) учествоваће манастирски настојатељи и свештеници. Међу њима је и Јефtimiје Вукадиновић, протопрезвитер земунски.³⁴

Био је и члан Архидијецезалне конзисторије.³⁵

Краљ Алесандар I одликовао га је командирским крстом Ордена Св. Саве 1902. године.³⁶

По утврђеном програму Одбора карловачког за прославу 50-годишњице свештеничке и архијерејске службе Њ.С. патријарха српског Георгија, започета је свечаност у понедељак, 5. децембра 1905. године, уочи Св. Николе, бденијем у Светониколајској (Саборној) цркви... По добијеном благослову ступи пред Њ.С. мирско свештенство у доста лепом броју, те најстарији протопрезвитер земунски Јефtimiје Вукадиновић, поздрави га.³⁷

Свештеник Ј. Вукадиновић знао је доста добро: црквено-словенски, немачки, мађарски, латински и грчки језик, и познавао је и књижевност ових језика, што је заиста у то доба била велика реткост међу српским свештеницима.

Члан је Матице српске од 1865. године. На Скупштини Матице српске, 18. августа 1866. године, међу 55 чланова, је и Ј. Вукадиновић тада из Мошорина.³⁸

Присуствује и Скупштини Матице српске 3. и 4. септембра 1869. године.

„Како смо досад навикли се, да седнице главне скупштине Матице Србске бурно теку, читаво нам је необично било, што је ове године седница мирно текла. Стихије, које су на раздор, и подкопавање Матице ишле, укроћене су, или су разаслуле се. На скупштину искупио се приличан број и мислимо, да нећемо стрпљење наше публике на зло употребити, ако имена присутни чланова саобшtimo, јер су вредни спомена они, ко и труда, и дангубе, са стране и пута не пожале, да и на том пољу јавнога живота нашега дуг родољубља одуже“.

Међу члановима који присуствују овој Скупштини је и Иса Давидовац.³⁹

Прота земунски Ј. Вукадиновић, као члан Матице српске, присуствује Главној скупштини Матице српске 4/16. септембра 1882. године. Председник Матице српске је др Ђорђе Натошевић, а

³⁴Исто, 1. 10. 1895, 653.

³⁵Након избора 25. 11. 1903, на Пленарној седници Архидијецезалне конзисторије са новим члановима, 9. 12. т.г, Њ.С. патријарх поздрављајући присутне чланове, саопштава - да их је у Пленарну седницу позвао ради конституисања, те пошто су чланови прозвани, позове их, да у смислу чл. XXIII пр. уредбе од 1871. заклетву положи. Након тога установљен је ред по ком ће чланови на седнице долазити. Ј. Вукадиновић ће долазити: априла, августа и децембра. Исто, 15. 1. 1904, 29.

³⁶„Знаменити земунски Срби у XIX веку“, 99.

³⁷„Српски Сион“, 15. 12. 1905, 734-744.

³⁸„Застава“, 31. 8. 1866, 1.

³⁹Исто, 7. 9. 1869, 1.

секретар Антоније Хаџић.⁴⁰

У Матици српској више пута биран је за члана Књижевног одељења.

Уз многе беседе и чланке, што су излазили у повременим богословским листовима, написао је и издао „Одбрану православља“, „Молитвеник на потребу православних Српкињама“, превод са црквено-словенског језика на чисто српски језик, у ком је он био изврстан зналац.⁴¹

Међу приложницима својих књига Библиотеци Матице српске, током 1861. године, је и Јевтимије Вукадиновић, са делом „Одбрана православља“.⁴²

„Пре краткога времена обрадовао нас је частни г. Јефт. Вукадиновић, свештеник, новом књижицом, којој је дао име: „Молитвослов на потребу православних Српкиња“. То је збирка молитава, што их Српкиња има читати у свако доба дана, и при сваком чину службе божје, а све су написане чистим српским језиком.

Књижица је посвећена: Светлој госпођи Милени Петровић, кнегињи црногорској и честитој Српкињи, у знак поштовања црногорских врлина.

Свака Српкиња, која љуби своју веру, и која жели да побожност и даље остане карактеристична црта у нашем народу гледаће, да деци својој улева у душу љубав и поштовање према оном, што је свето. Главно је средство, којим се ум и срце богате религиозним мислима и осећањем – књига, написана у духу свете вере. А међу таквим књигама заузима једно од најодличнијих места ова нова књига частн. г. Вукадиновића, честитог свештеника српског, пак зато је свакој Српкињи најтоплије препоручујем, а њојзи је књига та и намењена“.⁴³ Књижевни оглас Ј. Вукадиновића, пароха староврбаског, објављен је у „Застави“, 25. фебруара 1867. године (стр. 4), где он наводи:

„Који је поле позорним очима мотрио религиозно стање народа нашег, могао је лако приметити, да смо и у том погледу јако занемарени; узрок је томе, што нисмо из детињства као што треба религиозно васпитани, и што мало има досмо популарних књига ове врсте написаних.

Недостатак овај у новије време почео се све боље увиђати, и хвала неколицини врстних мужева, данас нам је религиозно васпитање, без чега нема праве благодарности, најглавнији задатак народне школе, те се одсад бољем нараштају надати можемо.

Да би сходно позиву своме и од своје стране к томе што допринети могао, превео сам, и с дозволом духовне власти своје на свет издао „Молитвослов на потребу православних Српкиња“.

Потребу ове књижице, држим да ми није нужно доказивати; она је у нашим јавним листовима, наине пак у „Матици“, „Школском

⁴⁰Исто, 12. 9. 1882, 3.

⁴¹„Знаменити земунски Срби у XIX веку“, 95-98.

⁴²Гордана Ђилас, „Посленици Библиотеке Матице српске“, Нови Сад 2022, 23.

⁴³„Школски лист“, 1. 12. 1866, 192.

листу – Пријатељу младежи србске“ довољно показана.⁴⁴ Само ми остаје рећи, да сам овом књижицом двоје постићи желео.

Прво, да нам се женске наше, код којих су сборници у обичају, науче Богу молити, са разумом и чувством, без чега се права молитва, која је разговор с Богом, ни помислити не може; а друго, да се ова књижица у опште употреблење уведе, како би се све женске наше, почевши од школске дечине, њоме и код куће, а особито у цркви служити могле, и тим да се укине онај нехристијански обичај, по коме су нам женске, не имајући никаква занимања у цркви, или време у разговору проводиле, или равнодушно и без страха божија служби присуствовале. Чувство побожности и скромности особито је женском полу урођено; треба га само добро неговати, пак неће остати без пожељног уплива на млад нараштај, коме су женске прве учитељице.

Напоследку имам приметити, да су молитве наше преведене и на немачки и на мађарски језик, поглавито ради православних Гркиња у Аустрији живећих, које својега језика не разумеју; крајње је дакле време, да их имамо преведене и на наш матерњи језик ради Србкиња, које словенски не знају; јер као што сам са поуздане стране извештен, у неким главнијим србским местима почели су се већ на срамоту нашу хрватски римо-католички сборници употребљавати.

Молитвослов може се добити за 50 нов. [...] Г.Г. књижари и трговци, који ми пошаљу најмање 10 фор. добијају 40% у књигама. У Врбасу (Neu-Werbas) на св. Саву 1867. Ј. Вукадиновић, свештеник“ У „Беседи“, листу за хришћански живот и црквене потребе (1868), штампани су његови чланци: „О читању црквено-словенског језика“ (бр. 16, 121); „О преводу црквено-словенских књига“ (бр. 21, 161-162) и „О сједињењу цркве Христове“ (бр. 28, 217).

Као добровољни прилог за Фонд „Школског листа“, од читатеља књиге „Србска народна књига“, у току 1868. године, Јефта Вукадиновић, парох, поклонио је 12 примерака „Молитвослова“, у вредности од шест форинти а.в.⁴⁵

Претплатници на лист „Млада Србадија“ за 1870. годину из Старог Врбаса били су Јевта Вукадиновић, свештеник и Владислав Влашкалић, ђак. Исти је уплатио претплату и на један примерак за Босну.⁴⁶

⁴⁴„Сад баш добисмо: „Молитослов“ кога е на потребу славних Србкиња е дозволенѣм духовне власти на србски език превео и приредио ч. г. Ефта Вукадиновић свештеник. [...] Ми ову књигу Г.Г. свештеницима и учитељима препоручуемо, да ю у народу што већма распростиру а поштоване родитељ позивамо да своју женску децу о наступајућим празницима оваким молитвословом дариваю. Саобштићемо у Пријателю Срб. Младежи глас Србкињама од врстног едног члана учеће се омладине србске, у ком се овај за Србкинѣ списани Зборник молитава најлепше препоручуе“. Исто, 15. 12. 1868, 431.

⁴⁵Исто, 15. 1. 1869, 16.

⁴⁶„Застава“, 11. 1. 1870, 4. Лист „Млада Србадија“ излазио је од 1870, као гласило Уједињене омладине српске. У почетку излази у Новом Саду. У Београд прелази 1871, где излази до 1872, када је престала да постоји

Године 1870. прилог за споменик Исе Давидовца, шајкашког официра, који се истакао у српском покрету 1848/1849. године, по 1 форинту, приложили су свештеник Ј. Вукадиновић и Гавра Влашкалић из Старог Врбаса.⁴⁷

Лист „Застава“, 25. октобра 1872. године (стр. 4), донео је оглас Ј. Вукадиновића, протојереја у Земуну, о продаји другог издања „Молитвослова“, зборника који је он на српски превео. Цена је 40 новчића, ко узме 10 књига добиће две на дар, а на 100 комада даје 30% попушта. Књиге су се куповале за готов новац, и слале су се о трошку потписаног.

Новембра месеца 1874. године за време бављења Српског народног позоришта у Земуну, организовано је добровољно прикупљање прилога ради подмирења његовог дефицита. Међу приложницима је и прота Ј. Вукадиновић, са 2 ф.⁴⁸

Протиница Персида Вукадиновић, крајем 1878. године, дала је прилог за рањене и болесне војнике и за породице оних војника из Земуна, што су се услед мобилизације војном позиву одазвати морали, у износу од 1 динара.⁴⁹

Књижара браће Јовановић из Панчева у листу „Застава“, 29. јула 1879. године (стр. 4), објавила је позив на претплату на „Духовне беседе за народ“, које је написао Јевтимије Вукадиновић, окружни протопрезвитер земунски.⁵⁰

У њему се, између осталог, каже:

„Дело под овим насловом ушло је у штампу. Писац је појмио важност науке, као и уплив, кога жива реч, изговорена у цркви, на народ има, те је стојећи на црквеном земљишту узео у обзир васколике потребе народне, како у религиозно-моралном, тако и у материјалном и физичком погледу. Он је сав материјал популарно, с језиком народним израдио, да га сваки, па и најпростији слушацац разумети може.

У препоруку овога дела држимо да нам није потребе много

Уједињена омладина српска.

⁴⁷„Застава“, 30. 12. 1870, 5. Иса Давидовац, царски краљевски капетан у миру, преминуо је 18. на 19. 8. 1870. у Новом Саду. Један је од најватренијих српских родољуба, који се у војсци, а нарочито међу граничарима налазе. Рођен је 1824. у породици Давидовца у Чуругу, у Шајкашком батаљону. У Тителу је завршио математику, а Српски покрет 1848. затекао га је као цар. кр. наредника. У току покрета постао је народни капетан, а 1949. постаде и цар. кр. официр. Те године код Перлеза би рањен. Био је у походу на Сомбор. У последње време обављао је дужност благајника Матице српске. † Некролог, Исто, 21. 8. 1870, 2.

⁴⁸Исто, 24. 11. 1874, 3.

⁴⁹Исто, 17. 11. 1878, 4.

⁵⁰Једна од познатијих штампарија у Карловачкој митрополији радила је у Панчеву, у власништву браће Каменка и Павла Јовановића. У овој штампарији, између осталог, штампане су и богослужбене књиге проте Ј. Вукадиновића: треће издање „Молитвеника на потребу православним Српкињама“ (1876) и „Молитвеник на потребу православним српским ученицима“ (1885).

речи трошити. Ко је читао беседе Вукадиновићеве у црквеним часописима „Духовном зборнику“ и „Сиону“, тај се може довољно о њиховој важности и ваљаности уверити. [...]

С тога држимо да ће ова збирка, у којој се налази педесет беседа, за разне прилике удешене, као помоћна књига добро доћи сваком свештенику, који жели народу своме са амвона послужити и тиме себи имена и љубави у народу, а народу опет моралне и материјалне користи привредити. Но она ће добро доћи и општинским и школским библиотекама, јер ће припомоћи ширењу народног образовања на религиозном основу“. Цена јој је 1,20 ф. или 3 динара. Рок за претплату трајао је до 1. септембра т.г. Господи сакупљачима књижара је давала на 8 комада један комад на дар“.

Од свих његових књижевних радова, најпознатији му је и најтрајни рад „Духовне беседе за народ“, што их је издао у посебној књизи.

У листу „Застава“, 18. јануара 1880. године, додаток „Застави“ бр. 8, објављено је - у најновијој наклади књижаре браће Јовановић из Панчева, „Духовне беседе за народ“, 1 фор 20 нов.

Из безброј беседа које је прота Вукадиновић изрекао и које су записане, овде наводимо део из беседе коју је он изговорио о слави манастира Фенек, на Св. Петку 1874. године:

„Кад смо се по лепом обичају нашем скупили да се у овој св. задужбини заједно данас Богу помолимо и прославимо успомену св. матере Петке, дајте љуб. браћо! да се уједно поучимо и у дужностима нашим, које као Хришћани извршавати имамо знајући да ће нам тако молитва наша Богу угоднија и славна данашња свечанија бити. [...]

Сврху свега чувајте своју земљу, коју сте од старих својих наследили и не упуштајте је без велике невоље из својих руку, ма вам туђинци колико за њу нудили и давали, јер нема тога блага, којим би је исплатити могли; тако је скупа ова земља, на којој ми Срби живимо! Наши дедови нису је за благо купили ни по милости добили, већ су је криваво извојевали од непријатеља свога, који се овде угнездио и осилио био. Земља је ова драгоцен аманет од наших старих, у њој почивају кости наших праотаца, па зар да је ми тако олако напуштамо? зар да се покажемо неблагодарни и недостојни потомци својих прадедова? зар да нас наши синови и унуци проклињу, што им нисмо кадри дедовину њихову сачувати?

А што се једном изгуби то је доцније тешко повратити. Зато се дакле клоните сувишних трошкова нарочито приликом свадбе, крсног-имена, погребца и парастоса као што је код нас уобичајено; све се то може са мање трошка, па опет зато људски и хришћански провести; не одајте се којекавом силовитом и шкодљивом пићу, које вам трује здравље, упропашћује имање, помрачава разум и наводи вас на свакојака зла и безакона дела, но будите у свему умерени као што Бог заповеда, па ћете бити здрави, мирни и дуговечни. [...]

Љубазна браћо! Ја сам вам овим исчислио углавном оне дужности, које имате као добри хришћани испуњавати, до вас стоји да их к срцу примите и колико је више могуће извршуете.

Ко своје дужности као што ваља испуњава, тога ми зовемо

честитим и поштеним човеком, тај се само може надати да ће овога света срећно и спокојно поживити а онога вечно блаженство наследи⁵¹.

Лист „Застава“, 25. јануара 1880 (стр. 4), у огласном тексту књижаре браће Јовановић из Панчева нуди његов „Молитвеник“: дивот издање са два челикореза у финој кожи са крстом по цени 4 ф. 50 н; са кадифом и сребреним крстом 6 ф; са кадифом фином сребром окован 10 ф; са златним или сребрним корицама 12 ф; у слоновој правој кости са шаром по цени 14 ф.⁵²

За пострададе Вршчане и Приједорчане од ватре и воде, на забави одржаној 4. јула 1882. године у Земуну, добровољни прилог од једне форинте, дао је Јевта Вукадиновић, протопрезвитер.⁵³

Био је претплатник и сарадник „Хришћанског весника“, листа за хришћанску поуку и црквену књижевност.

„Поред познате помоћи, коју нам постојано указују пријатељи нашег подuzeћа и први књижевници наши, обећали су нас помагати у наступајућој години: Протојереј земунски г. Ј. Вукадиновић, г. Василије Николајевић, свештеник из Ирига, [...]“.

По савету пријатеља и браће свештеника, наумили смо од нове године издавати лист у месечним свескама, једно зато, што се овако поједини бројеви губе и прљају, а друго што ће у свескама чланци излазити више у целини него до сада.⁵⁴

На молбу Матице српске прота Ј. Вукадиновић, члан Књижевног одељења Матице српске, написао је критику на дело др Никодима Милаша: „Кирил и Методије и истина православља“.⁵⁵ Та критика штампаће се у „Летопису Матице српске“, а награда ће се

⁵¹„Глас народа“ 17. 11. 1874, 365-366; Исто, 24. 11. 1874, 372-373.

⁵²У месечном списку књижаре браће Јовановић у Панчеву - позиву на претплату, код црквених и религиозних дела, наводи се: „Духовне беседе“, написао Јевтимије Вукадиновић, прота земунски, 1 ф; „Молитвеник на потребу православним српским ученицима“, превео Јевтимије Вукадиновић, протојереј, елегантно у платну повезан с позлатом, 1 ф; „Молитвеник на потребу православним Српкињама“, превео Јевтимир Вукадиновић, протојереј. Четврто издање са два челикореза. Елегантно везан у кожу са позлатом и копчом, 4.50 ф; у финој кадифи везан, 6 ф; у финој кадифи са сребрним оквиrom, 10 ф; у слоновој кости, 14 ф; у седефу (перлмутер), 20 ф и у слоновој кости обложен сребрним гирландом, париска израда, 30 ф. „Застава“, 22. 1. 1888, 9.

⁵³„Застава“, 16. 7. 1882, 4.

⁵⁴Исто, 2. 1. 1881, 4.

⁵⁵На Главној скупштини Матице српске, 6/18. 9. 1880, Књижевно одељење Матице српске предложило је да се, од до тада примљених чланова Матице, изабере за члана Књижевног одељења Никодим Милаш, протосинђел и ректор богословља у Задру. „Застава“, 3. 10. 1880, 1. Редовни учитељ Православне богословске школе у Задру и књижевник, архимандрит Никодим Милаш постао је доктор богословије на Универзитету у Черновицу. „Српске илустроване новине за забаву, поуку, уметност и књижевност“, 6. 11. 1881, 127. Српски краљ Александар одликовао је задарског епископа др Н. Милаша Орденом Св. Саве с летном. „Браник“, 25. јул (7. август) 1902, 3.

накнадно одредити.⁵⁶

Поводом 50-годишњице књижевног рада др Јована Суботића, јуна 1884. године, из Земуну му је упућена честитка. Међу потписницима је и прота Ј. Вукадиновић.⁵⁷

Међу приложницима Фонда „Св. Саве“, током лета 1895. године, су и грађани Земуну, са 59 ф. Јевтимије Вукадиновић, протопрезвитер земунски, приложио је 5 ф.⁵⁸

У именику добротвора, оснивача и улагача „Српске књижевне задруге“ за 1900. годину за Земун наведен је прота Ј. Вукадиновић, као улагач.⁵⁹

Запажена је његова беседа на Нову годину у Земуну (1901), где је он истакао:

„Данашњи је дан важан и знаменит у историји човечанства, јер данас у име Божје, улазимо не само у нову годину, но уједно и у ново столеће, а на име двадесето, од када је Спаситељ Света са својом науком на земљи појавио. Па као што је сваки Хришћанин дужан обазрети се на прошлу годину, те се запитати: како је ту годину у погледу својих хришћанских дужности провео, тако и народи, науком Јеванђеоском просвећени, ступајући данас у ново столеће, треба да се обазру на прошло, и даду себи рачуна о томе, како су га провели и као Хришћани ово је нужно због тога, да би се људи у својим дужностима што боље усавршили, и том задатку своме, који им је од Бога назначен, успешно корачали.

Прошлост је мати будућности, учитељица живота. У прошлости се као у огледалу јасно види, какви су људи са својим врлинама и манама, и кави треба да буду, да би у врлинама напредовали, а од мана и порока својих клонили се. Прошло XIX столеће назвали су људи „веком просвете“. Да ли му тај дични назив у истину приличи? Тешко је на то одговорити са „да“ или „не“, нарочито је то тешко у једној по своме простору ограниченој беседи. [...]“.⁶⁰

На крају о њему можемо рећи:

„Као књижевник био је и у Матици српској од угледа. Био је више пута биран за члана Књижевног одељења. „Његов „Молитвеник“ и данас је православним Српкињама за цркву најмилија књига. Он се употребљава по свима крајевима Српства.

И као човек и као свештеник и као Србин и као научењак

⁵⁶ „Српске илустроване новине за забаву, поуку, уметност и књижевност“, 31. 10. 1882, 516.

⁵⁷ „Застава“, 27. 6. 1884, 3. Шеснаестог јануара 1886. разнео се на све стране Српства црни глас да је те ноћи у Земуну душу испустио честити стари трудбеник Јован Суботић, који је истрајним и неуморним својим радом 50 година на књижевном и јавном пољу задужио народ српски за вечиту захвалност и признање. „Стражилово“, 23. 1. 1886, 103-104. Јован Суботић био је доктор права и философије.

⁵⁸ „Српски Сион“, 21. 9. 1895, 638.

⁵⁹ „Српска књижевна задруга у 1900. години“, Годишњи извештај, Београд 1901, 107.

⁶⁰ „Српски Сион“, 14. 1. 1901, 26-27.

имао је прота Вукадиновић ретких својстава. Његова ученост била је голема. Био је класично образован, знао је историју, био је богослов добар и познавао је старе писце.

Као свештеник био је либералан и широког погледа. Догматичко поље, на коме се толико свештеника не зна кретати, за проту Вукадиновића није било неугодно. Он се на њему кретао са великом сигурношћу и либералношћу, не напуштајући поље богословске науке али и не тражећи да сви људи буду—догматичари.

Наша (свештеничка) задаћа је, говорио је он, да учи црквене истине, а није да их чини вероватнима. Са богословског становишта имао је право.

При свем томе могао је човек с њиме разговарати и о француским енциклопедистима. Познавао је добро Русоа и знао је његов утицај на догађаје пре и после 1789. године. Он је знао науку о сазревању догађаја помоћу онога што се пре њих збило. Развој догађаја у нашој срп. цркв. аутономији тумачио је историчким путем помоћу оног што се пре тога догодило⁶¹.

Лист „Браник“, 5/18. априла 1906. године (стр. 2), донео је некролог:

„† Прота Јевтимије Вукадиновић. Из Земуна нам телеграфишу, да је синоћ умро протопрезвитер земунски Јевтимије Вукадиновић. Покојни прота беше угледан српски свештеник и човек племенита срца, те је био уважан и поштован код свију, који га познаваху. Његовој породици изражавамо наше искрено саучешће, а покојном проти нека је лака црна земља и вечан спомен међу нама!“

Дирекција за стамбено-комуналну изградњу Скупштине општине Земун, по други пут, 30. јула 1963. године, даје „саопштење лицима која су правни наследници непокретне имовине, остале заоставштине па и надгробних споменика и др. предмета на надгробницама поч. [...] 21) Вукадиновић Јефта, прота и др., умро 1906. год, сахрањен на парцели 12. рег. бр. 98. да могу у року од 30 дана од дана овог саопштења о свом трошку уклонити надгробне споменике и др. предмете са гробницама, пошто су исте одређене за прекопавање. После овог рока надгробни споменици и други предмети на овим гробницама без накнаде припадају Дирекцији као општенародна имовина, па ће Дирекција исте уклонити и гробнице предати на прекопавање“⁶².

⁶¹ „Знаменити земунски Срби у XIX веку“, 99-101.

⁶² „Борба“, 30. 7. 1963, 12.

Претплатите се на

ТРАГ

часопис за књижевност, уметност и културу

Часопис ТРАГ излази четири пута годишње у обиму од десет штампарских табака по једном броју.

Годишња претплата износи 1000 динара за физичка, а 1600 динара за правна лица.

Претплата се може уплатити на жиро рачун број 840- 98664-83 код УЈП са назнаком „за часопис Траг”.

Чим се прокњижи Ваша уплата ми ћемо Вам слати часопис на адресу коју нам пошаљете.

Све информације можете добити путем телефона на број 021-707-566.

СРП - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске

82+7+008

ТРАГ : часопис за књижевност, уметност и културу / главни и одговорни уредник Бранислав Зубовић. – 2005, бр. 1 – . – Врбас : Јавна библиотека „Данило Киш”, 2005 – (Нови Сад : „Футура”). – 23 цм

Тромесечно.
ISSN 1451-9437

Cobiss.sr-ID 202214407